

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HASANKEYF MÜZESİ'NDE BULUNAN ETNOGRAFİK MADENİ
ESERLER**

Reyhan ÖZTÜRKER

**Şubat-2025
BATMAN**

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HASANKEYF MÜZESİ'NDE BULUNAN ETNOGRAFİK MADENİ
ESERLER**

Reyhan ÖZTÜRKER

**Danışman
Doç. Dr. Hazal Ceylan ÖZTÜRKER**

Diğer Jüri Yeleri

Doç. Dr. Ercan Çalış

Dr. Öğr. Üyesi Ebru Oral

**Şubat-2025
BATMAN**

TEZ KABUL VE ONAYI

Reyhan ÖZTÜRKER tarafından hazırlanan “Hasankeyf Müzesi’nde Bulunan Etnografik Madeni Eserler” adlı tez çalışması .../.../2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Unvanı Adı SOYADI

.....

Danışman

Unvanı Adı SOYADI

.....

Üye

Unvanı Adı SOYADI

.....

Üye

Unvanı Adı SOYADI

.....

Üye

Unvanı Adı SOYADI

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

.....
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYANI

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan eder, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sorumluluğu kabullendiğimi bildiririm.

ETHICAL DECLARATION

I declare that all the information in this thesis has been obtained within the framework of ethical behavior and academic rules, and that the source of any statements and information that do not belong to me in this study prepared in accordance with the thesis writing rules has been fully cited, and I declare that I accept all kinds of legal responsibility in case of any contrary situation.

İmza

Reyhan ÖZTÜRKER

.../.../2025

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HASANKEYF MÜZESİ'NDE BULUNAN ETNOGRAFİK MADENİ ESERLER

Reyhan ÖZTÜRKER

Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Hazal Ceylan ÖZTÜRKER DEMİR

2025, 175 Sayfa

Anadolu'nun geleneksel kültürünü yansıtmaları ve dönemin sanatsal üslubu hakkında bizlere bilgi veren el sanatları bölge geçmişi ve günümüz durumu hakkında bağlantı oluşturabilmemiz açısından önemlidir. El sanatlarının bir dalı olarak değerlendirilen maden sanatı ise Anadolu'nun çeşitli yörelerinde bulunan müze ve koleksiyonlarında sergilenen eserlerden de anlayabileceğimiz üzere bu topraklarda değişim ve gelişim geçirerek tarihsel süreçte çeşitlenmiştir.

Batman il sınırları içerisinde yer alan Hasankeyf stratejik konumu itibarıyla birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış önemli bir tarihi yerleşim alanıdır. Tarih öncesi dönemlerden beri uygarlıkların tercih ettiği bölge İslami dönem devletleri arasında da sıklıkla el değiştirmiş daha sonra Osmanlı'nın hakimiyetine geçmiştir. Tarihsel süreçte yaşanan çeşitli uygarlıkların iskanıyla bölgede taşınmaz kültür varlıklarından ziyade bölgenin el sanatları alanında da gelişmiş bir seviyeye ulaştığını müze de sergilenen birçok eserde de görmekteyiz.

Hasankeyf Müzesi'nde bir grup etnografik madeni eser üzerine yapmış olduğumuz bu çalışmada incelenen örneklerin yapımında kullanılan malzeme, yapım tekniği, süsleme tekniği ve süsleme türleri gibi özellikleri detaylıca incelenmiş, üzerinde tarih ibaresi bulunan eserlerin çevirileri yapılmış, tarih ve kitabesi bulunmayan eserler ise form, biçim özellikleri dikkate alınarak benzer müze ve koleksiyon eserleri ile karşılaştırılıp dönem varsayımı yapılarak dönemin kültür ve sanat anlayışı ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hasankeyf, Müze, Maden Sanatı, Etnografik Eserler, Osmanlı Dönemi

ABSTRACT

MASTER THESIS

ETHNOGRAPHIC METAL ARTIFACTS FOUND IN HASANKEYF MUSEUM

Reyhan ÖZTÜRKER

Batman University Graduate Education Institute

Art History Department of Science

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Hazal Ceylan ÖZTÜRKER DEMİR

2025, 175 Pages

Handicrafts, which reflect the traditional culture of Anatolia and provide information about the artistic style of the period, are important in terms of creating a connection between the region's past and today's situation. Metal art, which is considered as a branch of handicrafts, has diversified in the historical process by undergoing changes and development in these lands, as we can understand from the works exhibited in museums and collections in various regions of Anatolia.

Hasankeyf, located within the borders of Batman province, is an important historical settlement area that has hosted many civilizations due to its strategic location. The region, which has been preferred by civilizations since prehistoric times, frequently changed hands among Islamic states and later came under Ottoman rule. We see many works exhibited in the museum that the region has reached a developed level in the field of handicrafts rather than immovable cultural assets with the settlement of various civilizations in the historical process.

In this study we conducted on a group of ethnographic metal artifacts in the Hasankeyf Museum, the characteristics of the samples examined, such as the material used in their production, production technique, decoration technique and decoration types, were examined in detail, the works with date inscriptions were translated, and the works without date and inscription were compared with similar museum and collection works by taking into account their form and shape features, and an attempt was made to reveal the cultural and artistic understanding of the period by making a period assumption.

Keywords: Hasankeyf, Museum, Metal Art, Ethnographic Works, Ottoman Period

ÖN SÖZ

El sanatları içerisinde değerlendirilen maden sanatı Anadolu kültürünün önde gelen sanat dallarından bir tanesidir. Hasankeyf Müzesinde bulunan bir grup etnografik madeni eser incelenerek yapılan bu çalışmada ele alınan örneklerin sanatsal ve kültürel özelliklerine ışık tutarak, geçmiş kültürlerimizin tanınması ve gelecek kuşaklara aktarılması amaçlanmıştır.

Çalışmamda değerli bilgileri ve manevi desteğiyle yanımda olan ve çalışmamı yönlendiren Doç. Dr. Hazal Ceylan Öztürker Demir'e, çalışmamdaki eserlerin kitabelerinin çevirilerinde yardımlarını esirgemeyen Mücahit Gündoğan'a, lisans ve yüksek lisans sürecimde her zaman yanımda olan kadim dostum ve değerli meslektaşım Ali Akçaya teşekkür ederim.

Son olarak, 2021 yılında dünyasını değiştiren, her zaman yanımda olan bu hayattaki en büyük destekçim Canım BABAM'a, bu yolda manevi desteklerini esirgemeyen annem ve sütanneme sonsuz teşekkür ederim.

Reyhan ÖZTÜRKER

BATMAN / 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZİMLER LİSTESİ	x
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xiv
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Amaç	4
1.2. Konunun Sınırı.....	4
1.3. Materyal ve Yöntem	4
2. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE ANADOLU'DA MADEN SANATININ GELİŞİMİ	6
3. MADEN SANATINDA KULLANILAN BAŞLICA MADENLER.....	16
3.1. Altın	16
3.2. Gümüş	16
3.3. Bakır.....	17
3.4. Kurşun.....	18
3.5. Tunç (Bronz).....	18
3.6. Pirinç	19
3.7. Civa.....	20
3.8. Demir Çelik.....	20
3.9. Doğal Demir	21
3.10. Cevher Demir.....	21
3.11. Çelik.....	21
3.12. Kalay	22
4. MADEN YAPIM VE SÜSLEME TEKNİKLERİ	23
4.1. Yapım Teknikleri.....	23
4.1.1. Dövme tekniği.....	23
4.1.2. Çökertme (çukurlama) tekniği	24
4.1.3. Yükseltme (toplama) tekniği	24
4.1.4. Döküm tekniği	24
4.1.5. İçi dolu (masif) döküm	25
4.1.6. İçi boş döküm.....	25
4.1.7. Balmumu (cire-perdue) döküm tekniği.....	26

4.1.8. Balmumu ile içi dolu döküm	26
4.1.9. Balmumu ile içi boş döküm	26
4.1.10. Balmumu ile çok parçalı kalıba döküm	27
4.1.11. Tornada çekme (sıvama) tekniği	27
4.1.12. Preste basma tekniği	28
4.2. Madeni Parçaları Birleştirme Yöntemleri	28
4.2.1. Perçin	28
4.2.2. Lehim	29
4.2.3. Kaynak	29
4.2.4. Kenet	30
4.3. Madeni Eserleri Süsleme Teknikleri	30
4.3.1. Kazıma tekniği	30
4.3.2. Kabartma (repousse) tekniği	30
4.3.3. Ajur (delik işi) tekniği	31
4.3.4. Kalıpla kabartma (stampa basma) tekniği	32
4.3.5. Savatlama (niello) tekniği	32
4.3.6. Telkâri (filigre) tekniği	33
4.3.7. Granülasyon (güherse) tekniği	33
4.3.8. Kakma tekniği	34
4.3.9. Mıhlama	35
4.3.10. Mine	36
5. KATALOG	37
5.1. Gerdanlıklar	37
5.2. Bilezikler	51
5.3. Hamayiller	63
5.4. Yüzükler	73
5.5. Kemerler	81
5.6. Taslar	90
5.7. Hamam Tası	121
5.8. El Leğeni	124
5.9. Lengerler	127
5.10. Siniler	143
5.11. Cezve	148
6. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA	151
6.1. Eserlerin İşlevleri Formları ve Malzemeleri	151
6.1.1. Gerdanlıklar	151
6.1.2. Bilezikler	152
6.1.3. Hamayiller	153
6.1.4. Yüzükler	155
6.1.5. Kemerler	156
6.1.6. Taslar	157
6.1.7. Hamam tası	158
6.1.8. El leğeni	159
6.1.9. Lengerler	159
6.1.10. Siniler	160
6.1.11. Cezve	161
6.2. Malzeme	161

6.3. Yapım ve Süsleme Teknikleri.....	162
6.4. Süsleme Türleri.....	163
6.4.1. Yazı.....	163
6.4.2. Bitkisel Süsleme	163
6.4.3. Geometrik Süsleme.....	164
6.4.4. Diğer Temalar	164
7. SONUÇ.....	165
KAYNAKLAR	167
EKLER	176

ÇİZİMLER LİSTESİ

Çizim 5.1: Katalog 5.1.1'deki gerdanlığın çizimi.....	38
Çizim 5.2: Katalog 5.1.2'deki gerdanlığın çizimi.....	40
Çizim 5.3: Katalog 5.1.3'deki gerdanlığı çizimi.....	42
Çizim 5.4: Katalog 5.1.4'deki gerdanlığın çizimi.....	44
Çizim 5.5: Katalog 5.1.5'deki gerdanlığın çizimi.....	46
Çizim 5.6: Katalog 5.1.6'daki gerdanlığın çizimi.....	48
Çizim 5.7: Katalog 5.1.7'deki gerdanlığın çizimi.....	50
Çizim 5.8: Katalog 5.2.1'deki bileziğin çizimi.....	52
Çizim 5.9: Katalog 5.2.2'deki ayak bileziğinin çizimi	54
Çizim 5.10: Katalog 5.2.3'deki el bileziğinin çizimi	56
Çizim 5.11: Katalog 5.2.4'deki el bileziğin çizimi	59
Çizim 5.12: Katalog 5.2.4'deki el bileziğin arka yüzey görünümü	59
Çizim 5.13: Katalog 5.2.5'deki ayak bileziğinin çizimi	62
Çizim 5.14: Katalog 5.3.1'deki hamayilin çizimi	64
Çizim 5.15: Katalog 5.3.2'deki hamayilin çizimi	66
Çizim 5.16: Katalog 5.3.3'deki hamayilin çizimi	69
Çizim 5.17: Katalog 5.3.4'deki hamayilin çizimi	72
Çizim 5.18: Katalog 5.4.1'deki yüzüğün çizimi	74
Çizim 5.19: Katalog 5.4.1'deki yüzüğün çizimi	74
Çizim 5.20: Katalog 5.4.2'deki yüzüğün çizimi	77
Çizim 5.21: Katalog 5.4.3'deki yüzüğün çizimi	79
Çizim 5.22: Katalog 5.5.1'deki kemerin çizimi.....	82
Çizim 5.23: Katalog 5.5.1'deki kemerin arkadan görünümü.....	82
Çizim 5.24: Katalog 5.5.2'deki kemerin çizimi.....	85
Çizim 5.25: Katalog 5.5.2'deki kemerin detay görünümü.....	85
Çizim 5.26: Katalog 5.5.3'deki kemerin çizimi.....	88
Çizim 5.27: Katalog 5.5.3'deki kemerin detay görünümü.....	88
Çizim 5.28: Katalog 5.6.1'deki tasın çizimi	91
Çizim 5.29: Katalog 5.6.2'deki tasın çizimi	94
Çizim 5.30: Katalog 5.6.3'deki tasın çizimi	97
Çizim 5.31: Katalog 5.6.4'deki tasın çizimi	100
Çizim 5.32: Katalog 5.6.5'deki tasın çizimi	103
Çizim 5.33: Katalog 5.6.6'daki tasın çizimi	106
Çizim 5.34: Katalog 5.6.7'deki tasın çizimi	109
Çizim 5.35: Katalog 5.6.9'daki tasın çizimi	114
Çizim 5.36: Katalog 5.6.10'daki tasın çizimi	117
Çizim 5.37: Katalog 5.6.11'deki tasın çizimi	119
Çizim 5.38: Katalog 5.7.1'deki hamam tasının çizimi.....	122
Çizim 5.39: Katalog 5.8.1'deki el leğenin çizimi	125
Çizim 5.40: Katalog 5.9.1'deki lengerin çizimi	128
Çizim 5.41: Katalog 5.9.2'deki lengerin çizimi	131
Çizim 5.42: Katalog 5.9.3'deki lengerin çizimi	134
Çizim 5.43: Katalog 5.9.4'deki lengerin çizimi	136
Çizim 5.44: Katalog 5.9.5'deki lengerin çizimi	139
Çizim 5.45: Katalog 5.9.6'daki lengerin çizimi	142
Çizim 5.46: Katalog 5.10.1'deki sininin çizimi	144
Çizim 5.47: Katalog 5.10.2'deki sininin çizimi	146
Çizim 5.48: Katalog 5.11.1'deki cezvenin çizimi.....	149

Çizim 5.49: Katalog 5.11.1'deki cezvede yer alan stilize bitkisel süsleme detayı 149

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 5.1: Katalog 5.1.1.1'deki cezvede yer alan stilize bitkisel süsleme detayı.....	38
Fotoğraf 5.2: Katalog 5.1.2'deki گردانلیڭın genel görünümü	40
Fotoğraf 5.3: Katalog 5.1.3'deki گردانلیڭın genel görünümü	42
Fotoğraf 5.4: Katalog 5.1.4'deki گردانلیڭın genel görünümü	44
Fotoğraf 5.5: Katalog 5.1.5'deki گردانلیڭın genel görünümü	46
Fotoğraf 5.6: Katalog 5.1.6'deki گردانلیڭın genel görünümü	48
Fotoğraf 5.7: Katalog 5.1.7'deki گردانلیڭın genel görünümü	50
Fotoğraf 5.8: Katalog 5.2.1'deki bileziğın genel görünümü	52
Fotoğraf 5.9: Katalog 5.2.2'deki ayak bileziğının genel görünümü.....	54
Fotoğraf 5.10: Katalog 5.2.3'deki el bileziğının genel görünümü	56
Fotoğraf 5.11: Katalog 5.2.3'deki el bileziğının yandan görünümü	57
Fotoğraf 5.12: Katalog 5.2.4'deki el bileziğın genel görünümü	60
Fotoğraf 5.13: Katalog 5.2.4'deki el bileziğın arkadan görünümü	60
Fotoğraf 5.14: Katalog 5.2.5'deki ayak bileziğının arkadan görünümü.....	62
Fotoğraf 5.15: Katalog 5.3.1'deki hamayilin genel görünümü	64
Fotoğraf 5.16: Katalog 5.3.2'deki hamayilin genel görünümü	66
Fotoğraf 5.17: Katalog 5.3.2'deki hamayilin detaylı görünüşü.....	67
Fotoğraf 5.18: Katalog 5.3.2'deki hamayilin detaylı görünüşü.....	67
Fotoğraf 5.19: Katalog 5.3.3'deki hamayilin genel görünümü	69
Fotoğraf 5.20: Katalog 5.3.3'deki hamayilin yandan görünümü	70
Fotoğraf 5.21: Katalog 5.3.4'deki hamayilin genel görünümü	72
Fotoğraf 5.22: Katalog 5.4.1'deki yüzüğün genel görünümü	75
Fotoğraf 5.23: Katalog 5.4.1'deki yüzüğün genel görünümü	75
Fotoğraf 5.24: Katalog 5.4.2'deki yüzüğün genel görünümü	77
Fotoğraf 5.25: Katalog 5.4.3'deki yüzüğün genel görünümü	79
Fotoğraf 5.26: Katalog 5.4.3'deki yüzüğün yandan görünümü.....	80
Fotoğraf 5.27: Katalog 5.5.1'deki kemerin genel görünümü	83
Fotoğraf 5.28: Katalog 5.5.1'deki kemerin arkadan görünümü	83
Fotoğraf 5.29: Katalog 5.5.2'deki kemerin genel görünümü	86
Fotoğraf 5.30: Katalog 5.5.2'deki kemerin detay görünümü	86
Fotoğraf 5.31: Katalog 5.5.3'deki kemerin genel görünümü	89
Fotoğraf 5.32: Katalog 5.5.3'deki kemerin arkadan genel görünümü	89
Fotoğraf 5.33: Katalog 5.6.1'deki tasın genel görünümü.....	91
Fotoğraf 5.34: Katalog 5.6.1'deki tasın detay görünümü.....	92
Fotoğraf 5.35: Katalog 5.6.2'deki tasın genel görünümü.....	94
Fotoğraf 5.36: Katalog 5.6.2'deki tasın detaylı görünümü	95
Fotoğraf 5.37: Katalog 5.6.2'deki tasın iç yüzey görünümü	95
Fotoğraf 5.38: Katalog 5.6.3'deki tasın genel görünümü.....	97
Fotoğraf 5.39: Katalog 5.6.3'deki tasın dış yüzey görünümü	98
Fotoğraf 5.40: Katalog 5.6.3'deki tasın iç yüzey görünümü	98
Fotoğraf 5.41: Katalog 5.6.4'deki tasın genel görünümü.....	100
Fotoğraf 5.42: Katalog 5.6.4'deki tasın dış yüzey görünümü	101
Fotoğraf 5.43: Katalog 5.6.4'deki tasın iç yüzey görünümü	101
Fotoğraf 5.44: Katalog 5.6.5'deki tasın genel görünümü.....	103

Fotoğraf 5.45: Katalog 5.6.5'deki tasın arka yüzey görünümü	104
Fotoğraf 5.46: Katalog 5.6.5'deki tasın iç yüzey görünümü	104
Fotoğraf 5.47: Katalog 5.6.6'daki tasın genel görünümü	106
Fotoğraf 5.48: Katalog 5.6.6'daki tasın arka yüzey görünümü	107
Fotoğraf 5.49: Katalog 5.6.6'daki tasın iç yüzey görünümü	107
Fotoğraf 5.50: Katalog 5.6.7'deki tasın genel görünümü	109
Fotoğraf 5.51: Katalog 5.6.8'deki tasın genel görünümü	111
Fotoğraf 5.52: Katalog 5.6.8'deki tasın detay görünümü	111
Fotoğraf 5.53: Katalog 5.6.8'deki tasın dış yüzey görünümü.....	112
Fotoğraf 5.54: Katalog 5.6.9'daki tasın genel görünümü	114
Fotoğraf 5.55: Katalog 5.6.9'daki tasın iç yüzey görünümü	115
Fotoğraf 5.56: Katalog 5.6.10'daki tasın genel görünümü	117
Fotoğraf 5.57: Katalog 5.6.11'deki tasın genel görünümü	119
Fotoğraf 5.58: Katalog 5.6.11'deki tasın iç yüzey görünümü	120
Fotoğraf 5.59: Katalog 5.7.1'deki hamam tasının genel görünümü	122
Fotoğraf 5.60: Katalog 5.7.1'deki hamam tasının iç yüzey görünümü.....	123
Fotoğraf 5.61: Katalog 5.7.1'deki hamam tasının dış yüzey görünümü.....	123
Fotoğraf 5.62: Katalog 5.8.1'deki el leğenin genel görünümü	125
Fotoğraf 5.63: Katalog 5.8.1'deki el leğenin iç yüzey görünümü	126
Fotoğraf 5.64: Katalog 5.8.1'deki el leğenin dış yüzey görünümü	126
Fotoğraf 5.65: Katalog 5.9.1'deki lengerin genel görünümü.....	128
Fotoğraf 5.66: Katalog 5.9.1'deki lengerin dış yüzey detay görünümü	129
Fotoğraf 5.67: Katalog 5.9.2'deki lengerin genel görünümü.....	131
Fotoğraf 5.68: Katalog 5.9.2'deki lengerin süsleme detay görünümü.....	132
Fotoğraf 5.69: Katalog 5.9.2'deki lengerin yazı detay görünümü	132
Fotoğraf 5.70: Katalog 5.9.3'deki lengerin genel görünümü.....	134
Fotoğraf 5.71: Katalog 5.9.4'deki lengerin genel görünümü.....	136
Fotoğraf 5.72: Katalog 5.9.4'deki lengerin arka yüzey görünümü.....	137
Fotoğraf 5.73: Katalog 5.9.5'deki lengerin genel görünümü.....	139
Fotoğraf 5.74: Katalog 5.9.5'deki lengerde yer alan nar (lale) motifi.....	140
Fotoğraf 5.75: Katalog 5.9.5'deki lengerde yer alan şemse motifi.....	140
Fotoğraf 5.76: Katalog 5.9.6'daki lengerin genel görünümü.....	142
Fotoğraf 5.77: Katalog 5.10.1'deki sininin genel görünümü.....	144
Fotoğraf 5.78: Katalog 5.10.2'deki sininin genel görünümü.....	146
Fotoğraf 5.79: Katalog 5.10.2'deki sininin detay görünümü.....	147
Fotoğraf 5.80: Katalog 5.11.1'deki cezvenin genel görünümü	150
Fotoğraf 5.81: Katalog 5.11.1'deki cezvenin süsleme detay görünümü.....	150

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar

Cm	: Santimetre
Kat. No	: Katalog Numarası
MÖ	: Milattan Önce
Çiz	: Çizim
Foto	: Fotoğraf
Yy	: Yüzyıl

1. GİRİŞ

Hasankeyf, Batman il merkezine 37 km uzaklıkta Güney Doğu bölgesinde bulunan köklü bir geçmişe sahip yerleşim alanıdır. Dicle nehrinin iki yakasına kurulmuştur. Hasankeyf'e binlerce mağara yerleşimleri nedeniyle 'Mağaralar Şehri' ya da 'Kayalar Kenti' anlamına gelen Arapça ve Süryanice 'Hısn-ı Keyfa' denilmiştir. Bu isim Osmanlının son zamanlarında 'Hasankeyf' e dönüşmüştür. Hasankeyf ile alakalı ilk bilgilere 'Cepha' adıyla Bizans kayıtlarında rastlanmıştır. Roma imparatorluğunca stratejik önemi nedeniyle II. yüzyılda askeri üs olarak kullanıldığı bölgede yapılan arkeolojik araştırmalar sonucunda döneme ait mimari ve süsleme kalıntıları ile anlaşılmıştır (Uluçam,2005: 9-10).

Hız. Ömer zamanında 640'da İslam topraklarına katılan Hasankeyf'te Orta çağ başlarında Hristiyan Süryanileri yaşamaktaydı. İslam döneminde sırayla Emevilerin, Abbasilerin, Hamdanilerin ve Mervanilerin idaresine geçen Hasankeyf stratejik konumu itibariyle önemini İslami dönemde de korumuştur. 1101 yılında 'Hısn-ı Keyfa Artukluları' olarak Artuk oğlu Sökmen devlet kurmuştur. 130 sene boyunca Hısn-ı Keyfa ve Amida beyliklerinin başkenti olan Hasankeyf 1232 yılında Eyyubi hükümdarı el Melikü'l Kâmil tarafından zapt edilmiştir. 1461- 1482 arasında Akkoyunluların idaresine geçen Hasankeyf, Karakoyunlular ve Mardin Beyleri arasında geçen hakimiyet çekişmelerinde sık sık el değiştirmiştir. 1517 yılında Osmanlı Devleti hakimiyetine girmiş, Osmanlı devlet sistemi içinde Diyarbakır Beyler Beyliğine bağlı sancak ve kaza merkezi olarak idare edilmiştir. Gerçüş ilçesine 1926 yılında bağlanan Hasankeyf, Batman'ın 1990 yılında il olarak yapılmasından sonra ilçe olarak şehre bağlamıştır (Mıynat, 2009, 48-49; Öztürker, Demir, 2022: 1246).

Hasankeyf 21. yüzyılda Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamında gerçekleştirilen ve yapımı devam eden Ilısu Barajı nedeniyle büyük bir tehdit altına girmiştir. Dicle nehri üzerinde inşa edilen baraj büyük bir hidroelektrik projedir. Bölgede yer alan bazı önemli yapıları UNESCO Dünya Mirası olarak koruma çabaları doğrultusunda taşınmıştır (Uluçam,2005: 9-10).

Zengin ve köklü bir kültürel geçmişe sahip olan bölge de 2018 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığınca Batman Müzesine bağlı bir birim olarak zemin kat teşhir salonu

ziyarete açılan Hasankeyf Müzesi 25 Aralık 2019’da müdürlük olarak idari ve müzecilik faaliyetlerine başlamıştır. Müzede Kültür ve Turizm Bakanlığınca 2018 yılında Batman Müzesine bağlı birim olarak işlevlendirilerek zemin kat teşhir salonu ziyarete açılan Hasankeyf Müzesi, 25 Aralık 2019 tarihinden itibaren Müdürlük idari ve müzecilik faaliyetlerine başlanmıştır. Müze de Batman, Diyarbakır, Siirt ve Mardin il sınırları içerisinde yürütülen arkeolojik kazı ve yüzey araştırması alanlarından, yürütülen arkeolojik kurtarma kazısı çalışmalarından çıkarılan eserler ile Batman, Mardin ve Diyarbakır Müzelerine satın alma ve hibe yoluyla müzeye kazandırılan eserler sergilenmektedir.

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığımız çalışmada, Hasankeyf Müzesinde Bulunan Etnografik Madeni Eserler başlığı altında madeni mutfak eşyaları ve takıların tanıtılması amaçlanmıştır. Çalışmada yer alan bu eserler Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemlerine aittir.

Çalışma kapsamına madeni gerdanlıklar, bilezikler, hamayiller, yüzükler, kemerler, taslar, hamam tası, el leğeni, lengerler, siniler ve cezve alınmıştır. Her bir eser grubu, farklı nitelikleri bakımından seçilerek çalışmaya dâhil edilmiştir. Araştırmada incelenen eserlerin form, biçim ve süsleme gibi sanatsal ve kültürel özelliklerinin detaylı analizi yapılmaya çalışılmıştır.

Yapılan literatür taraması sonucunda, tez konusu kapsamında konuyla alakalı detaylı bir çalışma yapılmadığı anlaşılmış ancak çalışma kapsamında incelenecek olan madeni eser türlerine yönelik (gerdanlık, bilezik, hamayil, yüzük, tas, lenger gibi) çeşitli müze ve koleksiyonlarda bulunan eserlerin ele alındığı kitaplar, yüksek lisans ve doktora tezleri, makaleler ve ansiklopedi maddelerinden çalışmanın hazırlık ve tamamlanma kısmında faydalanılmıştır. Çalışmada faydalanılan ilgili kaynaklara kaynakça bölümünde yer verilmiştir.

Yapılan çalışmada ilk olarak Hasankeyf Müzesi’nden konu ile ilgili resmi izinler alınmıştır. Daha sonra farklı kütüphaneler ve araştırma merkezlerinde “Maden Sanatı” konusunda literatür taraması yapılmıştır.

Literatür çalışmasının ardından müzeye gidilerek eserlerin detaylı incelemeleri yapılmış, ölçüm ve fotoğraf çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya 7 gerdanlık, 5 bilezik, 4 hamayil, 3 yüzük, 3 kemer, 11 tas, 1 hamam tası, 1 el leğeni, 6 lenger, 2 sini, 1 cezve dahil edilmiştir.

Tezin giriş kısmında Hasankeyf'in kısa tarihçesi ve Hasankeyf Müzesi hakkında genel bilgiler verildikten sonra konunun önemi, amacı, kapsamı üzerinde durulmuş ve konu ile ilgili yapılan literatür özetinden bahsedilmiştir.

“Tarihsel Süreç İçerisinde Anadolu’da Maden Sanatının Gelişimi” başlığı adı altında Neolitik Dönemden Osmanlı dönemine kadar ki süreçte maden sanatının gelişimi konusunda genel bilgilere yer verilmiştir.

“Maden Sanatında Kullanılan Başlıca Madenler” başlığı altında insanoğlunun tarihsel süreçte doğada keşfettiği ilk madenlerden olan altın, gümüş, bakır ve demir gibi madenler hakkında detaylıca bilgi verildikten sonra, ilerleyen süreçlerde artan bilgi birikimi neticesiyle cevherden ısı kullanılarak arıtma yoluyla elde edilebilen madenlerden olan kalay, kurşun, çinko ve cıva gibi madenlere detaylıca değinilmiştir.

“Maden Yapım Ve Süsleme Teknikleri” başlığı altında erken dönemlerden itibaren kullanılan ve değişen yüzyıl şartları ve teknolojik gelişmeler ışığında çeşitlenen maden yapım teknikleri, madeni parçaları birleştirme yöntemleri ve maden süsleme teknikleri hakkında bilgiler verilmiştir.

“Katalog” kısmında eserler türlerine göre gruplandırılmış ve tanıtılmıştır. Eser gruplarından, sırasıyla sayısı fazla olandan az olana doğru bir düzen takip edilmiştir. Tarihi tespit edilebilenler kronolojik sıra içinde kataloğa alınmıştır. Üzerinde herhangi bir kitabe ve tarih ibaresi olmayan eserler ise formları göz önüne alınarak varsayımsal olarak erken dönemden geç döneme doğru bir sıralama yapılmıştır. Katalog bölümünde “Katalog No”, “Eserin Türü”, “Envanter No”, “Fotoğraf No”, “Çizim No”, “Geliş Biçimi”, “Ölçüleri”, “Ait Olduğu Dönem”, “Malzemesi”, “Yapım Tekniği”, “Süsleme Tekniği” “Kitabe” başlıkları altında tanıtılan eserlerin ön bilgileri verildikten sonra “Tanımı” kısmında katalog kısmında yer alan örnekler detaylı bir şekilde tanıtılmış ve her bir eserin çizim ve fotoğraflarına yer verilmiştir.

Katalog bölümünden sonraki değerlendirme ve karşılaştırma bölümünde “Eserlerin İşlevleri ve Formları” başlığında çalışmaya dahil edilen eserler gruplandırıldıktan sonra her bir eser grubunun tarihsel gelişimine ve işlevine değinilmiş, formları açıklanarak, müze ve koleksiyonlarda yer alan benzer örneklerle karşılaştırmaları yapılmıştır.

Daha sonra eserler malzeme özellikleri, yapım teknikleri, süsleme teknikleri, süsleme türlerine göre değerlendirildikten sonra çalışma kaynakça ve tablolarla sonlandırılmıştır.

1.1. Amaç

Çalışmamızın başlıca amaçlarından biri Hasankeyf Müzesi'ndeki etnografik madeni eserlerden yola çıkılarak Hasankeyf'in sanat ve kültür anlayışına ışık tutmaktır. Müzede yer alan ve çalışma kapsamında ele alınan takılar ve mutfak eşyaları grubunda yer alan eserlerin kullanım amaçları tarih boyunca değişkenlik göstermiştir. Bu bağlamda müzede sergilenen çalışma kapsamında ele alınan etnografik eserlerin anlam ve önemi üzerinde durularak günümüzde de devam eden bir takım gelenek ve göreneklerin kökenin nereden geldiği ne manaya geldikleri gibi konuların anlaşılmasına katkıda bulunmak da amaçlarımızdan bazılarıdır.

Araştırma kapsamında müzenin zengin koleksiyonunda yer alan eserler, Sanat Tarihi bakımından da incelemeye değer bir çalışma olduğunu göstermektedir. Çalışmada ele alınan eserlerin yapım ve bezeme teknikleri, form ve süsleme kompozisyonları detaylı bir şekilde anlatıldıktan sonra fotoğrafları ve ölçüleri kayıt altına alınarak tarihi bir süreç belgelendirilerek eserlerin sanatsal değerlerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

1.2. Konunun Sınırı

Araştırma, Hasankeyf Müzesi'nde yer alan etnografik madeni eserlerle sınırlı tutulmuştur. Müzede farklı kültür ve dönemlere ait madeni eser olmasına karşın, konu birliği ve bütünlüğünü sağlamak adına diğer kültür ve çağlara ait eserler araştırma kapsamına dahil edilmemiştir. Müzede bulunan ve etnografik değer taşıyan takılar ve mutfak eşyalarının tamamı gözden geçirilmiştir.

Konunun sadece etnografik eserlerle sınırlı tutulmasındaki bir diğer gerekçe de Hasankeyf'in yakın geçmişine ait sosyo-kültürel yapısı ve sanatsal üslubuna ışık tutmaktır. Böyle çalışmada ele alınan eserlerin sanatsal ve kültürel özellikleri ortaya koyularak hem önceki dönemlerde hem de günümüzde geçirdiği değişimler, gelişimlerden yola çıkıp karşılaştırma yaparak bir sonuca varmaya çalışılmıştır.

1.3. Materyal ve Yöntem

Çalışmada kapsamında ele alınan eserlerin hepsi etnografik gruba aittir. Bu bağlamda incelenen eserlerle yaptığımız çalışma bir bütünlük oluşturacak şekilde konu

ve bölümler halinde işlenmiştir. İlk olarak giriş bölümünde Hasankeyf bölgesinin kısa bir tarihçesine değinildikten sonra Hasankeyf Müzesinin kuruluşuyla ilgili bilgiler verilmiştir. Çalışmamızın ikinci bölümünde ise tarihsel süreç içerisinde Anadolu’da maden sanatının gelişim evreleri hakkında bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde madeni eserlerin yapım malzemelerinde kullanılan ve ilerleyen bilgi birikimi ve teknolojiyle çeşitlilik gösteren madenlere değinilmiştir. Dördüncü bölümde ise maden sanatında kullanılan başlıca yapım teknikleri, birleştirme yöntemleri ve süsleme teknikleri hakkında detaylıca bilgi verilmiştir. Çalışmamızın beşinci bölümünde müzeye gidilerek, eserler tek tek incelenmiş yazılı ve görsel kayıt tutulmuştur. Daha sonra eserler bir katalog düzeni içinde incelenmiştir. Katalog No”, “Eserin Türü”, “Envanter No”, “Fotoğraf No, “Çizim No”, “Geliş Biçimi”, “Ölçüleri”, “Ait Olduğu Dönem”, “Malzemesi”, “Yapım Tekniği”, “Süsleme Tekniği” “Kitabe” başlıkları altında tanıtılan eserlerin ön bilgileri verildikten sonra “Tanımı” kısmında örnekler detaylı bir şekilde tanıtılmış ve her bir eserin çizim ve fotoğraflarına yer verilmiştir. Sonraki bölümde ise değerlendirme ve karşılaştırmaya yer verilmiştir. Eserler gruplandırıldıktan sonra her bir eser grubunun tarihsel gelişimi, formları hakkına bilgi verilerek, müze ve koleksiyonlarda yer alan örneklerle karşılaştırmaları yapılmıştır. Sonra ise eserlerde kullanılan malzeme, yapım ve süsleme teknikleri ve süsleme türlerine göre değerlendirme yapıldıktan sonra kaynakça ve tablolar ile çalışma bitirilmiştir.

2. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE ANADOLU'DA MADEN SANATININ GELİŞİMİ

Tarihsel süreç boyunca insanoğlunun, dağınık yerleşimler ve toplumsal ilişkilerden yoksun yaşam tarzında adeta devrim niteliğinde normlar meydana getiren Neolitik Çağ ile birlikte günümüz kentsel yaşamın temelleri atılmış ve sosyal ilişkilerde gelişmeler yaşanmıştır (Başak, 2008 :19; 2010: 56).

Neolitik Dönem ile birlikte yaşam tarzında majör değişikliklerin meydana geldiği bireyler, yerleşik yaşama geçtikten sonra üretmeye başlamıştır. Ürettiklerini depolamak ya da saklamak amacıyla çanak çömlek yapımında seri üretimin yaşandığı bir zaman dilimi başlamıştır. Döneme damgasını vuran seramik üretiminde ki artışın yanı sıra yapılan araştırmalar sonucunda madeninde işlenerek çeşitli eşyalarda kullanıldığı bilinmektedir. Neolitik Dönem sonlarında başta bakır olmakla beraber madene olan ilgideki artış dönemin zaten gelişmekte olan anlayışına ivme kazandırmış ve madenin insanoğlunun hayatındaki gelişim serüvenini hızlandırarak yaşamlarına pragmatik bir şekilde dahil etmelerine sebep olmuştur (Erginsoy, 1997: 1140).

İnsanoğlunun Neolitik Dönem de madeni ısıtmasının ardından daha kolay işleyebildiklerini fark etmesi, ateşte uzun süre tuttuktan sonra erimesi ve daha sonrasında tekrar sertleştiğini anlaması metalürjideki en önemli gelişmedir. Yapılan arkeolojik araştırmalar, bu alandaki en büyük adım olarak düşünülen tavlamanın keşfinin Anadolu'da Neolitik Çağ'da cereyan ettiğini ortaya çıkarmaktadır (Sevin, 2003: 45). Erken Dönem yerleşim yerlerinde yapılan arkeolojik araştırmalar sonucunda, Çayönü, Aksaray-Aşıklı Höyük, Konya-Çatalhöyük ve Suber gibi önemli yerleşmelerde elde edilen bakır boncuk, ufak aletler ve süs eşyaları madenin erken dönemden itibaren bilindiğini ve tavlandığını kanıtlar niteliktedir (Başak,2008: 20; 2010: 56).

Kalkolitik Çağ'da başta bakır olmakla beraber madenler işletilip insanların kullanımına sunulmuştur. Geç Kalkolitiğin önemli temsilcilerinden olan Beyce Sultan da yapılan arkeolojik araştırmalar sonucunda yöre de bulunan çeşitli aletler, gümüş yüzük, hançer parçası ve iğneler gibi madenden yapılmış muhtelif materyallerin bulunması, bu çağda kullanılan madenin insanoğlunun her alanında aktif bir şekilde boy gösterdiğini bizlere kanıtlar bir argüman niteliğinde bulgular olarak karşımıza çıkmaktadır (Başaran, 1989: 30; Sevin, 1991: 29-30; 2003 :34).

Geç Kalkolitikte madenden ve özellikle de bakırdan insanoğlunun çeşitli eşya üretimi hız kazanınca insanoğlunun madene ilgisi artmış ve bunun bir sonucu olarak da metalürji alanında majör gelişmeler yaşanmıştır (Erginsoy, 1997: 1141). Madene artan ilgi beraberinde madenleri ve aralarında en fazla talep gören bakır elde etme düşüncesi, çağın bireyleri arasında çeşitli başka değerli maddeler olan dokuma ve seramik gibi mamul eşyalar ile değiş tokuş yapılmasına sebep olmuş ve bu sayede ticareti de beraberinde getirmiştir. Ticaretin gelişmesine paralel olarak büyük yerleşmelerin ortaya çıktığı Kalkolitik Çağ'da MÖ 4.binin sonlarında kentler oluşmaya başlamıştır (Akurgal,1995: 24; Başak, 2008: 21; Ateşoğulları, 2019:44).

Tuncun keşfinin henüz gerçekleşmediği dönemlerde, dövme tekniği kullanılarak icra edilen nesnelerin yapımında ideal bir maden olan bakır, döküm tekniği için pek de uygun olamayan bir maden olmasına rağmen döküm eserlerin yapımında da kullanıldığı araştırmalar sonucu ortaya çıkarılmıştır. Mersin-Yümüktepe, Çorum-Büyük Güllücek ve Burdur-Kuruçay da bulunan yassı balta, keskiler ve tekli kalıplar bu devirde döküm tekniği kullanılarak nesneler imal edildiğini bizlere gösteren önemli bulgulardan biridir. Kalkolitik Dönemin sonlarına doğru kullanılmaya başlanılan arsenikli bakır üretiminde bu dönemde artış olmuştur. Döküm tekniğiyle yapılan eserlerde bakır sertleştiğinde kırılgan bir yapıya sahip olması ve eritildiğinde gazlanıp kabarcıklandığından dolayı pek tercih edilmemiş, Geç Kalkolitik sonlarında ise yerini daha az kırılgan olan arsenikli bakır, altın, gümüş, bronz ve demir gibi madenlere bırakmıştır (Çalış, 2006:31; Başak, 2008:22).

Anadolu'da, MÖ 4000 sonu ve 3000 yıllarının başlarında Eski Tunç Çağı'nın yaşanmasıyla birlikte gerek sosyal gerekse ticaret ve maden işçiliğinde yaşanan üst düzey gelişmeler beraberinde daha etkili silahlar imal edilmesine, kaliteli ve hafif kaplar ile daha zarif süs eşyalarının üretilmesine olanak sağlayan tuncun elde edilmesini sağlamıştır (Sevin, 2003: 36). Bakıra bir miktar kalay karıştırılarak elde edilen tunç madeni dönem içerisinde çeşitli maden sanatı tekniklerinin doğması gibi devrim sayılabilecek gelişmeleri de beraberinde getirmiştir (Erginsoy,1978:12- 13).

Tuncun keşfiyle birlikte seri üretime geçilen dönemde döküm, tavlama, kaynak, kaplama gibi tekniklerde gelişmeler yaşanmıştır. Tunç çağında başta altın, gümüş, bakır ve elektrik olmak üzere birçok madenin işlenmesi de çok iyi öğrenilmiştir. Demirin bu dönemde bilinmesine rağmen gerçek anlamda imali ve kullanımı MÖ 2. bin yılın sonlarına doğru yaygınlaşmıştır (Yalçın, 2003: 79; Başak, 2008: 23).

Eski Tunç Çağında Anadolu’da yapılan geçitli araştırmalar sonucu yörede ve daha çoğunun mezarlarda l hediyesi olarak bırakılmış durumda ele geçen çeşitli zengin maden buluntuları, yerleşim alanlarında ele geçirilen madenden imal edilmiş eserler bu coğrafiya üzerinde yaşayan halkların maden sanatında eriştikleri seviyeyi bizlere sunan, dönem halkının kullandığı maden ve yapım teknikleri konusunda erişmiş oldukları bilgi düzeyi konusunda fikir sahibi olmamızı sağlayan adeta somut bir argüman niteliği taşımaktadır (Arseven, 1970: 10).

Anadolu coğrafiyasında metalürji alanında önemli bir aşama olan demir cevherinin arıtılması ve demir-karbon karışımı olan elik alaşımın keşfi M 2. ve 1. binde gerçekleşmiştir. Bilim adamları tarafından bu alanda yürütülen araştırmalar neticesinde, demir cevherinin arıtılması ve dövme demirinin elde edilmesi Anadolu’da Eski Hitit Krallığı döneminde (M 1800–1400) gerçekleştirildiği, çeliğin de Hitit İmparatorluğu döneminde (M 1400 -1200) yapıldığı anlaşılmıştır. M 2.binin sonunda demir ve çeliğin yaygın olarak üretilmesiyle Demir Çağına geçilmiştir. Demirin cevher ve meteorik olarak doğada yaygın bir şekil de bulunması, işlenmesinin tunca nazaran daha kolay ve ucuz olmasından dolayı özellikle alet ve silah yapımında tuncun yerine tercih edilip kullanılmasını sağlamıştır (Erginsoy, 1978: 15-16).

M 1. binde Urartular Anadolu ve n Asya topraklarında ileri düzey maden bilgileriyle döneme damgasına vuran bir toplum olarak karşımıza çıkmaktadır. Urartuların çoğunlukla demir, bakır, altın, gümüş veya tunçtan icra ettikleri eserler incelendiğinde erişmiş oldukları maden teknolojisi anlaşılmakta hatta Urartu Krallığının Yakın Doğu siyasetinde bu kadar söz sahibi olmasının da topluluğun maden alanında ki ileri düzey bilgisiyle alakalı olduğu düşünülmektedir (Belli, 1987:89; ilingiroğlu, 1997:107).

Urartuların metalürji alanında bu kadar geleişme göstermesi, maden rezervleri bakımından zengin bir bölgede bulunması ve madeni en iyi şekilde işleyen mahir ustalarına sahip olmasıyla ilişkilendirilmektedir. Urartular imal ettikleri madeni eserleri ilk olarak çağdaşı ve komşusu Frigya aracılığıyla Yunanistan’a, Etrüskler aracılığıyla da İtalya’ya ihraç etmiş ve böylelikle eriştikleri ileri düzey metalürjik seviyesinin etkileşim sahasını genişletme başarısını göstermişlerdir (Başak, 2004: 15-16).

Urartular ile birlikte M 1200–700 yıllarında Demir Çağda geleişmiş maden sanatıyla boy gösteren bir diğer uygarlık da Friglerdir. Dönemin maden sanatına bir takım gerçekleştirdiği yeni uygulamalar ile adeta damgasını vuran bu topluluk, seramik kap

formlarını madene uyarlayarak bu alanda yeni gelişmelere sebep olup, Anadolu'ya yeni kap formları kazandırmayı başarmışlardır (Başak, 2004: 17).

Friglerin çağdaşı olan Hitit- Luvi kökenli Lidyalıların MÖ 7.yy. da Yakınoğu topraklarında siyasi anlamda önde gelen devletlerden biri olması, boy gösterdiği coğrafya nedeniyle bölgede yer alan altın madenlerinin varlığıyla ilişkilendirilmektedir. Lidyalılardan önce bölgede tanınmayan bu değerli maden MÖ 7.yy. başlarında başkent Sardes'te işletilmeye başlanmasından sonra ise uygarlığı siyasi ve ekonomik yönden güçlendirmiştir (Sevin 2003: 281). Bu uygarlığın dönem içersin de ilk defa uyguladıkları keşiflerden en önemlisi bakır-çinko alaşımıyla elde edilen sarı bakır olarak adlandırılan pirinç alaşımının keşfidir (Başak, 2004: 18).

Tarihsel süreç boyunca Anadolu kültürünün gelişmesinde Orta çağ ve sonrasında bölgede varlık göstermiş uygarlıkların katkıları büyük olmuştur. İlk olarak Lidyalıların keşfettiği pirinç alaşımı, MÖ 1. binde Romalılar tarafından daha yaygın bir biçimde kullanılmaya devam ettirilmiştir. Bu konuyla alakalı yapılan çeşitli araştırmalar neticesinde bulunan bulgular, Romalıların maden sanatında gerçekten ileri bir seviyede olduğunu bizlere göstermektedir. Kimyasal bir kaplama yöntemi olarak kullanılan, cıva-altın alaşımı ile elde edilen yaldızlama tekniği ilk kez Yunan ve Roma döneminde kullanılmıştır (Erginsoy, 1997:1144).

Bizanslılar hem mimarlık hem de küçük el sanatlarında ileri bir seviye ulaşan gelişmiş bir uygarlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Kilise ve dini törenlerde kullandıkları çeşitli eserler, kandil, şamdan ve kupalar gibi çeşitli madeni eşyalar incelendiğinde Bizanslıların sadece eseri imal edip şekillendirmekten de öteye gidip farklı teknikler kullanarak ürettikleri eserleri süsledikleri anlaşılmaktadır (Acara, 2002: 23-39). Mine tekniği olarak adlandırılan ve İslam maden sanatına da Bizanslılardan geçtiği kabul edilen bu teknik ile dönemin daha çok imparatoruna ve ailesine ait özel eşyalar süslenmiş ve dönemin sanat anlayışı ve hiyerarşisi arasında bağlantılar kurduğumuz teknikler gelişmiştir (Erdoğan, 1993: 180-181; Ödekan, 1997: 1260).

MÖ 7000 yıllık süreçte Yakınoğu topraklarında metalürjik keşiflerin ve maden sanatı tekniklerinin hemen hepsi gerçekleşmiştir. İleri ki dönemler de usta-çırak ilişkisi içersin de devredilen bu sanatın Anadolu topraklarında gelişip çeşitlenmesinde Roma ve Bizans uygarlıklarının katkıları yadsınamazdır. Kronolojik olarak incelendiğinde gelişim ivmesini hız kesmeden sürdüren maden sanatı, İslami dönem ustalarıyla da Yakınoğu topraklarında çeşitlenip gelişmeye devam etmiştir (Erginsoy ,1997:1144).

Erken İslam devri olarak tanımlanan 7. yüzyıl ve 11. yüzyılın ortası arasındaki dönem İslam maden sanatını tam anlamıyla kavrayabilmemiz için büyük önem arz etmektedir. Müslüman istilasını gerçekleştirmeden önceki yüzyıllar da Mezopotamya ve İran da hüküm süren Sasaniler bu dönemin sanat anlayışında bir hayli etkili olan bir uygarlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki Müslüman istilasını gerçekleştirdikten sonraki ilk 300 yıllık dönem içerisinde, bölgede kullanılan aynı maden ve teknikler kullanılmaya devam edilmiş ayrıca kap formları, süsleme konuları bakımından Sasani devri prototiplerine bağlı kalmıştır. Bu nedenle ele geçen kitabsız eserlerin hangi döneme ait olduğu konusunda bir çıkarımda bulunmak oldukça zordur. Fakat bu dönemde büyük ölçüde Sasani etkisi görülse de eski modeller yeni bir anlayışla büyük değişikliğe uğratarak ele alınmıştır. Bu dönemde Sasaniler de görmediğimiz, madene başka bir cins maden kakma ve delik-işi tekniklerinin ilk denemeleri yapılmış, kap formları geliştirilip çeşitlendirilmiştir. Erken İslam devri olarak adlandırılan bu dönemde icra edilmiş maden eserlerin çoğu gümüşten bir kısmının da tunçtan yapıldığı bilinmektedir (Erginsoy, 1978 :106-107).

11. yüzyılın ilk yarısında Selçukluların İran, Mezopotamya, Suriye ve Anadolu'yu istila etmesi bu devletin kısa bir süre içinde topraklarını ve hakimiyet sahasını genişleterek kısa bir süre içinde imparatorluk haline gelmesini kolaylaştırmıştır. Selçukluların Yakın doğu topraklarının büyük bir kısmını ele geçirdikten sonra İslam dünyasında ideolojik ve politik birlik tekrar sağlanmış olup 11.yüzyıl ortalarında Yakın Doğuda ki sanat eserlerinin çehresi de değişmiştir (Erginsoy, 1978:121; Bodur, 1987 :23).

Selçuklular istila ettikleri bölgelerin gelişmiş maden anlayışını devam ettirmekle kalmayıp üst seviyeye taşımayı başarmasıyla da birlikte İslam maden sanatında çok parlak bir dönem başlamıştır. Bu dönemde icra edilen eserler, bir yandan istila edilen bölgelerin yerel kültürün etkileri biryandan da ana yurtları olan Orta Asya sanatını derinden hissedebileceğimiz, sanatta kültürel etkileşimi bizlere derinden hissettiren ve aynı zamanda malzeme, form, süsleme ve teknikleriyle gelişmiş ve çeşitlenmiş bir şekilde karşımıza çıkmaktadır (Erginsoy, 1978:500; Özcan, 2005: 47; Aslanapa, 2014:101).

Selçukluların rengi tunca göre daha açık olan ve altın sarısını andıran, dövme tekniği ile yapılan eserler için oldukça ideal bir malzeme olan pirinç alaşımının kullanım sahasını oldukça genişletmeleri İslam maden sanatına getirdiği yeniliklerden bazılarıdır. Selçuklu devri maden sanatında, Sasani ve Erken İslam devri maden sanatında yaygın bir şekilde kullanılan malzemelerden olan gümüş ve tunç kullanılmaya devam edilse de değerli madenlerin kullanımı 12.yüzyıl ortalarında sadece ziynet eşyalarının yapımıyla

sınırlandırılmış, böylelikle ana malzeme grubunu oluşturan madenlerden çıkarılmıştır (Erginsoy, 1987: 500).

Maden sanatının 12. ve 13 yüzyıllar arasında gösterdiği gelişmeler ile 4 merkez öne çıkmaktadır. Bölgeler ve öne çıkan merkezler incelendiğinde Horasan bölgesinde Herat ve Nişapur; Mezapotamya ve Irak bölgesi, Zengiler de Musul Eyyübiler de Şam: Mısır ve Yemen Anadolu Selçuklularda Konya, Artuklu döneminde ise Diyarbakır ve Mardin çağın önemli ve gelişmiş maden merkezleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Bodur, 1987:25; Karpuz, 2002: 426).

Değerli madenlerin kullanımında ki azalış ve soy metallerinin azalması sadece Kur'an ve hadislerde değinilen yasaklara değil 11. yüzyılda meydana gelen gümüş kıtlığıyla da ilişkilendirilmektedir. Bu dönem altın ve gümüş gibi değerli madenlerden icra edilen eserlerin büyük bir çoğunluğu Büyük Selçuklu dönemine ve İran'a mal edilmiş eserlerdir. Soy metallerin kullanımı azalınca devrin ustaları imal ettikleri tunç ve pirinç eserleri zengin ve gösterişli bir şekilde süslemek için yeni arayışlara yönelmiş ve yeni süsleme teknikleri icat etmişlerdir. Dönemin ustaları Bizans, Sasani ve Erken İslam devri maden süsleme tekniklerini büyük bir ustalıkla kullanmakla yetinmeyip, 12. yüzyıl ortalarında Horasan da delik işi ve kakma tekniğini daha önceki devirlerde göremeyeceğimiz yetkinlikte imal ettikleri eserleri süslemek için kullanmışlardır (Bodur, 1987:25; Kaplan, 2003:19).

Selçuklu devri İran da yapılan madeni eserlerin bakır alaşımlarıyla alakalı 2 ekolün varlığından söz edilmektedir. Bunlardan ilki döküm tekniği kullanılarak imal edildikten sonra üzerlerinin kazıma, kabartma ya da delik işi tekniği kullanılarak tezyin edildiği tunç eserlerdir. Horasan ekolü diye anılan ikinci ekolde ise döküm ve dövme tekniğiyle yapılan eserlerin yüzeyleri kakma tekniğiyle süslenen tunç ya da pirinç eserlerdir (Erginsoy, 1971:500). Bu ekolde kullanılan soy metal kakma tekniğinin prototipinin erken İslam döneminde kullanılan bakır kakma tekniği olduğu bilinmektedir (Bodur 1987:27).

Büyük Selçuklu hükümdarı Melik Şah'ın ölümüyle bölgede politik bölünmeler yaşanmış ve 12. yüzyıldan itibaren Selçuklu toprakları çeşitli Türk boyları tarafından idare edilen küçük ve bağımsız topraklara ayrılmıştır. Dönem içerisinde meydana gelen politik ayrışma dönemin sanat bütünlüğünü bozmanın aksine sanat eserleri ısmarlayan Hükümdar, Atabek, Melik ve Emirlerin artmasıyla birlikte sanat faaliyetlerinde ciddi bir artış gerçekleşmiştir. 12. yüzyıl ortalarında Moğol tehdidiyle Mezopotamya ya yönelen Horasanlı ustalar kakma tekniğini bölgeye götürmüş ve Zengilerin hüküm sürdüğü

bölgede özellikle Musul şehrinde bu teknik büyük gelişim göstermiştir. Musullu ustalar tarafından da Yakındoğu ve İslam ülkelerinin çoğuna yayılmıştır. Musul ekolüne bağlı ele geçen eserler incelendiğinde yalnızca kakma tekniği üzerine kazıma tekniği kullanılarak küçük detaylara yer verildiği anlaşılmıştır. Kazıma tekniğini tek başına kullanmayı tercih eden Musul ekolü, kakma tekniğiyle birlikte kazıma kabartma ve delik işini birlikte kullanıp eserleri çok yönlü bir teknikle ele alan Horasan ekolünden ayrılmaktadır (Erginsoy, 1978 :506-507).

Anadolu Selçuklu maden eserleri sayısı İran Suriye ve Mezopotamya örneklerine göre daha azdır. Orta çağ kaynaklarında bahsedilen altın ve gümüş eserler Anadolu’da olduğu gibi, yok olmuş olup günümüze ulaşan eserlerin ise dönem boyunca icra edilmiş binlerce eserin küçük bir kısmı olduğu düşünülmektedir. Bunun sebebi olarak ise madenin eritilip daha sonra kullanılabilen bir malzeme olmasıyla ilişkilendirilmiştir. Anadolu maden sanatına mal edilen sayıları sınırlı fakat kitabe bilgilerine dayanılarak bu bölgeyle ilişkilendirilen tunç ve pirinç eserler kusursuz bir işçilik gösterir. Bu eserler Artuklu ve Konya bölgesinde ki gelişmiş atölyelerin varlığını gösterir. Teknik form ve süsleme olarak değerlendirildiğinde Anadolu işi oldukları anlaşılan, üzerlerinde belirli bir kitabesi bulunmayan ikinci grup eserler ise Anadolu da yer alan bu atölyelerin varlığı kanaatini destekler niteliktedir (Erginsoy, 2002: 391-392).

Anadolu da imal edilmiş kaynağı belli eserlerin çoğu Artuklu bölgesinde üretilmiştir (Göktaş, 2020: 102). Anadolu topraklarında, madeni eşya üretim merkezi olarak bilinen Artuklu bölgesi, yaratıcı okulunun da Musul okulu olup Konya’nın da ikinci bir madeni eşya üretim merkezi olduğu bilinmektedir. Döküm tekniği kullanılarak icra edilen Artuklu eserlerinin çoğunun tunç ve pirinçten yapılmış olması, bölgede işlek bakır atölyelerine eşlik eden tunç atölyelerinin varlığından da söz etmemize sebep olmaktadır (Kuban,2002:398; Başak, 2005:58; Kaya, 2020: 102).

Daha çok Artuklu ve Konya merkezlerine ait olan tunç ve pirinç eserler incelendiğinde, süsleme teknikleri ve kompozisyonları bakımından oldukça çeşitlilik gösterdiği anlaşılmaktadır. Anadolu da yer alan maden ustaları esere sadece kakma tekniğiyle yaklaşan Musul ekolünden farklı olarak Horasanlı ustalar gibi eser yüzeyinde çeşitli süsleme teknikleri denemişlerdir (Erginsoy, 1978; 507). Süsleme kompozisyonlarında da çok yönlü bir yaklaşım sergileyen Anadolu ustaları, eserlerin yüzeylerine nakşettiği konularla, farklı kültür ve bölgelerin etkilerini derinden hissedebileceğimiz, adeta kültürel bir mozaik olarak değerlendirilen eserler icra etmeyi

başarmışlardır (Öney, 1969: 178-179; Erginsoy, 1978: 327- 329; Eruz, 1993: 23; Bilgi, 2004: 187; Göktaş Kaya, 2020: 105).

1308 yılında Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde bağımsızlığını ilan Türkmen beylikleri, sanatsal üretimini sürdürmüş olsa da bu dönemle alakalı bilgiler oldukça kısıtlıdır. Beylikler Devri olarak bilinen dönemde icra edilen maden eserlerin çoğu pirinç demir ve tunçtan yapılmıştır. Prototiplerinin Selçukluya, ekolünün ise Musul ile ilişkilendirilen eserler oldukça mütevazı bir şekilde ele alınmış olup, gümüş ve altın gibi soy metallerden icra edilen eserlere oldukça az yer verilmiştir (Öney, 2007: 50).

Osmanlı'nın kurulmasıyla birlikte Anadolu ve Balkanlar'da metalürji alanındaki gelişmelerin olumlu yönde oluşturduğu ivme, Osmanlı döneminde doruk noktasına ulaşmıştır. Osmanlı Devleti hakimiyet sahasını genişletirken, ele geçirdiği topraklarda ki maden ve maden merkezlerine oldukça önem vermiş, maden ocaklarını işlek bir şekilde kullanmaya devam etmiştir (Belli ve Kayaoğlu, 1993: 62).

Prototiplerinin Selçuklu dönemiyle ilişkilendirilen madeni eserler incelendiğinde, Osmanlı döneminde farklı olarak tuncun kullanımı sınırlı tutulmuş, eserler çoğunlukla bakır, pirinç, gümüş ve altın madenleri kullanılarak icra edilmiştir. Bakır madeni, savaş, sanayi, darphane, gibi insanoğlunun her türlü beşerî faaliyetine ve sosyal yaşamdaki ihtiyaçlarına dahil edilip kullanılmış, dolayısıyla da 19. yüzyıl ortalarına kadar bakır ocakları, kesintisiz bir şekilde işletilmeye devam edilmiştir (Esnaflar, 1972: 44; Bodur, 1987: 36).

14. ve 16. yüzyıllarda Osmanlı devletinin maden sanatı, en çok askeri alanda kullanılan eşyalarda kendini göstermiştir. Dönemin askeri alanında kullanılan, silahlar, miğferler, kalkanlar ve zırhlar dışında günümüze ulaşabilen madeni eser sayısı çok azdır. Dönem boyunca icra edilen madeni eserler incelendiğinde çoğunun bakır alaşımı ve pirinçten yapılmış olması, kalayın ithal bir metal olmasıyla ilişkilendirilmiştir (Erginsoy, 1997: 979). Osmanlı dönemine mal edilen, değerli soy metallerden icra edilip dönemin en önemli parçaları olarak nitelendirilen eserlerin kitabelerinde sultan adları yer almakta ve çoğu dış ülkelerin müze ve koleksiyonlarında sergilenmektedir. Bu az sayıda ve önemli parçalardan oluşan eserler, Selçuklu, İlhanlı ve Memlük maden sanatı esintilerini bizlere derinden hissettirmesinden ziyade, sanatta kültürel etkileşimi de adeta kanıtlar niteliktedir (Erginsoy, 1197: 1146).

16. yüzyılla birlikte Osmanlı devleti maden sanatında çok parlak bir dönem başlamış ve bu alandaki gelişmeler doruk noktasına ulaşmıştır. Öyle ki bu yüzyıl için

çoğu kaynaklarda Osmanlı dönemi hazinesinden bahsedilmiş ve en zengin sıfatıyla nitelendirilmiştir. Dönemin padişahı Yavuz Sultan Selim ve oğlu Kanuni Sultan Süleyman kuyumculuk alanına çok fazla önem vermişlerdir (Türkoğlu, 1993: 19). Yavuz, soy metallerin ayarlarının denetlendiği bir darphane kurmuş, Sultan Süleyman ise kuyumcular için iş yerleri ve bir çeşme yaptırmıştır (Erginsoy, 1997: 980).

İmparatorluğun altın çağını yaşadığı bu dönemde madeni eserler çağın üst düzey olanaklarıyla Osmanlı maden sanatının en görkemli örneklerini oluşturmuştur. 16 yüzyılda icra edilmiş madeni eserler incelendiğinde, bakır ve alaşımların yanı sıra çok sayıda soy madenlerden oluşan örneklerin varlığı da bilinmektedir. Eserlerine çok yönlü bir tavırla yaklaşan dönem sanatkarları, kazıma, telkari, çalma, yaldız, kabartma, delik-işi, savat ve kakma gibi süsleme tekniklerini kullandığı eserlerin yüzeylerini süslerken genellikle birkaç tekniği bir arada kullanmayı tercih etmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nin 16. yüzyılına İstanbul müzelerinde muhafaza edilen yeşim, yakut, zümrüt, firuze, lal, kehribar, zebercet gibi değerli taşlarla kakılmış, altın üzerine "murassa" eserler, dönemin en tipik ve görkemli eserleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Kuşoğlu, 1994: 142; Erginsoy, 1997: 980). Osmanlı devletinin karakteristik bir özelliği olarak kendini gösteren ve döneme damgasını vuran tombak tekniği, bu dönemden öncekilerce de kullanılmış fakat en görkemli örneklerini bu dönemde vermiştir (Türkoğlu, 1993: 29). İstanbul, Halep, Şam ve Diyarbakır bu dönemde öne çıkan önemli ve işlek maden merkezleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Kuşoğlu, 1994: 142; Erginsoy, 1997: 980).

17. yüzyıla mal edilen Osmanlı dönemi madeni eserleri 16. yüzyılın klasik üslubunu sürdürse de bu dönemde, yeni buhurdan ve kap biçimleri geliştirilmiştir. Murassa yapım tekniğinin sürdürüldüğüne dair ele geçen örneklerin dışında renkli mine dolgularında yapıldığını bizlere somut bir şekilde gösteren madeni eserler bilinmektedir (Erginsoy, 1997: 980). Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde yer alan yakut, firuze, zebercetle gibi değerli eşyaların kakıldığı, çift tombak şamdanlar bu dönemin önemli murassa eserleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Alp, 2003: 144).

17. yüzyılda soy madenlerden üretilmiş eserler dışında, pirinç ve bakırdan icra edilmiş eserlerde bulunmaktadır. İstanbul, Diyarbakır, Erzurum, Tokat ve Kastamonu gibi öne çıkan maden atölyelerinin varlığına dönemin kaynakları tarafından değinilmiştir. Öyle ki 1640 tarihli narh defterinde çoğu İstanbul ve Kastamonu eser listesi olmakla birlikte, yöreye ait maden ustalarının isimleri de yer almıştır (Kütükoğlu, 1983: 229-230).

18. yüzyıla kadar batı etkilerine karşı kendini muhafaza edip, olgun bir sanat üslubuyla eserler icra eden Osmanlı sanatı, dönemin siyasi ve politik anlayışıyla birlikte batı etkileri göstermeye başlamıştır. Avrupa ülkeleri ve bilhassa Fransa ile yapılan ekonomik ve siyasi gelişmeler, Osmanlı devletinin devamı sayılamayacak şekilde bir sanat anlayışı gelişmesine ve barok etkiler ile gerçekleşen etkileşime sebep olmuştur (Erginsoy, 1997: 980-982).

Dönemin maden sanatında da vuku bulan bu etkiyle birlikte, süslemeler natüralist bir karakterde işlenmeye başlanmıştır. Eserlerin süsleme kompozisyonlarında kullanılan servi, lale ve nar gibi motifler de ilk kez bu yüzyılda eser yüzeylerinde işlenmeye başlanmıştır (Can ve Gün, 2006: 287).

18. yüzyıl da Osmanlı devleti sanatında cereyan eden Avrupa etkileri, ilk olarak İstanbul da başlamış olsa da taşra kentlere kadar yayılmıştır. Öyle ki batıdan ithal ettikleri ürünler yerli imalatı azaltmış ve batıya yönelme günden güne artmıştır. Osmanlı devleti 16. ve 17. yüzyılının klasik ve özgün sanat anlayışıyla uyuşmayan, özüne yabancı bir kültürün egemenliği altına girmiş, klasik motifler yerine, Avrupa dan alınan barok-rokoko etkisi taşıyan form ve desenleri kullanmaya başlamıştır (Erginsoy, 1997: 980-982).

Umumiyetle Türk maden sanatı, Orta Asya'da köklenip uzun bir gelişme serüveniyle birlikte yüzyıllar boyunca olgunlaşmaya ve çeşitlenmeye devam etmiştir. El sanatlarının çok önemli bir kolu olarak karşımıza çıkan bu dal, tarihsel süreç boyunca bölgenin ahvali, ekonomik ve siyasi ilişkileri gibi beşerî faktörlerden etkilenmeye hep açık olmuştur. İlerleyen süreçlerde gerek teknolojik gelişmeler gerekse de el işçiliği ve sanatına duyulan önemin azalmasıyla birlikte, seri üretimi yapılan fabrikasyon eserlere tercih edilmişlerdir. Öyle ki Anadolu halkının geleneklerini ve milli değerlerini de yansıtan maden atölyeleri kapanmış ve maden sanatı yok olmakla karşı karşıya kalmıştır. Fakat son yıllar da bakırdan imal edilen çeşitli eşyaların, turistik ve hediyeelik eşya olarak değerlendirilmesi, Anadolu'nun el sanatlarında ki milli değerlerini yansıtması bakımından çok önemli bir yere sahip olan bakır işçiliği konusunda yeni umutlara sahip olunmasını sağlamıştır (Kayabaşı, 2014:733).

3. MADEN SANATINDA KULLANILAN BAŞLICA MADENLER

Doğada bulunan madenler, metalik ya da cevher olarak iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Metalik olarak isimlendirilen madenlere doğal madenler denirken, çeşitli kimyasal birleşikler halinde kaya içlerinde yer alan madenlere ise cevher denmektedir.

Altın, gümüş, bakır ve demir gibi doğa da hem doğal hem de cevher olarak rastlayabileceğimiz madenler, insanoğlu tarafından ilk keşfedilen ve işlenen madenler olmuşlardır. Kalay, kurşun, çinko ve cıva ise cevherden ısı kullanılarak arıtma yoluyla elde edilebilen madenlerdir (Erginsoy, 1978: 7 ; Barışta, 1988: 110;Eruz, 1993: 15).

3.1. Altın

Yakın Doğu topraklarında insanoğlunun keşfettiği ilk madenlerden olan altının, bulunma tarihiyle alakalı kesin bir bilginin olmamasıyla birlikte, MÖ 6. ve 5. binden itibaren çeşitli küçük süs eşyalarında kullanılmış olabileceği düşünülmektedir (Erginsoy, 1978: 9-10).

Dövme ve döküm tekniği için ideal bir maden olarak karşımıza çıkan altın, yapısı itibariyle de yumuşak bir maden olduğu için ısıya ihtiyaç duyulmadan soğukken de çekiçlenebilir (Eruz, 1993: 15- 17).

Erken İslam devrinde gerek günlük eşyalar gerekse de ziynet eşyalarında aktif bir şekilde kullanılan altının kullanımı, ilerleyen dönemler de Kuran ve hadislerde bulunan yasaklardan dolayı sınırlandırılmış olup, daha çok pirinç ve tunç eserlerin süsleme kompozisyonunu zenginleştirmek için kakma ve yaldız tekniğiyle kullanılmıştır (Erginsoy, 1978: 10).

3.2. Gümüş

Doğada bazı akarsuların taşıdığı alüvyonlar içinde ya da galena, sülfür ve klorit yataklarında görülen gümüş, doğada saf olarak rastlanması nadirdir (Olca Kenar, 1998: 35).

Doğada hem doğal hem de cevher olarak karşımıza çıkan gümüş gri ve parlak bir renge sahiptir. İlk kullanılan gümüş doğal gümüşdür ve dere yatakları ya da bazı kayaların içinde damar şeklinde bulunmaktadır. Yapı itibariyle altın gibi yumuşak olan gümüş,

ısıya ihtiyaç olmadan soğukken de dövülebilir. Yapılan bilimsel araştırmalar neticesinde gümüşün MÖ 4.binin başından itibaren çeşitli süs eşyalarında kullanıldığı anlaşılmıştır (Erginsoy, 1978: 1039).

3.3. Bakır

Tarihsel süreç içersin de insanoğlunun ilk keşfettiği maden olarak bilinen bakır, doğa da hem doğal hem de cevher olarak bulunmaktadır. Erken dönemlerde doğada buldukları bakırı safken işleyebildiklerini fark eden insanlar, bakır üretimi için çekiçlemeyi kullanmışlardır. Konuyla alakalı yapılan çeşitli arkeolojik araştırmalar ışığında, bakırın ilk olarak Anadolu da kullanıldığı düşünülmektedir (Erginsoy, 1978: 11; Kenar, 1998: 46).

Çayönü, Çatalhöyük ve Suber de gerçekleştirilen kazılar esnasında ele geçen bız, iğne gibi ufak aletler ve boncuk, yüzük gibi doğal bakırdan icra edilmiş çeşitli süs eşyaları MÖ 7.bine tarihlendirilmesi bu savı destekler niteliktedir (Başak, 2004: 28).

Saf halde dere yatakları veya bakır madeninin aşınmış üst tabakalarında karşımıza çıkan doğal bakır, okside bir madendir. Okside olmasından dolayı morumsu bir yeşil renge sahip olan bu maden doğa da çok fark edilmese de nehir sularıyla yıkandıktan sonra aşınan kısımların içerisinden asıl tonu olan kırmızı rengi görünür.

İnsanoğlunun tarihsel süreç içerisinde işlediği bir maden olan doğal bakır, gümüş ve altından daha sert bir madendir. Soğuk halde dövüldüğü taktirde üzerinde çatlakların oluştuğu bakır, aşırı sıcak halde dövülmeye de uygun bir maden değildir. Öyle ki insanlar ilk olarak bu madeni ısıtıp yumuşamasını sağlamış sonra ise soğuk suya daldırıp %25 oranında daha yumuşak bir hale getirip işlemişlerdir.

Tavlama olarak bilinen ve metalürjik alanında ki ilk keşif olan bu teknik, erken İslam devrinde oldukça yaygın bir şekilde kullanılmış ve maden alanında başlıca yapım tekniklerinden biri olan dövme yapım tekniğinin gelişmesine sebep olmuştur (Erginsoy, 1978: 11; Başak, 2004: 28).

Doğal bakıra nazaran daha bol ve yaygın bir şekilde kullanılan cevher bakır, aynı zamanda cevherinden ayrılan ilk maden olmasıyla da metalürjik alanda birçok gelişmeye sebep olmuştur. Yapılan arkeolojik araştırmalar neticesinde MÖ 7. ve 6. bine tarihlendirilen Neolitik Dönem merkezlerinde doğal bakırın yanında tasfiye edilmiş cevher bakırında Anadolu da kullanıldığı analiz sonuçlarında ortaya çıkarılmıştır.

Bakırdan tasfiye yoluyla cevheri bollaştıran insanoğlu, bu sayede eritme ve döküm gibi teknikleri geliştirmekle kalmamış aynı zamanda, tunç ve pirinç gibi bakır alaşımlarından da yararlanmaya başlamıştır (Erginsoy, 1978: 11; Uluengin, 2006:25).

İleri ki dönemlerde ise iyi bir ısı ve elektrik iletkeni olmasından dolayı sanayi alanında da yaygın bir kullanım alanına sahip olmuş bu maden, dönemsel olarak önemini korumayı başarmıştır (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 1997: 182; Hasol, 1988: 68; Uluengin, 2006: 25).

3.4. Kurşun

Kurşun sülfürü olan galen cevherinden arıtılarak elde edilen bu maden gümüş ile aynı maden yataklarında bulunmasına rağmen doğa da gümüşten daha fazla miktarda bulunmaktadır (Erginsoy, 1978: 1139; Kenar, 1998: 88).

Tasfiye edilen galen cevheri, gümüş-kurşun alaşımı verdikten sonra kupelasyon yöntemi kullanılarak gümüş ve kurşun cevherleri birbirinden ayrılır. Gümüş ve kurşun alaşımı erimiş haldeyken, hava akımıyla kurşun okside edilir. Okside edilmiş kurşun böylece gümüşten ayrılır ve tasfiye işlemi tekrarlanarak bu seferde metalik kurşun elde edilmiş olur (Başak, 2004: 29).

İlk olarak Neolitik çağda tasfiye edildiği anlaşılan kurşun madenin asıl rengi mavimsi gridir. Parlak bir renge sahip olan bu maden korozyona uğradığı taktirde matlaşmaktadır. Kullanılan madenler arasında en ağır maden olarak bilinmesine karşın dayanıklılığı çok azdır. Katı bir cevher olarak karşımıza çıkan kurşun, soğukken de şekillendirilebilmektedir (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1986: 7177-7179).

Sanayinin gelişmesiyle birlikte insanların hayatında ki kullanım sahasını da genişleten kurşun madeni, otomotiv, elektrik enerjisinde kullanılan kablolar, çeşitli boru donanımlarının yapımına kadar birçok sektörde kendini göstermiş ve neolitikten bu yana ilerleyen dönemlerde de insanoğlunun hayatında yerini korumayı başarmıştır (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1986: 7178).

3.5. Tunç (Bronz)

Doğal olarak doğada bulunmayan tunç %90 bakır ve %10 kalay içeren pembe renkli bir alaşımdır (Sözen & Tanyeli, 1994:241). Eriyik haldeyken akışkan bir yapıya sahiptir ve dokusunun gözeneksiz oluşu ile özellikle döküm tekniği için ideal bir

madendir. Oldukça sağlam bir maden olan tunç sürtünme ve aşınma gibi durumlara dayanıklıdır. Bronzdan yapılmış merdane yardımıyla inceltilebilir, ezilebilir ve çekilebilir (Uluengin, 2006, 28).

Düşük ısıda eriyen bakır ve kalay sayesinde ilk bulunan alaşım bronz olmuştur. Üretimindeki kolaylık ve sertliğinden dolayı demirden daha ideal bulunmuş ve demire nazaran daha çok tercih edilmiştir. Bronzun kullanım alanı çeşitlendikçe özel kullanımlar için ince dökümler elde etmek isteyen insanlar, bronzu daha akışkan bir kıvama getirmek istediklerinde içerisine belirli miktarda çinko ve kurşun katmışlardır. Daha sert bir kıvam için ise alüminyum ya da demir- çelik belirli bir miktarda içerisine katılmıştır. Bronz rengi de çeşitli metallerin oranıyla değişebilmektedir. Bronzun içerisindeki kalay miktarının değiştirilmesiyle çeşitli amaçlar için kullanılmak üzere bronzlar imal edilmiştir (Uluengin,2006: 28).

Bir çağa adını veren bu önemli madenin keşfi, maden teknolojisinde majör değişikliklere sebep olup yeni bir çığır açmıştır. Çeşitli maden sanatı tekniklerinin doğmasına da olanak sağlayan bu gelişme ile birlikte tunç insanoğlunun hayatlarının her alanına dahil edilmiştir. Bu dönemde insanlar silah, kap-kacak, süs eşyası, törensel semboller, boğa, geyik, kadın heykelcikleri gibi eserleri bakıra bir miktar kalay ekledikleri tunç alaşımından yapmayı başarmışlardır (Başak, 2004: 30). Tunç çağının en güzel örnekleri Alacahöyük (Çorum- Sungurlu) ile Horoztepe'deki (Tokat- Erbaa) kazılarında yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkarılmıştır (Kaptan,1981: 164).

3.6. Pirinç

Etimolojik olarak Farsça bir kökene sahip olan pirinç, bakır ve çinko alaşımı anlamına gelmektedir. Bakır ile çinko madeni kalamın ile tasfiye edildikten sonra, özellikleri bakımdan altına çok benzeyen, tunç kadar da sağlam ve dayanıklı bir maden olan pirinç elde edilmiştir (Erginsoy, 1978 :13).

MÖ 1. binde kullanılmaya başlandığı konusunda yaygın bir sav mevcut olsa da ilk olarak nerede ve ne tarihte kullanıldığına dair kesin bir bilgi olmamaktadır.

Altın sarısı gibi parlak bir renge sahip olan pirincin içinde %20 oranında çinko alaşımı bulunur, çinko oranı arttıkça pirincin renginde beyazlaşmalar ve rengindeki parlaklıkta azalmalar görülür (Eruz, 1993: 19). Pirinç madenin rengi çinko miktarından ziyade yüzey oksidasyonuna bağlı olarak da değişebilir (Erginsoy, 1978: 30; Uluengin, 2006: 29).

Pirincin rengi yüzey oksidasyonuna ve içindeki çinko miktarına bağlı olarak koyu kahverengi sarıdan limon sarısına ve gümüş beyazına kadar değişebilir. Pirinç çelik kadar sert değildir, ancak işleme ve korozyona dayanıklılık açısından çelikten daha iyidir.

Yapısı gereği oldukça sert bir maden olan pirinç, tavlansızdan işlenmeye uygun değildir. İnce levhaların dövülmesi durumunda içerisindeki çinko miktarının azaltılması gerekir. Çinko miktarında ki azalma, tıpkı ki çinko miktarının artırılmasıyla oluşan madenin sağlamlığında ve parlaklığında azalma ve renk özelliklerinde değişme gibi olumsuz sonuçlara sebep olabilir (Eruz, 1993: 19).

İslam maden sanatında geniş bir yelpazede kullanım alanı bulan pirinç madeni, dönemin metalürjik bilgisi ve ihtiyaçlarına paralel olarak dönemin çeşitli eser gruplarında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır (Erginsoy, 1978: 13-14).

3.7. Civa

Sinabar cevherinden arıtılarak elde edilen civa, ilk olarak Grek metalurjistleri tarafından bulunmuş bir madendir. Rengi itibariyle gümüşe benzer özellikleriyle dikkat çeken civa madeninden öyle ki MÖ 3. yy. da yaşamış olan Aristo da sıvı-gümüş diye bahsetmiştir (Erginsoy, 1978:16).

Isıtıldığı taktirde ilk olarak buharlaşan sinabar, daha sonra sıvı bir halde yoğunlaşarak potanın dibinde toplanmaktadır. Civanın en önemli özelliği altın ve gümüş ile malgama olabilmesidir. Bu gibi madenler civanın içerisinde çözülerek civa alaşımlarını oluşturmaktadır. Maden sanatında da soy madenleri saflaştırma ve yaldızlama işlemlerinde, kalayla karıştırıldığında ise ayna yapımında kullanıldığı görülmektedir (Erginsoy, 1978: 1139; Başak, 2004: 31; Subaşı, 2015: 36).

3.8. Demir Çelik

Demir doğada hem cevher hem de doğal olarak bulunmaktadır. Yapısı itibariyle insanoğlunun kullandığı madenler arasında en dayanıklı olanıdır. Doğada oksijenli ve kükürtlü bileşikler halinde bulunan demirin elde edilme işleminde genellikle oksitli demir cevherleri kullanılmaktadır (Rehber Ansiklopedisi, 1984: 81-84).

Demir yaklaşık 8000C– 10000C arasında, uzamaya ve mekanik uygulamalar ile şekillendirilmeye elverişli duruma gelir. 15300C ‘ye doğru ise demir erir ve 10000C-

13000C sıcaklıkta dövülerek şekil verilebilir bir yapıda olur (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi,1997: 441; Çalış, 2016: 57).

3.9. Doğal Demir

İçerisinde %5–26 oranında nikel bulunan meteorik demirdir. Cevherden tasfiye edilmiş demirde nikel olmaması sebebiyle, analiz yoluyla birbirlerinden kolayca ayırt edilebilir.

İnsanoğlunun ilk kullandığı demir olan meteorik demir için birçok eski dilde “gök madeni” veya “gökten gelen taş” tanımlamasının kullanılması ise bu taşın gökten gelmesi ile ilişkilendirilmiştir (Erginsoy, 1978:14).

3.10. Cevher Demir

Demir cevheri doğada sık bir şekilde rastlayacağımız ve yaygın bir miktarda bulunan demir oksitleridir. Genel olarak parlak ve metalik bir renge sahiptirler. Tasfiye fırınlarında, yüksek ısıyla birlikte cevherlerinden ayrılan demirin, sık kullanılan bir maden olması ancak MÖ 2. binin başlarında olmuştur. Ancak bu savın aksini kanıtlayan buluntular yapılan arkeolojik araştırmalar neticesinde ortaya çıkarılmıştır (Erginsoy, 1978: 14). Alacahöyük Prens Mezarları buluntuları arasında ele geçen çeşitli demir eşyalar, demirin MÖ 3.binin ikinci yarısında da kullanıldığını kanıtlar niteliktedir (Başak, 2004: 32).

3.11. Çelik

Dövme demir madeninin ikinci kez ısısal bir işleminden geçirilmesiyle elde edilen çelik demir-karbon karışımı alaşımıdır. İlk olarak MÖ 15. yy. da Hititler tarafından kullanılan çelik, bronz ve dövme demir madenlerine göre daha dayanıklı ve daha serttir. Hititler tarafından özellikle saklı tutulan bu demir- karbon alaşımı, MÖ 13. yy. da Hitit konfederasyonunun çözülmesiyle birlikte Yakın Doğu tarafından bilinen bir maden olup bu ülkelerde de üretilmeye başlanmıştır. MÖ 5. yy. da yaygın bir şekilde çeşitli alet ve silah yapımında kullanımı oldukça yaygınlaşmıştır. Tunca göre daha az maliyetli olması onun tunca tercih edilmesini sağlayan en önemli etkenlerden bir tanesidir. İnsanoğlunun çeşitli

elik aletleri kullanması da maden sanatı tekniklerinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır (Erginsoy, 1978: 15-16; Başak, 2004: 32).

3.12. Kalay

Gümüş beyazı bir renge sahip olan ve insanoğlunun tarih öncesi dönemlerden itibaren bildiğı bir maden olarak karşımıza çıkan kalay, 2320C’de eriyen yumuşak bir metaldir. Yumuşak yapısına karşın kaynama derecesi oldukça yüksektir. Kalay kolay dövülebilir, uzama özelliğı yüksektir, döküm tekniğı için oldukça uygundur ve korozyona oldukça dayanıklıdır. Cevher halinde bulunan kalayın dayanıklılığını arttırmak için içerisine antimon, bakır ya da kurşun katılmaktadır (Başoğlu, 1979: 11; Hasol, 1988:253).

“Beyaz metal” olarak da bilinen kalayın kullanımı, insan vücudunda herhangi bir probleme sebep olmadığı için mutfak eşyaları ve çeşitli ev gereçlerinde kaplama malzemesi olarak tercih edilmiştir (Uluengin, 2006: 44). Roma İmparatorluğu Dönemi’nde (M.Ö.30–395) da yiyecek kaplarının kalayla kaplanması keşfedildikten sonra tunç imalatında da yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Anadolu insanı, topraklarında pek bulunmayan kalay ile ilk olarak ilk çağda Afganistan’dan Asurlu tüccarların getirmesiyle tanışmış orta çağda ise doğudan ve batıdan getirilen kalay ile karşılaşmıştır (Başak, 2004: 33).

4. MADEN YAPIM VE SÜSLEME TEKNİKLERİ

4.1. Yapım Teknikleri

Tarihsel süreç boyunca metalürji alanında gerçekleşen önemli gelişmeler ve keşifler yaşamıştır. Madenlerin cevherlerinden tasfiye edilmesi ve tavlamanın keşfi gibi önemli gelişmeler beraberinde çeşitli yapım teknikleri doğmasına sebep olmuştur (Başak,2004:33). İnsanoğlunun madeni şekillendirilmesinde kullandığı en eski teknik olarak bilinen döküm tekniğine daha sonra dövme tekniği de eklenmiştir. Yaygın bir şekilde kullanılan bu iki teknik gerek değişen yüzyıl şartları ve teknolojik gelişmeler ile çeşitlenmeye devam etmiştir. Tornada çekme ve preste basma gibi teknikler ise dönemin bilgi birikimi ve teknolojik şartların olanağıyla daha geç tarihlerde ortaya çıkmış keşifler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tekniklerde icra edilmiş eserler incelendiğinde sanat değeri taşımasından ziyade seri imalatla da kullanıldığı düşünülmektedir (Soyhan, 1987: 13).

4.1.1. Dövme tekniği

Dövme tekniği esasında, ince bir levhanın örs veya kütük üzerinde çekiçle dövülerek biçimlendirilme işlemidir (Erginsoy, 1997: 1140).

Bu teknik, İnsanoğlunun doğal madenleri ilk keşfinden sonra Yakın Doğuda kullanılmaya başlanmıştır. En eski maden sanatı tekniği olarak da bilinen dövme, metalürjik keşiflere bağlı olarak gelişmiştir. MÖ 7.bine tarihlendirilen ufak ve yassı bakır parçaları dövülerek kanca, bız, iğne gibi aletler ve çeşitli süs eşyası yapımında bu teknik kullanılmıştır. Madenin ısıtılarak işleyebileceğini keşfeden insanoğlu bu sefer hayatlarına dahil ettikleri tavlama tekniğiyle daha iri bakır parçaları döverek biçimlendirmeyi başarmış ve böylelikle daha küçük parçalardan istenilen şekilde eserler icra etmeyi başarmışlardır (Erginsoy, 1978: 18; Sözer, 1998: 43).

Dövme tekniği kullanılarak icra edilen eserler için genellikle bronz, bakır, gümüş ve pirinç gibi dövüldüklerinde dağılmayan dayanıklı madenler tercih edilmektedir. Eser yapılırken 1-2 mm kalınlığında tek parça bir levhadan yapılabileceği gibi ayrı parçaların bir araya getirilmesiyle de yapılabilmektedir (Leventoğlu, 2006: 34; Başak, 2021:74 -75).

Dövme tekniğinde çökertme ve yükseltme olarak adlandırılan iki usul kullanılmaktadır. Bu iki usulün kullanımında tercih edilen levhaların formları değişmektedir. Çökerme usulünün kullanıldığı eserlerde daha küçük ve kalın levhalar tercih edilirken, yükseltme usulü ile icra edilen eserlerde tercih edilen levhalar daha büyük ve ince yapıdadırlar (Başak, 2021: 75; Çeken, 1999: 140).

4.1.2. Çökertme (çukurlama) tekniği

Çökertme (Çukurlama) tekniğiyle yapılan kaplarda, ilk olarak bakır levha tokmak ve çekiç yardımıyla kenar kısmından dövmeye başlandıktan sonra ise kademe kademe çukurlanıp dibe kadar inilir. Bu usul umumiyetle tabak, sini, sahan, tas vb. kap gibi sığ ve geniş ağızlı kaplarda tercih edilmiş ve genellikle de içten çekiçlenerek biçimlendirilmiştir (Erginsoy, 1978:18; Kayaoğlu, 1984: 222- 223).

4.1.3. Yükseltme (toplama) tekniği

Yükseltme tekniğinde, çukurlama usulünün tersi uygulanarak eser dipten başlayıp ağza doğru çıkılarak biçimlendirilir. Bu usulle şekillendirilen kaplar umumiyetle dıştan çekiçlenerek biçimlendirilmektedir. Çukurlama usulüne nazaran daha zor bir yöntem olan bu tekniğin uygulandığı kap formları genellikle yüksek boyunlu ve derindir (Kayaoğlu, 1984: 223).

4.1.4. Döküm tekniği

Döküm tekniğinde potada önceden eritilen maden, taş toprak veya demirden isteğe göre biçimlendirilmiş özel kaplara dökülmektedir (Erginsoy, 1978: 25; Çevrimli, 2008: 311; Özdemir ve Kaya, 2011: 1159; Yüksel, 2014: 77).

Kalkolitik Çağdan itibaren geliştirilerek kullanılmaya devam eden bu teknikte sanatçı, dövme tekniğinde olduğu gibi eserlerle ayrı ayrı ilgilenmek yerine özel olarak hazırlanmış ve biçimlendirilmiş kaplar ile daha az sürede birçok eser elde etmekte böylece hem emek ve hem de zaman tasarrufu elde etmektedir. Eritildikten sonra kaplara dökülen madenin soğuma işlemi gerçekleştirildikten sonra kalıplardan çıkarılıp yüzeyi özel çelik uçlu kalemler ile istenilen şekilde tezyin edilmektedir. İslami dönemde dövme tekniğinin yerine tercih edilmiş olan bu teknik hayvan, mangal, buhurdan, ayna ve

şamdan gibi eserlerin yapımında tercih edilmiştir (Başoglu, 1979: 4; Kuşoğlu, 1994: 69; Karpuz 2002: 426; Elyiğit, 2008: 25).

4.1.5. İçi dolu (masif) döküm

Erken dönem ustaları döküm için kilden ve taştan icra ettikleri üstü açık kalıplar kullanmışlardır. Daha kolay şekillendirebildikleri ve erime derecesi madenden daha yüksek olan kil kalıplar, şekillendirilmesi daha zor olan taş kalıplara nazaran daha çok tercih edilmiştir. Dönem ustaları üstü açık kalıplara döküm yapıldığında madenin daha çabuk soğuması sağlamak için madene zarar vermeyecek kapaklar ile üzerlerini örtmüşlerdir (Maryon, 1991: 200).

Döküm yapılan kalıp tek parçaysa maden soğuduktan sonra ancak kırılarak kabın çıkarılması mümkün olabiliyordu. Ancak MÖ 3000 dolaylarında çok parçalı ve kapalı kalıplara döküm yapma tekniğini icat eden ustalar, böylelikle aynı kalıbın birkaç kez kullanılmasını sağlamıştır. İçi dolu (masif) tekniğiyle icra edilen eserlerin ağır ve yapımında çok maden harcandığı için masraflı olduklarından ustalar bu teknik ile büyük boy eserler yapabilecekleri halde yapmayı tercih etmemişler, genellikle küçük eser yapımında kullanmışlardır (Erginsoy, 1978: 25; Leventoğlu, 2006, 35; Yüksel, 2014: 87).

4.1.6. İçi boş döküm

Bu teknikte kilden yapılmış kalıbın içine gene kilden icra edilmiş bir çekirdek yerleştirilmektedir. Döküm işlemi kil ve çekirdeğin arasındaki boşluğa dökülmektedir. Madenin soğuması gerçekleştirildikten sonra dış kalıp tek parçaysa kırılarak, çok parça ise kırılmadan çıkarılabilmektedir. Döküm işlemi gerçekleştirilirken çekirdeğin sabit durması için dış kalıba madeni çiviler ile tutturulur. Bu çiviler muhakkak ki eserin döküleceği alaşımın erime noktasından daha yüksek bir erime noktasına sahip madenden yapılmalıdır. Zira döküm esnasında çiviler eriyebilir ve madene karışarak esere zarar verebilmektedir. Kil kalıplar ve çekirdeğin hamuruna kilin hava kabarcıklarını çıkarabilmesi ve gözenekli bir yapıda olması için bir miktar kum, kiremit kırıntısı, talaş, kemik tozu, saman ve gübre gibi madenler karıştırılmaktadır (Erginsoy, 1978: 26).

4.1.7. Balmumu (cire-perdue) döküm tekniği

Balmumu (Cire-Perdue) döküm tekniği MÖ 3.binde icat edilmiştir. Dönem ustaları kolayca şekil verebildikleri balmumunu, kullanarak çeşitli boyut ve biçimlerde istenilen eserlerin dökümünü yapabilmışlardır. Bu teknik kullanılırken eser küçük ise içi dolu döküm büyük ise madenden tasarruf ve eserin ağır olmasını istemediklerinden içi boş döküm tercih etmişlerdir. Yapılan arkeolojik araştırmalar ile Alacahöyük Bakır Çağı mezarlarında ve Troya'da çok sayıda bu teknik ile yapılmış eserler ele geçmiştir (Erginsoy, 1978: 26; Veli Sevin, 2003: 219; Yüksel, 2004: 82-83; Yeşil, 2020:70).

4.1.8. Balmumu ile içi dolu döküm

Bu teknik ile ilk önce balmumundan istenilen biçimde bir model hazırlanır ve daha sonra üzeri katı olmayan bir kil tabakasıyla kaplanır. Dış kalıba belirli delikler açılarak balmumunun eriyip dışarı çıkması engellenir.

Baş aşağı gelecek şekilde fırına yerleştirilen kalıp ısının etkisiyle pişerken içerisindeki balmumu da eriyerek kalıbın yüzeyindeki deliklerden dışarıya akmaktadır. Kalıp fırından alınabilmesi için terakota sertliğine ulaştıktan sonra balmumunun dışarıya aktığı deliklerden içeriye eriyik haldeki maden akıtılarak doldurulmaktadır. Maden donduktan sonra ise üzerindeki kalıp kırılarak eser ortaya çıkarılmaktadır (Erginsoy, 1978: 26; Özlili, 2017:20; Yeşil, 2020:71).

4.1.9. Balmumu ile içi boş döküm

Bu teknikte ilk olarak eserin form ve biçim özelliklerine benzer ölçülerde kilden bir çekirdek hazırlanmaktadır. Çekirdeğin üzeri oluşturulacak eserin kalınlığı kadar balmumuyla sıvandıktan sonra mumun donması için bir süre beklenir ve balmumuna istenilen şekil ve form verilmektedir. Balmumun üzeri ilk olarak ince sonra ise kalın bir tabaka halinde kil ile sıvanmaktadır. Dıştaki kalıba fırınlama işleminden sonra balmumunun kolayca çıkabilmesi ve içerideki mevcut havanın tahliye edilebilmesini sağlamak için çeşitli delik ve kanallar açıldıktan sonra kalıp baş aşağı gelecek şekilde fırınlanmaktadır. Fırından çıkartılan kil kalıp soğumadan mumdan boşalan yere aynı deliklerden eriyik haldeki maden akıtılarak döküm sağlanır. Maden soğuyup donduktan

sonra kalıp üzerinden alınmaktadır. Çekirdek ise eserin içinden parçalanılarak alınmaktadır (Erginsoy, 1978: 27; Özlili, 2017: 21; Yeşil, 2020:71).

4.1.10. Balmumu ile çok parçalı kalıba döküm

Balmumu ile gerçekleştirilen içi-dolu ve içi-boş tekniklerinde orijinal modelin fırınlandıktan sonra erimesi sebebiyle model bir defaya mahsus kullanılabilmekteydi. Fakat Klasik Çağ'da yeni bir cire perdue usulünün geliştirilmesiyle birlikte aynı kalıbın birçok kez kullanılması sağlandı. Bu teknikte model kil ve tahtadan yapıldıktan sonra üzerine kilden yapılmış çok parçalı kalıplar yapılır. Öyle ki bu kalıplar çıkarıldığı taktirde ana model tekrar kullanmak üzere muhafaza edilmektedir (Leventoğlu, 2006:37; Çatal, 2009:19).

4.1.11. Tornada çekme (sıvama) tekniği

Tornada çekme tekniği MÖ IV. binden itibaren madeni eserlerin şekillendirilmesinde kullanılmıştır. İslam maden sanatında da kullanıldığı bilinen bu teknikte çömlekçi çarkının eksenini etrafında dönme hareketinden yararlanılarak hem ıslak kilden eserler yapılmış hem de yuvarlak madeni levhalar ile yuvarlak gövdeli içi boş eserler yapılabilmiştir (Erginsoy, 1997:27-28; Elyiğit, 2008: 25).

Madeni eserlerin tornada şekillendirilmesi esasen iki farklı yöntem ile gerçekleştirilmiştir. Birinci yöntemde istenilen eserin şeklinde hazırlanmış tahta bir kalıp torna tezgâhına yerleştirildikten sonra kabın orta yerinden bir çivi ile tutturulur. Daha sonra torna tezgâhı çalıştırılarak uzun ve madene zarar veremeyecek şekilde ucu yuvarlatılmış çelik bir alet vasıtasıyla kalıba sabitlendirilen levhaya bastırılır. Bir süre sonra levha kalıbın şeklini almaktadır. İkinci yöntemde ise tahtadan yapılmış bir bloğun içine arzu edilen kabın biçiminde bir çukur oyularak kalıp hazırlanır ve torna tezgâhına yerleştirilen kalıp dönmeye başlayınca birinci teknikte olduğu gibi uzun ve madene zarar veremeyecek şekilde ucu yuvarlatılmış bir alet ile levhaya bastırılarak levhanın oyuğun içine girdikten sonra oyuğun şeklini alması sağlanır (Erginsoy, 1978: 28; Eruz, 1993: 29; Kuşoğlu, 2006: 201; Leventoğlu, 2006: 38; Naldan, 2014: 781; Karpuz, 2018: 271; Özkarcı, 2018: 360).

4.1.12. Preste basma tekniği

İnsan gücü katkısının oldukça az olduğu bu teknik daha çok seri imalatlar için tercih edilmektedir. Uygulanan en modern yöntem olarak bilinen teknikte karışımı hazırlanan metal, üretimi gerçekleştirilecek kalıbın içine dökülür ve belirli safhalarda sıkıştırılır. Bu usulde icra edilecek eserlerde ilk önce çelikten bir kalıp hazırlanır ve pres adı verilen makineye bağlanır. Makineye bağlanan kalıbın altına büyük bir güçlük ile yerleştirilmiş madeni levhaya vurularak icra edilecek eser oraya çıkmaktadır. Bu teknikte kullanılan kabın presleme tekniğine uyumlu bir şekilde hazırlanması oldukça önemlidir aksi takdirde kalıplamada meydana gelen küçük bir hata bile giderilmesi imkânsız bozukluklara sebep olmaktadır. Bu usul ile yapılan kaplar genellikle dairesel pek de şekilli olmayan sığ kaplardır. Preslemeyle yapılan madeni eserlerin çok parçalı olanları lehim ve kaynak yöntemi kullanılarak birleştirilmektedir (Kazmaz,1973:11; Kaya,1981:12; Leventoğlu, 2006:38; Tuluk, 2008: 213; Özdemir ve Kaya, 2011:1259; Ertaş, 2017:167).

4.2. Madeni Parçaları Birleştirme Yöntemleri

4.2.1. Perçin

Perçin yöntemi iki veya daha fazla madeni levhayı birbirine bağlamak için kullanılan bağlayıcı çivi olarak tanımlanabilir. Perçin çivilerinin gireceği deliklere ucu sivri bir alet yardımıyla delikler açıldıktan sonra yapımında çelik, bakır, alüminyum ya da alaşımları kullanılan bu madenlerin sokulup dövölmesine göre elde edilir ve sıcak ya da soğuk perçin adını alır (Bayraktar, 2017:123).

Çivi ile birleştirme yöntemi olarak binen bu teknikte, perçin çivilerinin gireceği delikler, ucu sivri bir aletle açılır veya bu delikler dökümle de elde edilebilir. Birleştirilecek olan delikli kenarlar, birbirlerinin üstüne bindirilir ve dökümle yapılmış, istenen boy ve biçimlerdeki perçin çivileri kullanılarak parçalar birbirine tutturulur (Çeken,1999:142).

Bu teknikte perçinler birleştirilecek malzemenin özelliklerine göre seçilmektedir. Bazı özel durumlar dışında genellikle madeni levhaların her biri kendi cinsiyle perçinlenmelidir. Perçin esnasında oluşabilecek ufak bir hata eser üzerinde ciddi

deformelere sebep olduğundan işlem esnasında büyük bir özen gösterilmelidir (Kuşoğlu, 1994: 126; Birkan, 2005, 33; Tuluk, 2008: 233).

Perçin genellikle güğüm ve kazan gibi madeni eserlerin kulplarını gövdeye bağlarken tercih edilir. Mangal gibi büyük boy eserlerin ayrı parçalar halinde dökülen kısımlarını birleştirmek içinde bu teknik tercih edilmektedir (Kayabaşı, 1997:230).

4.2.2. Lehim

Lehim kuru ve kalayın karıştırılmasıyla elde edilen ve erime noktası alçak olan bir maden alaşımıdır. Bu teknikte birleştirilmesi arzu edilen parçalar yan yana getirilerek, ek yerine erimiş haldeki lehim sürüldükten sonra bu kısım ateş yardımıyla iyice sıvılaştırılıp ekin içine akması sağlanır. Böylece lehim kendini eserin madeniyle alaşımlayarak iki kenarın birleşmesi gerçekleştirilir. Bu tekniğin uygulanacağı eserlerde lehimin renginin eserinkine benzemesi için içerisine farklı madenler de karıştırılmaktadır (Hasol,1988: 326; Sözer,1998:50; Çeken, 1999: 142).

Genellikle maden sanatında bu teknik bakraç, kazan gibi eserlerin emzik, kulp veya ayak gibi kısımlarının esere eklenmesinde kullanılmıştır. Yiyecek kaplarında zehirlenme olmaması adına lehimde en fazla %10 oranında kurşun bulunmalıdır (Erginsoy,1978: 30-31; Leventoğlu, 2006: 38; Bayraktar, 2017: 123-124).

4.2.3. Kaynak

Bu teknikte madeni levhalar çok yüksek ısı veya basınç yardımıyla birleştirilir. Sadece birleştirme yöntemi olarak kullanılmayan kaynak, aynı zamanda çatlayan ve deforme olan yerlerin onarılmasında da kullanılan bir yöntemdir (Erginsoy, 1978:30; Arlı, 1984: 40).

Kaynak yapımı soğuk kaynak, sıcak kaynak ve füzyon kaynak olmak üzere üç farklı şekilde yapılabilir. Soğuk kaynak genellikle ince ve varak gibi altın eserlere uygulanabilir fakat bu usulle gerçekleştirilen birleştirmeler zamanla açılacağından pek de sağlam olduğu söylenemez. Sıcak basınç ile yapılan kaynak demir ve çeliğe uygulanmaktadır. İşlem yapılırken demirin sıcaklığı 1350°C olup macun kıvamında olmalıdır. Diğer iki yöntemden daha yeni olan füzyon kaynak ise Yakın Çağ da icat edilmiştir. Bu teknikte birleştirilmesi arzu edilen kenarların üzerine asetilen alevi tutulur

ve o kısımdaki madenin eriyerek birbirleriyle birleşmesi sağlanmaktadır (Erginsoy,1978: 30-31; Karpuz, 1996: 312).

4.2.4. Kenet

Bu teknik sıkıştırılan iki madeni levha uç kıvrımlarının birbirine tutturulmasıyla gerçekleştirilir. Kenet yönteminde herhangi bir kaynaştırıcı madde kullanılmaz. Bu yöntem ile iki madeni levha ters yönde kıvrılarak birbiriyle bağlanır ve sonra çekiçe dövülerek sıkıştırılır (Kayabaşı, 1997: 230).

4.3. Madeni Eserleri Süsleme Teknikleri

4.3.1. Kazıma tekniği

MÖ 4.binin sonundan itibaren kullanılmaya başlanan bu teknikte eserler, keski ya da çekiç olarak adlandırılan, ucu keskin ve ahşap saplı aletler kullanılarak süslenmektedir. Zemin istenilen motiflerin konturu kazındıktan sonra zeminden çıkan madenler kesilerek temizlenmektedir (Erginsoy, 1978: 33; Eruz, 1993:31; Kılıç, 2016: 35).

Ucu keskin ve köşeli bir formda tasarlanan, eser yüzeyinde yivler açan çelik keski aletine “burin” adı verilmektedir. Uygulanan baskıya göre yivler isteğe göre derin ya da yüzeysel oluşturulmaktadır (Maryon, 1971: 119-120). Bu tekniğin Tunç Çağının başlarından itibaren kullanıldığı bilirse de madenin kesilip çıkarılmasıyla yapılan asıl kazıma tekniği MÖ 1.binde ancak çelik aletlerin kullanımıyla mümkün olabilmiştir. Çeşitli maden türleri üzerinde kullanılan bu teknik, kakma tekniği uygulanarak süslenmiş eser yüzeylerinde sıklıkla görülmektedir. Kakma tekniğiyle süslenecek eserlerin yuvaları da kazıma tekniği kullanılarak açılmaktadır (Memişoğlu, 1973: 37; Göktaş Kaya, 2001: 48).

4.3.2. Kabartma (repousse) tekniği

Kabartma aletleri ve çekiç yardımıyla madeni eserlerin üzerlerine yapılan kabartma süslemelerine “repousse” (çarpma, çakma) tekniği denilmektedir. Süslenmesi arzu edilen eserin yüzeyi içten veya dıştan çekiçlenerek kabartmalar elde edilmektedir. Repousse sözcüğü genel itibarıyla yapılan tüm kabartmalar için kullanılıyor olsa da

hakiki repousse, içten çekiçle kabartma yöntemidir (Erginsoy, 1978: 34; İnal, 1978: 3, Rachel, 1993: 35; Eruz, 1993:31).

Kabartma tekniğinde alçak ve yüksek olmak üzere başlıca iki usul uygulanmaktadır. Alçak kabartma tekniğiyle oluşturulacak eser içten çekiçlenmektedir. Bu usul genellikle yemek yerken ve servis esnasında kullanılan tabak ve tepsi gibi eserlerde görülmektedir. Yüksek kabartma usulünde ise eser dıştan çekiçlenmektedir. Desenin kendisinin çekiçlendiği bu metotta istenilen yüksekliğe gelene kadar desenlerin çekiçlenme işlemi devam eder. Her iki yöntemde de çekiçlenen bölgenin matlaşmasıyla eser yüzeyinde kontrast bir etki oluşmaktadır (Elyiğit, 2008: 26; Başak, 2021: 82).

Eski Çağdan itibaren Yakın Doğu coğrafyasında kullanılan bu teknik, İslam maden sanatında çeşitli maden eserlerin süslemesinde de tercih edilmiştir. Osmanlı Döneminde 18. Yüzyıla kadar gümüş eserlerin yüzey süslemesinde yaygın bir biçimde kullanılan bu tekniğin bakır eserlerin süslemesinde de kullanıldığı günümüzde çeşitli müze ve koleksiyonlarında yer alan eserlerden de anlaşılmaktadır (Türkoğlu, 1987: 31; Bodur, 1987: 112-150).

4.3.3. Ajur (delik işi) tekniği

Kesme veya ajur tekniği olarak da bilinen delik işi, kesici ve delici aletler yardımıyla eser yüzeylerine delikli bezemelerin uygulandığı bir tekniktir (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 2008: 392). Bu teknikle süslenecek eserlerde desen yapılırken çoğunluklu maden tabakasının yüzeyine çizilen desenlerin zemin kısımları kesilmektedir. Bazen de tam tersi olarak zemin bırakılarak desen kısmı kesilip çıkarılmaktadır. İşlem sonrası kesilen kısımların kenarları törpülenerek pürüzsüz olması sağlanmaktadır (Turani,1975: 8; Erginsoy, 1978: 37; Eruz, 1993: 33; Kuşoğlu, 2006: 65).

Yakın Doğu topraklarında Tunç Çağından itibaren bilinen teknik, altın ve benzeri gibi sadece yumuşak madenler üzerinde uygulanabilmiş, çelik ve kesici aletlerin kullanılmasıyla da bakır ve alaşımlarından oluşturulan eserler delik işi tekniği kullanılarak süslenebilmiştir. İslam maden sanatında sık sık tercih edildiği bilinen bu teknik özellikle Selçuklu Devrinde gelişme göstermiştir. Ajur tekniğinin gelişim ivmesinin oldukça yükseldiği bu dönemde genellikle kandil, fincan zarfı, buhurdan ve mangal gibi eserlerin süslemesinde bu teknik tercih edilmiştir (Erginsoy, 1978: 37; Tuluk, 2008: 247; Başak, 2021: 83).

4.3.4. Kalıpla kabartma (stampa basma) tekniği

Süslenmesi arzu edilen madeni eserin yüzeyinde aynı form ve desen özelliklerinin tekrarlanması istendiğinde kalıp kabartma usulü tercih edilmektedir. Repouse tekniğinde olduğu gibi eser yüzeyine desenleri tek tek kabartmak yerine, daha pratik ve kolay bir yöntem olduğu için daha çok tercih edilmiştir (Erginsoy, 1978: 37).

Bu tekniğin uygulandığı ilk yöntemde sert ağaç kütüğü, kabartması yapılacak formda yardımcı aletler ile oyulduktan sonra arzu edilen desenin formu ağaç kütüğünde elde edilir. İkinci yöntemde ise ağaç üzerine çizilen formun kenarları oyularak yükseltilir ve dıştan form verilmiş olur. Malzemesi ağaç olan bu kalıplar aşınıncaya kadar kullanılır. Döküm tekniğiyle elde edilmiş metal kalıplarda bu teknikte tercih edilmiştir (Eruz, 1993: 33; Arslan, 2007: 100).

4.3.5. Savatlama (niello) tekniği

Bu teknikte özellikle gümüş olmak üzere çeşitli madeni eserlerin yüzeylerine çelik kalemler vasıtasıyla açılan yivlerin içi kükürt ve maden karışımı siyah renkli niello (savat) ile doldurulur (Kuşoğlu, 2006: 199).

Savat hazırlanırken dört ölçü bakır, dört ölçü kurşun, bir ölçü gümüş ve yeterince kükürt karışımı hamur hazırlandıktan sonra potada eritilir. Erimesi durumunda savat haline gelen bu karışım ikinci aşama olarak soğumaya bırakılmaktadır. Soğuyan savat katılaşır ve demir bir havanda toz haline gelesiye kadar dövülür (Sanat Ansiklopedisi, 1983: 1170). Eser yüzeyine isteğe göre ya dövüldükten sonraki toz halinde ya da tenekar ile karıştırılıp çamura benzer bir halde yüzeye açılmış yivlere ekilir ya da sürülür. Bu işlemten sonra tekrar ocak ateşine tutulan savat ısıyla birlikte eriyip böylece boşluklara dolar ve yapan usta tarafından tekrar soğumaya bırakılır (Arseven, 1973: 239; Erginsoy, 1978:43; Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 2009:201).

Anadolu topraklarına Hazar Türkleri tarafından getirildiği bilinen savat tekniği, 13. yüzyılda Selçuklular döneminde gelişmiş maden sanatı merkezlerinden biri olan Musul da ileri derecede bir gelişme göstermiştir. İlerleyen dönemlerde de kullanım sahasını muhafaza eden teknik Osmanlı zamanında silah başta olmak üzere çeşitli madeni eserlerde kullanılmıştır (Şekerci, 2014:102).

4.3.6. Telkâri (filigre) tekniği

İnce lehim işçiliği olarak tanımlanabilen bu tekniğin ismi etimolojik olarak incelendiğinde Farsça kökenli olduğu anlaşılmıştır. Telkâri tekniğinde kullanılan tel ve Farsça da örmek anlamına gelen kari kelimelerinin birleşmesi bu tekniğin ismini oluşturmaktadır. Bu teknikte altın veya gümüş gibi çeşitli değerli madenlerden oluşan telkâri telleri farklı yöntemlerle eğilip büzülerek arzu edilen motif elde edildikten sonra ya birbirlerine ya da zemine lehimle tutturulmaktadır (Eruz, 1993: 33; Erginsoy, 1997: 1140; Önder, 1998: 54; Kamiloğlu, 2013: 592).

Yapılan arkeolojik araştırmalar sonucu ele geçen eserler incelendiğinde bu tekniğin köklü bir geçmişe sahip olduğunu bizlere göstermektedir. Yapılan arkeolojik kazılarda ortaya çıkan eserler, MÖ 3.bin yılda Mezopotamya ve Mısırda, MÖ 2500'den itibaren ise Troyalılar, Mikenler ve Etrüksler tarafından kullanıldığını bizlere göstermektedir (Önder, 1983: 247; Köroğlu, 2004: 14).

Telkari zor bir teknik olmamasına karşın ekstra dikkat gerektiren bir tekniktir. Bu tekniği kullanacak olan telkâri ustasının gerçekleştirmek istediği eser üzerinde tel motiflerini birleştirirken ince tellerin üzerine lehim gelmemesine dikkat etmesi ve bu konuda büyük bir titizlik göstermesi gerekmektedir.

Erken tarihlerde bu teknikte kullanılacak telin elde edilmesinde çeşitli yöntemler uygulanmaktaydı. Bunlardan en pragmatiği ince bir levha üzerinden dar şeritler kesilmesi ve bunu daha sonra çekiç yardımıyla düzeltilmesiydi (Erginsoy, 1978: 37-38; Bingöl, 1999: 26).

Türkler arasında özellikle Rönesans devrinde yaygın bir kullanım sahası olan bu teknik genellikle çeşitli amaçlarla kullanılan kutu, ziynet eşyası ve fincan zarfları yapımında kullanılmıştır (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 1997: 1757).

4.3.7. Granülasyon (güherse) tekniği

Çeşitli madenlerden farklı yöntemler ile oluşturulan, çapları 3mm den küçük küreciklerin yanyana ya da metal üzerine lehimlenmesiyle oluşan süsleme tekniğidir (Erginsoy, 1978: 39; Kuşoğlu, 1994: 95; Özkan, 2010: 50). Granül yada Güverse olarak isimlendirilen bu teknikte kullanılan kürecikler haşhaş kozasının içindeki topçuklara benzetilmesi sebebiyle Anadolu da bu teknik için “hışhaş (haşhaş) sanatı” tabiri kullanılmıştır (Kuşoğlu, 1994: 166).

Kömür tozu tabakasının üzerine açılan çukurların üzerine küçük topçukların yayılmasıyla maden kırıntıları ısıtılır ve eridiğinde kendiliğinden oluşurlar (Köroğlu, 2004: 11).

Bu tekniğin uygulandığı eserler genellikle altın veya gümüştedir. Süslenmesi arzu edilen eserlerin belirli yerlerine yerleştirilen bu küçük ve parıltılı topçuklar, günümüzde de hizmet veren kuyumcular tarafından özellikle telkari tekniğinin uygulandığı eserlerde sıkça kullanılır. Böylece Altın ve gümüş gibi çeşitli madenlerden telkârî eserleri yapan ustalar, genellikle ufak toplar, konik parçacıklar ve yassı pulları bu teknikte birlikte kullanmış dolayısıyla da süsleme kompozisyonu zenginleştirmişlerdir (Erginsoy,1978: 39; Eruz, 1993: 39).

Bu tekniğin bilinen en eski merkezi Mezopotamya'dır. Mezopotamya topraklarından doğduğu bilinen filigre, buradan çeşitli coğrafi bölgelere ve daha sonrada tüm dünyaya yayılmıştır (Sezgin, 2014, 44).

4.3.8. Kakma tekniği

Genellikle takı ve diğer eserler üzerine çelik kalem vasıtasıyla açılan yiv ve yuvaların içine farklı tür ve renkte malzeme gömülmesiyle oluşturulan bezeme tekniğine kakma ismi verilmektedir (Kuşoğlu,2006 :120). Bu teknikte açılan yuvaların içine renkli taş, cam, altın, gümüş ve benzeri ince varaklardan istenen formda kesilmiş parçalar takılır. Çökertilerek veya oyularak açılan yuvaların içlerine doldurulan bu maddeler bazende lehimle zemine tutturulmuş tel hücrelerin içine konmaktadır (Erginsoy, 1978: 39-44).

Kakma tekniğini uygulayacak ustanın dikkat etmesi gereken en önemli husus eserin oluşturulduğu maden ile kontrast oluşturabilecek, onu renklendirecek ve süsleme kompozisyonunu zenginleştirebilecek türde farklı bir malzemenin kullanılmasıdır (Eruz, 1993:33). Eser üzerine kakılan malzemeye göre gümüş kakma, sedef kakma veya fildişi kakma gibi farklı isimler alan bu teknik ayrıca taş ve ahşap üzerine açılan yuvalarada uygulanabilmektedir (Erginsoy, 1997:1140; Önder,1998:224).

Yapılan arkeolojik araştırmalar sonucu bu tekniğin kullanıldığı en eski örneklerle Mısır sanatı (MÖ 3000) buluntuları olarak bilinen, mobilya yüzeylerindeki taş, kemik ve deniz kabuğu kakmaları oluşturmaktadır (Ödekan, 1997: 931). Eski çağda Yakın Doğu topraklarında da bilinen bu teknik, konuyla ilgi araştırma yapan bilim insanları tarafından Mezopotamya bölgesinde Ur Kral mezarlarında mızrak ucu ve baltalarda görülmüştür (Erginsoy,1978: 39). Daha sonra Anadolu'da unutulmaya yüz tutan kakma tekniği İslam

Devrinde tekrar gündeme gelmiş özellikle de 12.yüzyıl ortalarında Selçuklu dönemi Horosan bölgesinde kayda değer bir gelişme göstermiştir (Dimand, 1945: 88 ; Altungök, 2014: 465). 13.yüzyılın ortalarında ise Moğol tehdidinden kaçan Horosanlı ustalar vasıtasıyla Mezopotamya topraklarına götürülen bu teknik özellikle Musul bölgesinde gelişmiş ve buradaki ustalar tarafından Suriye Mısır ve Anadolu topraklarına yayılmıştır (Erginsoy,1980: 438). Tiflis, Suriye ve Mısırdan getirilen ustalarla kakma tekniği, Osmanlı dönemi eserlerinde de sıklıkla kullanılmıştır (Bozkurt, 2001: 218).

4.3.9. Mıhlama

Bu tekniğe mıhlama veya murassa denilmektedir. Murassa kelimesi değerli eşyalarla süslenmiş anlamına gelmektedir (Özkan, 2010: 52; Kanar, 2011: 318). Mıhlama tekniği uygulanmasında çeşitli aşamalardan geçilmektedir. İlk olarak taş yuvalarını hazırlayan ustalar daha sonra metalin kesilmesi ve taşın sabit durabilmesi için hazırlanan madenin kanal kenarlarını oluşturmaktadır.

Alaturka ve alafranga olmak üzere iki şekilde karşımıza çıkan bu süsleme tekniğinde daha köklü bir geçmişe sahip olduğunu bildiğimiz alaturka usulu her zaman daha ön planda olmuştur. Günümüzde de aynı şekilde alafranga mıhlayıcılık yapan birçok ustaya rastlayabiliyorken alaturka mıhlayıcılık yapan ustalar çok nadirdir (Ülseven, 1986: 23).

Alaturka Mıhlama, Türk sanatları arasında bilinen en eski bezeme tekniklerinden biridir ve Anadolu bölgesinde geleneksel anlayışın devam ettiği döneme kadar da sürmüştür. Bu teknik uygulanırken, eserin üzerine mıhlanacak taşla göre astar madenden bir yuva hazırlanır. Genellikle büyük bir kısmı yuvanın dış kısmında kalan taş yuvaya yerleştirilir. Taşın yuvada sağlam bir şekilde kalıp düşme olasılığını önlemek adına astarın üst kısımları üçgen şekilde kesilir ve taşın etrafını çepe çevre temas ettirilmesi sağlanmış olur (Kuşoğlu, 2006:20-21). Dönem ustaları sorğuç, gerdanlık, kılış, hançer, ayna, taht, zırf ve at koşumları gibi eşyaları bezemede kullanmış ve genellikle bu tekniği tek başına uygulanmayıp kakma, savat, telkârî, kalem işi gibi bir çok yöntemle kombine edip süsleme kompozisyonunu zenginleştirmişlerdir (Kuşoğlu, 1994: 141; Tanrıver Celasin, 2019: 225).

Batı menşeli bir teknik olan Alafranga mıhlama ise alaturka tekniğe göre daha az uygulanan bir teknik olmuştur. Bunun sebebi ise alaturka tekniğinin daha kolay,

zahmetsiz olması ve zamandan tasarruf sağlaması gibi pragmatik bulunup daha fazla tercih edilmesidir (Kuşoğlu, 2006: 19-20).

4.3.10. Mine

Tekniğe ismini veren mine kelimesi Farsça “Cennet” anlamına gelmektedir (Ağaoğlu,1946: 241). Bu tekniği icra eden ustalara ise mînâ-kâr denilmektedir (Devellioğlu, 2013: 776). Mine tekniğinde madeni eşya üzerine kaplanacak hamura, çeşitli maden oksitleri katılıp renkli bir cam tabakası oluşturulmaktadır (Hasol, 1988: 356). Bu cam tabakası emaye olarak da isimlendirilmektedir (Ödekan, 1997: 1260).

Mine için hazırlanan cam toz, içinde %50 çakmaktaşı veya kum, %35 kırmızı kurşun ve %15 ise soda veya potas bulunan, yumuşak bir cam bileşimidir. Bu karışımın içerisine renk vermesini sağlamak için belirli bir miktar maden oksidi karıştırıldıktan sonra pota da erimesi sağlanır. Soğuduktan sonra ayrıştırılıp kırılan parçalar havan yardımıyla dövüldükten sonra toz haline gelmesi sağlanır ve eserin üzerinde açılmış boşluklara önceden yıkanmış olan toz bırakılır ve kuruma işlemi bittikten sonra fırınlanma yapılır. Böylece ısıнын etkisiyle cam madde eriyip madene yapışır ve renkli mine dolgusunu oluşturur (Erginsoy, 1978: 44; Türkoğlu, 2013: 177).

Mine tekniği icra eden ustaların dikkat etmesi gereken en önemli husus, fırınlanma işleminde kullanılan ısı derecesinin, hazırlanan oluşuma uygun ve kontrollü ayarlanmasıdır. Çünkü ısı adımı, emayın kalitesi, parlaklık ve renk tonları açısından oldukça önemli olan tamamlayıcı bir adımdır. Mine uygulanış şekli itibariyle 4 çeşide ayrılmaktadır. Bunlar; bölmeli mine, oymalı mine, kabartma mine ve sıvama mine olarak sınıflandırılmadır (Arseven, 1966:1414; Türkoğlu, 2013: 177).

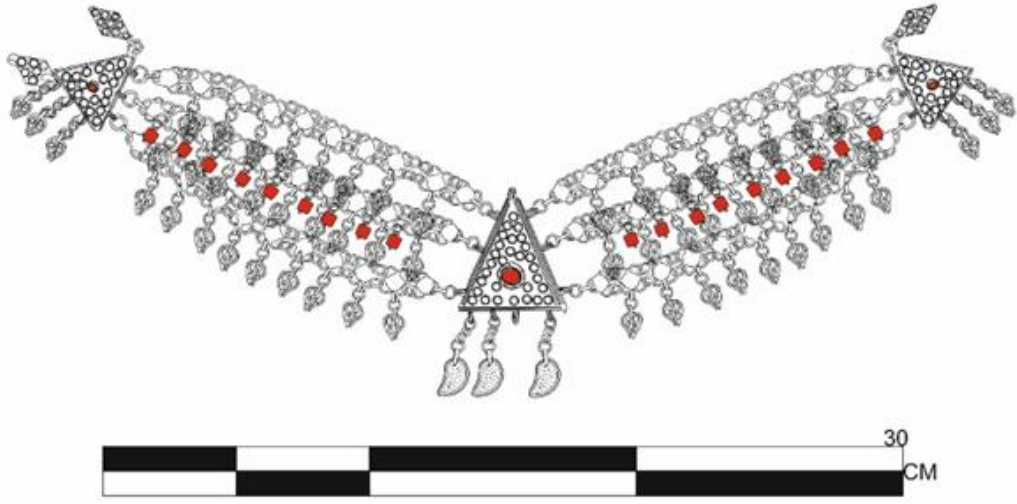
Mine tekniği uygulanan en erken dönemli buluntu yapılan araştırmalar sonucu Kıbrıs'ta bulunmuştur. Miken Devrine ait MÖ 1200 yıllara tarihlendirilen mezar içerisinde bulunan bu yüzükler mine tekniğinin bilinen ilk örneklerinin oluşturmaktadır. Avrupalılar ve Romalılar tarafından da kullanılan bu teknik bunların yanı sıra İslam devletlerinden olan Fatimiler ve İspanya bölgesinde ki Endülüs Emevileri tarafından da kullanılmıştır. İslami dönem ele geçen eserler incelendiğinde ise bu devletlerin mine tekniğinde ileri ve gelişmiş bir seviyeye ulaştıklarını bizlere kanıtlar niteliktedir (Erginsoy, 1978: 44-45; Köroğlu, 2004:12-13).

5. KATALOG

5.1. Gerdanlıklar

Katalog No	: 5.1.1
Eserin Türü	: Gerdanlık
Envanter No	: 2021-13(E)
Fotoğraf No	: 5.1
Çizim No	: 5.1
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 34cm (uzunluk), 7.9cm (genişlik)
Ait Olduğu Dönem	: Osmanlı (19. yy. sonu, 20 yy. başı)
Kullanılan Malzeme	: Gümüş
Kullanılan Süsleme Tekniği:	Telkâri ve Mıhlama Teknikleri
Kitabe	: Yok

Tanımı: Ortada büyük yanlarda ise daha küçük ikişer eşkenar üçgen levhalardan oluşturulmuş gerdanlık, merkezi bir kompozisyon özelliği göstermektedir. Ortada burmalı tellerden halkalar ile bezenmiş levhanın merkezinde, yuvarlak biçimli, kırmızı renkli bir boncuk mıhlama tekniği kullanılarak yerleştirilmiştir. Orta levhanın altından dört adet zincir sarkıtılmış olup bir tanesi kopmuştur. Bu zincirlerin uçlarından da bezemesiz telkâri tekniğiyle oluşturulmuş yaprak formunda plakalar sarkıtılmıştır. Uç noktadaki levhalarında merkez noktasına kırmızı renkli birer boncuk mihlanmış olup çevrelerinde ise burmalı tellerden oluşturulmuş halkalar ile yapılmış süslemeler mevcuttur. Bu levhalardan sarkıtılmış, solda ki plakanın ucunda ve yanında iki adet, sağda ise sadece uç noktada yer alan bezemeli kancalar mevcuttur. Uç plakalar, ortadaki plakaya iki şeritten oluşan üç sıra, ortalarında bezemesiz dairesel plakaları olan zincirler ile bağlanmıştır. Zincirlerin uçlarından yaprak formunda plakalar sarkıtılmış olup, ortadaki zincirin aralarında sağda sekiz adet, solda sekiz adet olmak üzere toplam on altı adet kırmızı boncuk yer almaktadır.

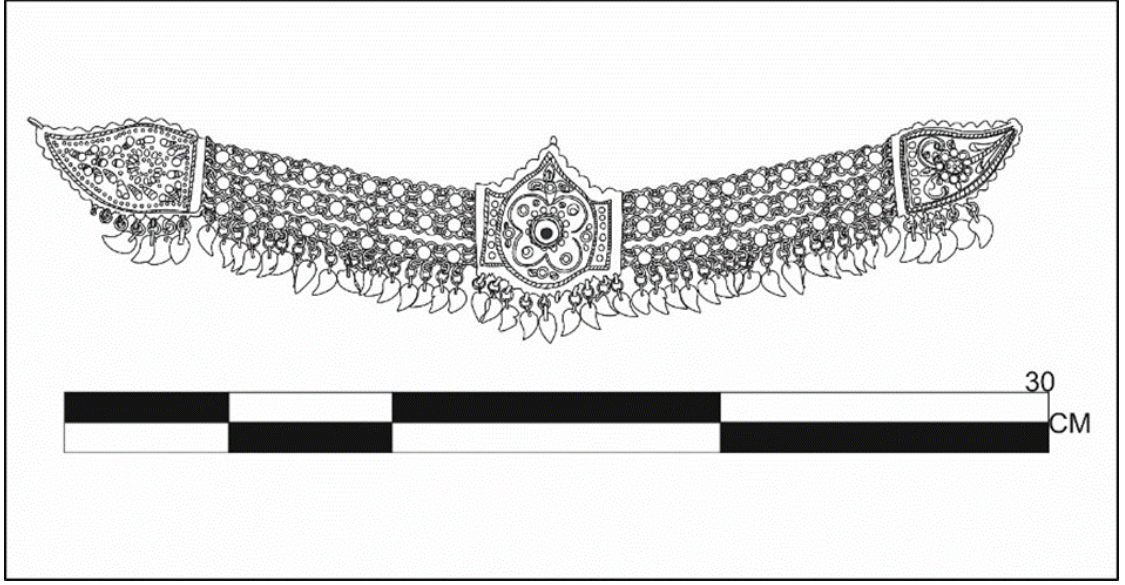
Çizim 5.1: Katalog 5.1.1'deki gerdanlığın çizimi

Fotoğraf 5.1: Katalog 5.11.1'deki cezvede yer alan stilize bitkisel süsleme detayı

Katalog No	: 5.1.2
Eserin Türü	: Gerdanlık
Envanter No	: 2021-24(E)
Fotoğraf No	: 5.2
Çizim No	: 5.2
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 31.5cm(uzunluk), 4.7(genişlik)
Ait Olduğu Dönem	: Erken Cumhuriyet
Kullanılan Malzeme	: Gümüş
Kullanılan Süsleme Tekniği:	Kabartma, Güherse ve Mıhlama Teknikleri
Kitabe	: Yok

Eserin Tanımı: Merkezi bir kompozisyon özelliği gösteren gerdanlık, üç plakadan oluşmaktadır. Ortadaki plakanın merkezinde oluşturulan yuvada bir adet siyah renkli boncuk yer almaktadır. Bu boncuğun çevresini de güherse tekniğiyle oluşturulmuş topçuklar dolanmaktadır. Dış çevresinde ise ortada merkezi bir çiçek oluşturacak şekilde dört adet yaprak motifi yer almaktadır. Bu yaprakların birleşim noktalarına ise küçük çiçek motifleri kabartma tekniği ile işlenmiştir. Levhanın en dış hattını plakayla aynı formu oluşturacak şekilde burmalı zincirden elde edilmiş şeklin her iki yanında yer alan dikdörtgen biçimli kısımların iç kısmında küçük topçuklar süsleme kompozisyonuna dahil edilmiştir. Uç noktalarda yer alan levhalardan sağdakinin süsleme kompozisyonunu değerlendirdiğimizde, dış hattı burmalı zincir çevrelemektedir. Bu hattın içerisinde de topçuklardan oluşturulmuş merkezde bir çiçek, yaprakları ve gövdesi işlenmiştir. Soldaki levhanın süsleme kompozisyonunun dış hattını noktasal topçuklardan oluşan bir bant çevrelemektedir. Bu hattın içerisinde de merkezde topçukların oluşturduğu çiçek ve bunun çevresinde çeşitli noktasal kıvrımlar ile oluşturulmuş süsleme öğeleri mevcuttur. Ortadaki levha, üç sıra üzerlerinde dairesel, bezemesiz plakalar ile lehimlenmiş zincir sırasıyla uçtaki plakalara bağlanmaktadır. Uç plakaların yarısında ve zincirlerin uçlarında ise bezemesiz yaprak formunda plakalar sarkıtılmıştır. Bu plakalardan bazıları kopmuş ve eksiktir.

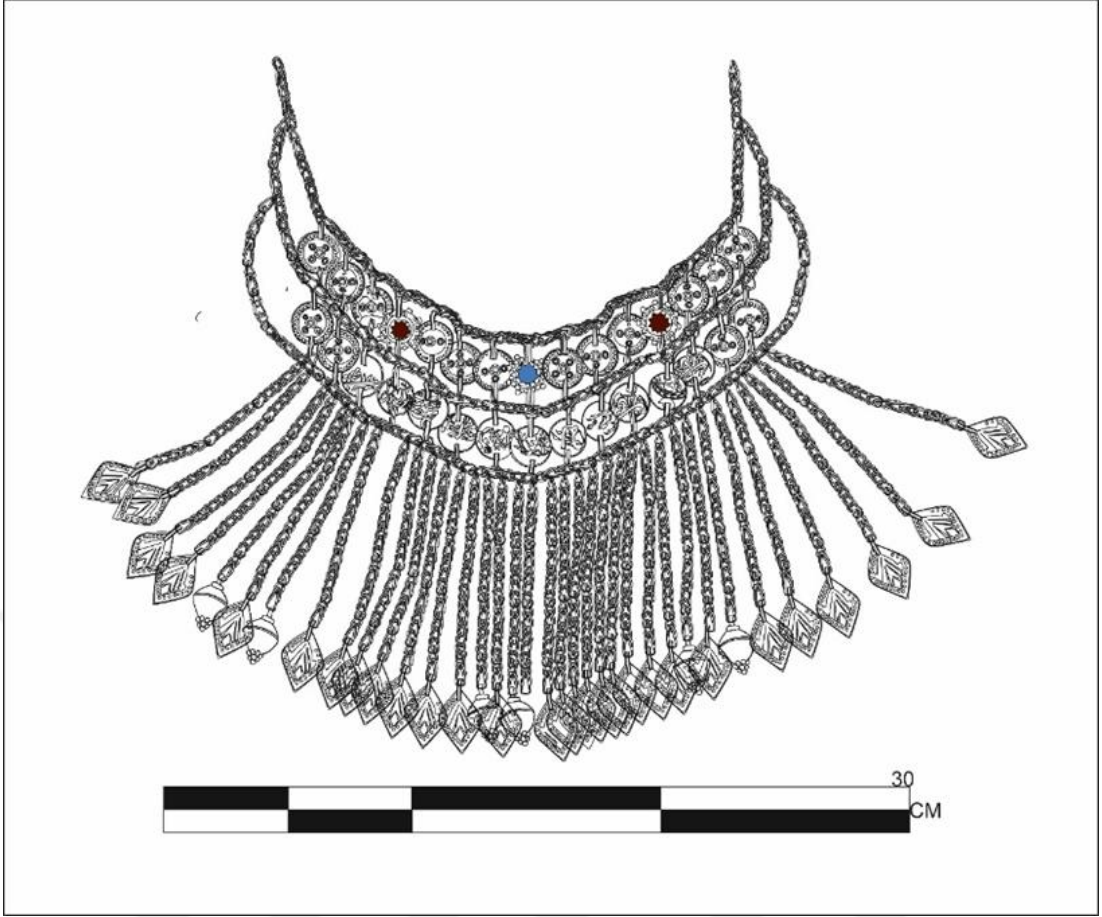
Çizim 5.2: Katalog 5.1.2'deki gerdanlığın çizimi

Fotoğraf 5.2: Katalog 5.1.2'deki gerdanlığın genel görünümü

Katalog No	: 5.1.3
Eserin Türü	: Gerdanlık
Envanter No	: 2021-19(E)
Fotoğraf No	: 5.3
Çizim No	: 5.3
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 30.5cm(uzunluk), 16cm (genişlik)
Ait Olduğu Dönem	: Osmanlı
Kullanılan Malzeme	: Gümüş
Kullanılan Süsleme Tekniği:	Kabartma, Güherse, Kazıma ve Kakma Teknikleri
Kitabe	: Var

Eserin Tanımı: Gerdanlık iki bölümden oluşmaktadır. Üst bölüm iki sıra halinde zincir arasına yerleştirilen pullardan meydana gelirken alt bölüm ise uzunlamasına yapılan zincir uçlarına eşkenar dörtgen formunda yapılan levhalardan oluşmaktadır. Gerdanlığın üst bölümünde ilk sırada yer alan 15 adet puldan 3'ünde mıhlama tekniğiyle yerleştirilmiş 3 adet renkli boncuk yer almaktadır. Alt sırada ise toplam 15 adet pulda çeşitli yazı ibareleri bulunmaktadır. İkinci bölümde yer alan pullar ise uzunlamasına uzanan ve kabartma tekniğiyle yüzeylerinin hareketlendirildiği baklava motifli plakalara bağlanmaktadır.

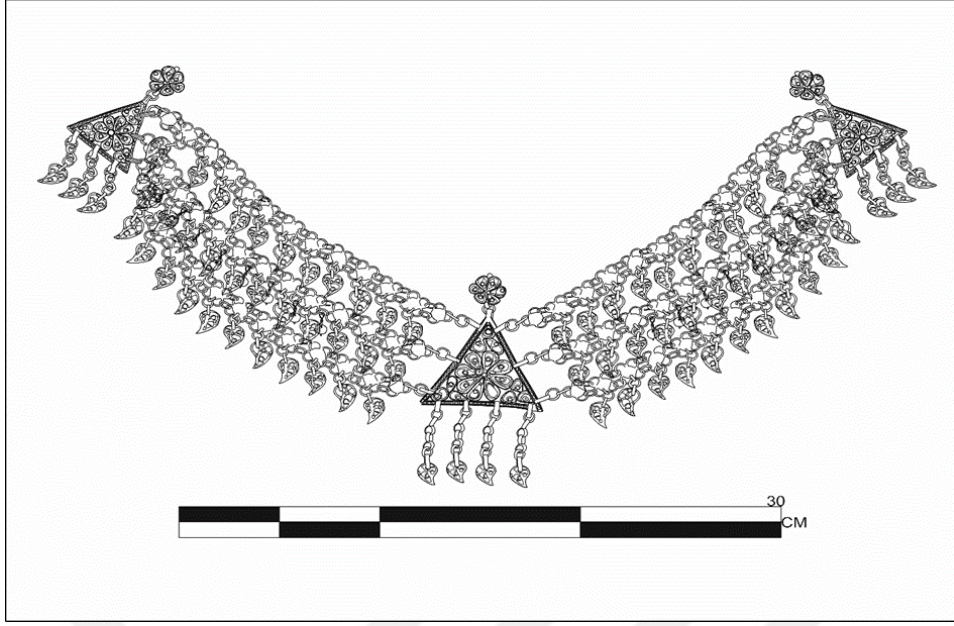
Çizim 5.3: Katalog 5.1.3'deki gerdanlığı çizimi

Fotoğraf 5.3: Katalog 5.1.3'deki gerdanlığın genel görünümü

Katalog No	: 5.1.4
Eserin Türü	: Gerdanlık
Envanter No	: 2021-12-(E)
Fotoğraf No	: 5.4
Çizim No	: 5.4
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 43.5cm (uzunluk). 10 cm (genişlik)
Ait Olduğu Dönem	: Osmanlı (19. yy. sonu, 20 yy. başı)
Kullanılan Malzeme	: Gümüş
Kullanılan Süsleme Tekniği:	Telkâri, Güherse ve Mıhlama Teknikleri
Kitabe	: Yok

Eserin Tanımı: Merkezi bir kompozisyon teşkil eden alınlık, telkâri tekniğiyle yapılmıştır. Eser, eşkenar üçgenli ortada büyük, yanlarda ise daha küçük üçgenlerden oluşmakta olup, bu üçgenlerin tepe noktasında da çiçek motifli plakaların içleri telkâri tekniğiyle yapılmış tel işlemleri ve küçük kürecikler ile bezenmiştir. Ortadaki plakanın içi yanlardaki plakalarda olduğu gibi, merkezi bir konumda yer alan çiçek ve tellerin arasında yer alan küçük kürecikler ile hareketlendirilmiş olup, kenar noktalarına mavi olmak üzere çiçeğin ortasına da kırmızı renkli boncuk mıhlama tekniği ile yerleştirilmiştir. Sol uç plakada yer alan çiçeğin merkezindeki boncuk düşmüş olup, sağ plakanın ortasında yer alan boncuk ise kırmızı renklidir. Uçtaki plakalar, üç halkayla, üç sıra zincirle ortadaki levhaya bağlanmaktadır. Zincirin orta bölümünde solda 10 ve sağda 8 olmak üzere toplam 18 adet kırmızı boncuk sarkıtılmıştır. Bu boncuklardan bazıları düşmüştür. Ortadaki plakadan 4 adet, yanlardaki plakalardan ise üçer adet halka ve devamındaki zincirlerin uçlarından yaprak motifinde plakalar sarkıtılmıştır.

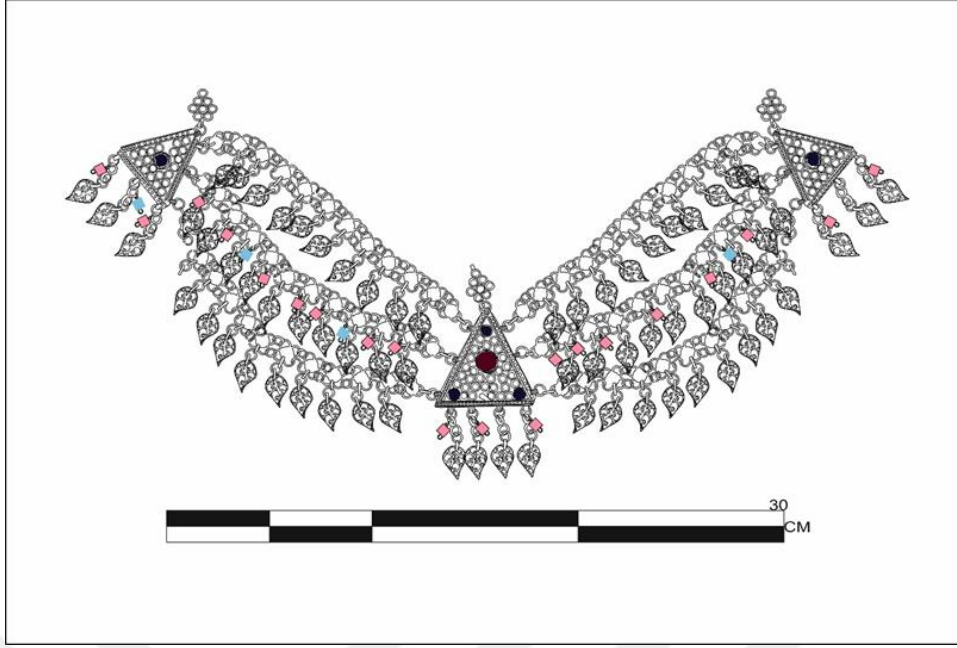
Çizim 5.4: Katalog 5.1.4'deki gerdanlığın çizimi

Fotoğraf 5.4: Katalog 5.1.4'deki gerdanlığın genel görünümü

Katalog No	: 5.1.5
Eserin Türü	: Gerdanlık
Envanter No	: 2021-20(E)
Fotoğraf No	: 5.5
Çizim No	: 5.5
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 34 cm (uzunluk), 10 cm (genişlik)
Ait Olduğu Dönem	: Osmanlı (19. yy. sonu, 20 yy. başı)
Kullanılan Malzeme	: Bakır
Kullanılan Süsleme Tekniği:	Telkâri ve Kakma Teknikleri
Kitabe	: Yok

Eserin Tanımı: Eser, orta ve yanlarda ikişer adet plakanın tepe noktalarında yer alan içleri burgulu teller ile bezenmiş çiçek motifli küçük plakalardan oluşmaktadır. Üç plakalar üç sıra zincir ve altlarından sarkıtılmış yaprak motifli plakalar ile ortadaki plakaya bağlanmaktadır. Üç sıra zincir sırasının orta bölümünde kırmızı ve mavi renklerde, solda 9 adet sağda ise 6 adet boncuk yer almakta olup, bunlardan bazıları eksiktir. Üç ana plakanın süsleme kompozisyonunu değerlendirdiğimizde, ortadaki üçgenin çevresini noktasal bezemelerden meydana gelen bir bant dolanmaktadır, üç kenar noktasına da boncuk yerleştirilen plakanın taşları düşmüş olup, ortasında ise dairesel formda bordo renkli bir boncuk mevcuttur. Üç noktalarda yer alan plakalarında süsleme kompozisyonu ortadakiyle benzer olup bu levhaların ortasına lacivert renkli dairesel formda boncuklar yerleştirilmiştir. Uçlardaki plakaların bağlandığı zincirlerde solda kırmızı ve mavi renklerde üç adet boncuk, sağdakinde ise iki adet mavi boncuk yer almaktadır. Ortadaki plakadan ise aşağıya doğru dört adet halkayla sarkıtılmış zincirlerde üç adet kırmızı boncuk yer almakta olup, boncukların bazıları eksiktir. Zincirlerden aşağıya doğru yaprak formunda plakalar sarkıtılmıştır.

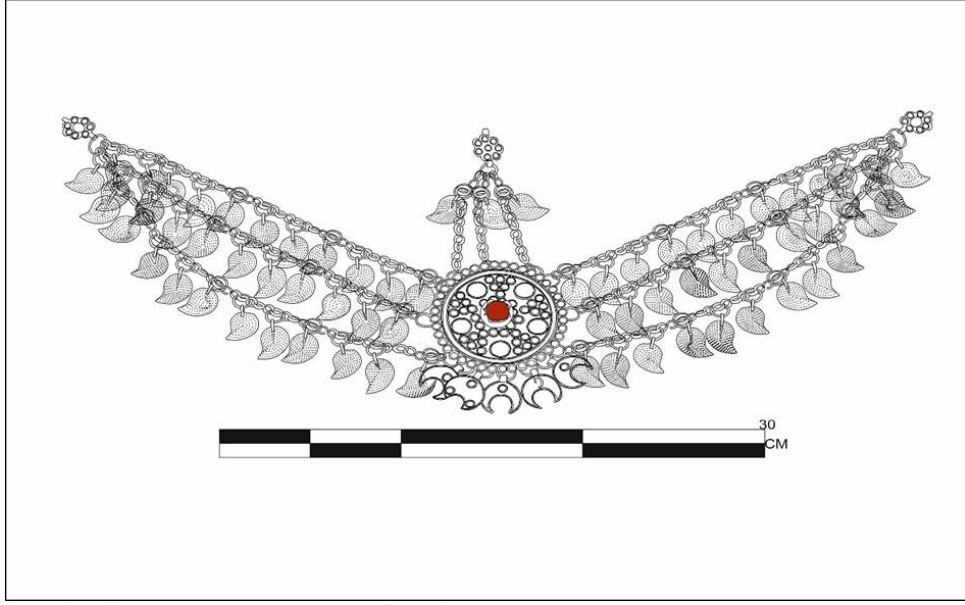
Çizim 5.5: Katalog 5.1.5'deki gerdanlığın çizimi

Fotoğraf 5.5: Katalog 5.1.5'deki gerdanlığın genel görünümü

Katalog No	: 5.1.6
Eserin Türü	: Gerdanlık
Envanter No	: 2021-22(E)
Fotoğraf No	: 5.6
Çizim No	: 5.6
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 46 cm (uzunluk), 16 (genişlik)
Ait Olduğu Dönem	: Osmanlı (19. yy. sonu, 20 yy. başı)
Kullanılan malzeme	: Gümüş
Kullanılan Süsleme Tekniği:	Güherse ve Kakma Teknikleri
Kitabe	: Yok

Eserin Tanımı: Gerdanlık esas itibariyle ortadaki gösterişli ve eserin süsleme kompozisyonunda ağırlıklı olarak yer verilen rozet ve üç sıra halat zincirlerin, uçlardaki içleri çiçek motifleriyle bezeli küçük plakalara bağlanması ile meydana gelmektedir. Eserin merkezinde yer alan gösterişli rozetin dış hattını, burgulu dairesel zincirler ile bezeli bir bant çevrelemektedir, içe doğru ise noktasal dairelerden oluşan bir bant rozetin çevresini dolanmaktadır. Eserin ortasında kırmızı renkli bir boncuk yer almakta olup, bu boncuğun etrafını ise simetrik bir şekilde yerleştirilmiş yuvarlak kürecikler dolanmaktadır. Küreciklerin aralarda yer alan telkâri tekniğiyle yapılmış yuvarlak formda burgulu teller rozetin süsleme kompozisyonunda kullanılan bir diğer bezeme unsurlarındandır. Rozetin tepe noktasında üç adet zincir ile ortadaki çiçek motifli plakaya bağlanan zincirlerden bezemesiz, yaprak formunda üç adet plakalara yer verilmiştir. Rozetin alt kısmında ise beş adet sarkıtılmış hilal formunda ve burgulu teller ile bezenmiş plakalar yer almaktadır.

Çizim 5.6: Katalog 5.1.6'daki gerdanlığın çizimi

Fotoğraf 5.6: Katalog 5.1.6'daki gerdanlığın genel görünümü

Katalog No: 5.1.7

Eserin Türü: Gerdanlık

Envanter No: 2021-88(E)

Fotoğraf No: 5.7

Çizim No: 5.7

Geliş Biçimi: Batman müzesinden devir

Ölçüleri: 45.5cm (uzunluk), 16 cm (genişlik)

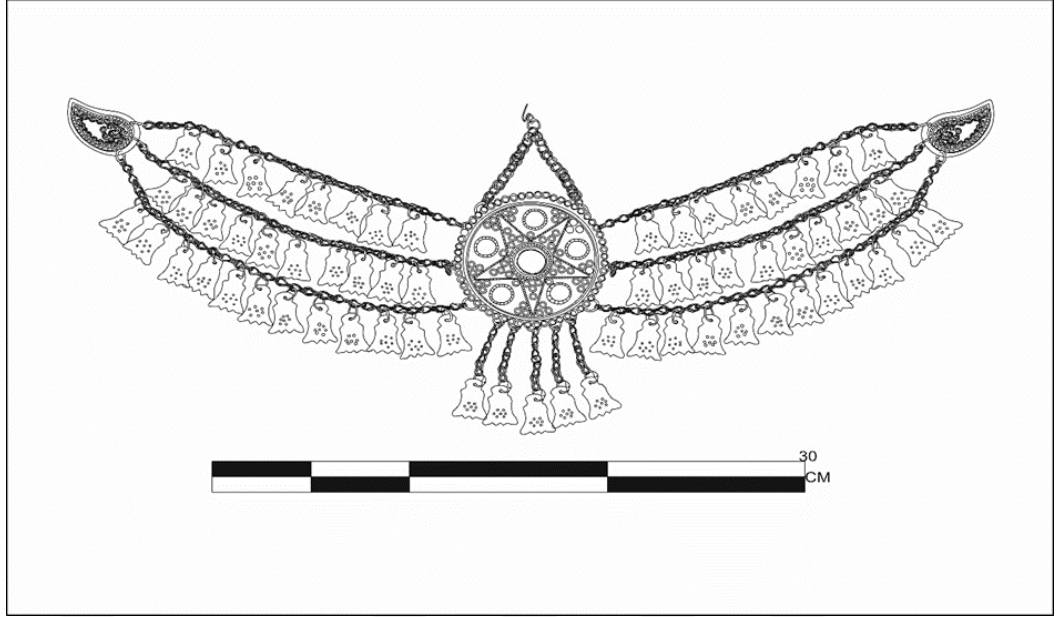
Ait Olduğu Dönem: Osmanlı (19. yy. sonu, 20 yy. başı)

Kullanılan Malzeme: Gümüş

Kullanılan Süsleme Tekniği: Telkâri, Kabartma, Güherse ve Kakma Teknikleri

Kitabe: Yok

Eserin Tanımı: Gerdanlık, ortadaki süsleme tezyinatı bakımından gösterişli rozet ve uçlarından ters lale formunda penesler sarkıtılan 3 sıra zincirler ile uç plakalara bağlanmaktadır. Eserin ortasında yer alan rozetin dış hattını, yuvarlak formda burmalı teller ile yapılmış bir bant çevrelemektedir. Dıştaki hattı içerde takiben inci dizelerinden oluşan bir bant rozeti dolanmaktadır. Rozetin merkezinde, burmalı tellerden yapılmış, beş kollu yıldızla yer verilmiştir. Bu yıldızın iç kısımları ve birleşme noktaları yuvarlak biçimli burmalı teller ile hareketlendirilmiş olup, merkezine ise açık kahve tonlarında bir boncuk yerleştirilmiştir. Gene bu bölümün çevresinde simetrik olarak yerleştirmiş yuvarlak kürecikler yer almaktadır. Rozetin altında beş adet halkayla aşağıya sarkıtılan beş adet ters lale formunda penes yer almaktadır. Ortadaki bölüme göre daha sade olan uç plakaların süsleme kompozisyonları değerlendirildiğinde, en içte bir çiçek ve bunun etrafını dolanan yuvarlak topçuklar, bu hattında dışını çevreleyen burmalı tellerden elde edilmiş bir bant ile sonlanmaktadır.

Çizim 5.7: Katalog 5.1.7'deki gerdanlığın çizimi

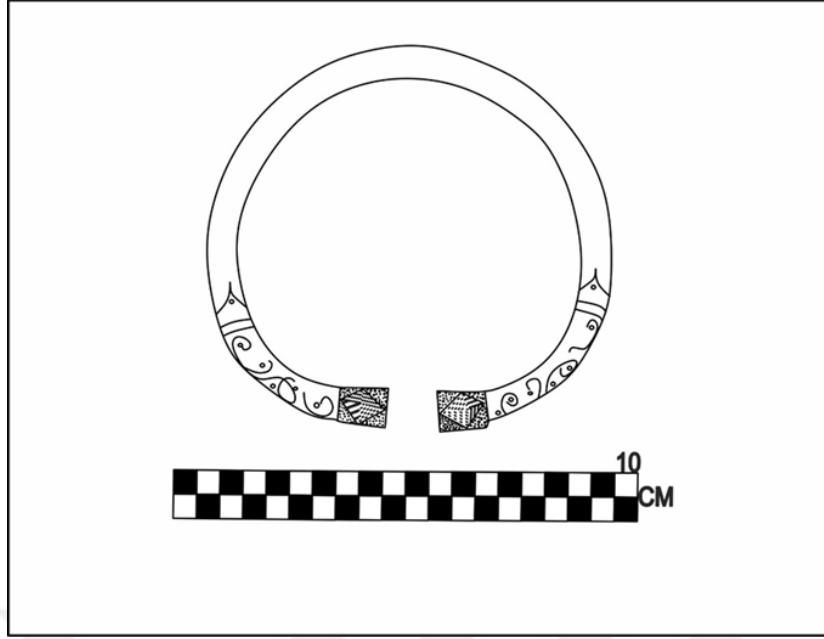

Fotoğraf 5.7: Katalog 5.1.7'deki gerdanlığın genel görünümü

5.2. Bilezikler

Katalog No	: 5.2.1
Eserin Türü	: El Bileziği
Envanter No	: 2021-11(E)
Fotoğraf No	: 5.8
Çizim No	: 5.8
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 8.7cm (gövde çap), 0.7cm (kalınlık)
Ait Olduğu Dönem	: Osmanlı (19. yy. sonu, 20 yy. başı)
Kullanılan Malzeme	: Gümüş
Kullanılan Süsleme Tekniği:	Kazıma Tekniği
Kitabe	: Yok

Eserin Tanımı: Döküm yapım tekniği kullanılarak iki ucu ayrı olacak şekilde tasarlanmış bilezik, içten ve dıştan silindirik bir form özelliği göstermektedir. Bileziğin uçları, köşeli ve çok yüzlü olarak biçimlendirilmiş olup adeta stilize yılan başını andırmaktadır. Bileziğin uç kısımlarında yapılan bitkisel süslemeler eserin ortasına doğru kesilmektedir.

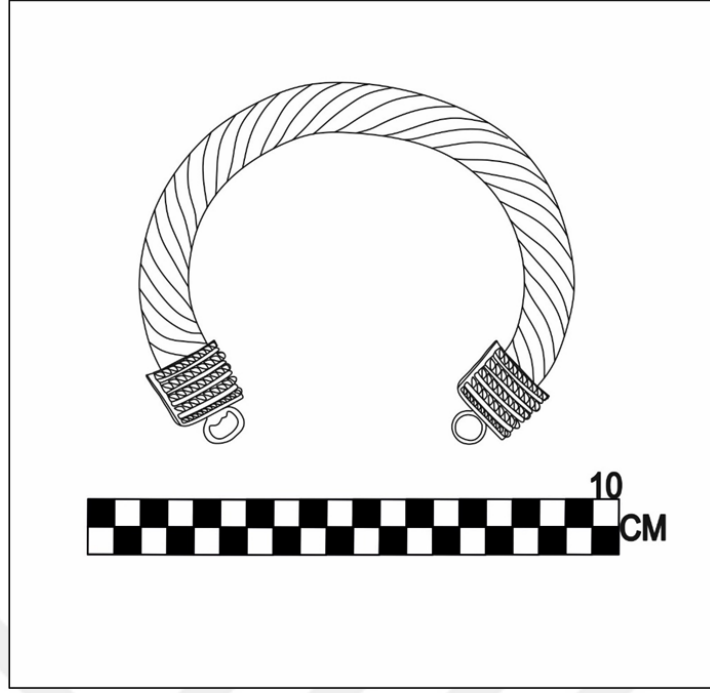
Çizim 5.8: Katalog 5.2.1'deki bileziğin çizimi

Fotoğraf 5.8: Katalog 5.2.1'deki bileziğin genel görünümü

Katalog No	: 5.2.2
Eserin Türü	: Ayak Bileziği
Envanter No	: 2021-394(E)
Fotoğraf No	: 5.9
Çizim No	: 5.9
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 7.9 cm (çapı), 1.8 x 1 cm (kalınlık)
Ait Olduğu Dönem	: Osmanlı (19. yy. sonu, 20 yy. başı)
Kullanılan Malzeme	: Bakır
Kullanılan Süsleme Tekniği:	Kazıma Tekniği
Kitabe	: Yok

Eserin Tanımı: Halhal olarak da isimlendirilen ayak bileziği iki ucu açık formda tasarlanmıştır. Bileziğin uçlarında 5 sıra halinde tellerin bükülmesiyle oluşturmuş halat motifini andıran süslemeler mevcuttur. Bu kısmın iki ucunda birer adet oval biçimde delikler bulunmaktadır. Eser genel itibariyle sağlam vaziyette olmasına karşın yüzeyinde yer yer korozyonlanmaları mevcuttur.

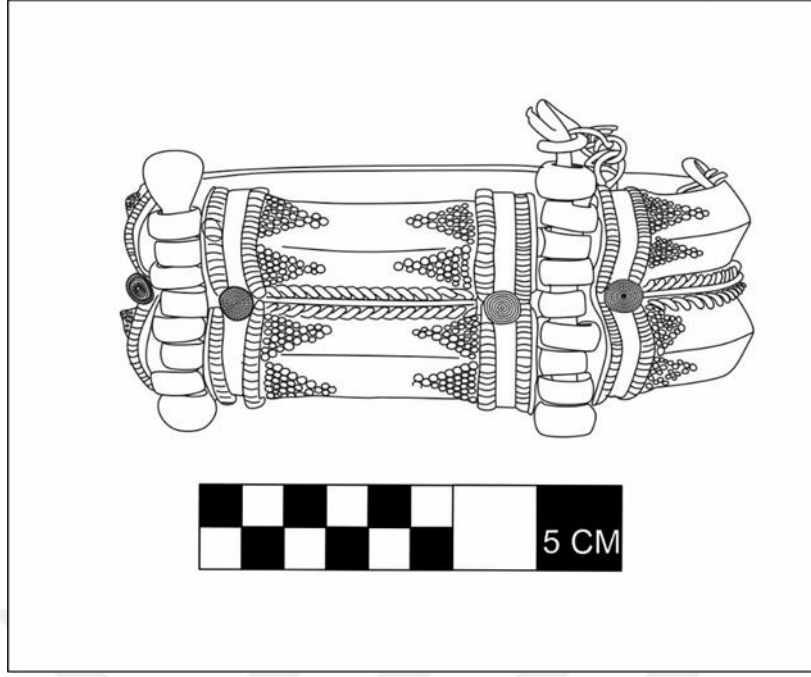
Çizim 5.9: Katalog 5.2.2'deki ayak bileziğinin çizimi

Fotoğraf 5.9: Katalog 5.2.2'deki ayak bileziğinin genel görünümü

Katalog No	: 5.2.3
Eserin Türü	: El Bilezikği
Envanter No	: 2021-399(E)
Fotoğraf No	: 5.10, 5.11
Çizim No	: 5.10
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 6.6 cm x 5.7cm (çap), 2.3 cm (genişlik)
Ait Olduğu Dönem	: Osmanlı (19. yy. sonu, 20. yy başı)
Kullanılan Malzeme	: Gümüş
Kullanılan Süsleme Tekniği:	Güherse ve Gümüş Kakma Teknikleri
Kitabe	: Yok

Eserin Tanımı: 3 ayrı bölüm halinde tasarlanan bilezik kelepçe formundadır. Bileziğin birleşme kısmında karşılıklı olarak iki adet menteşe yer almaktadır. Bilezik ve menteşeleri birleştiren kısımda güherse tekniğiyle oluşturulan 4 adet üzüm salkımı motifini andıran bezeme unsurları mevcuttur. Eser mil ile birleşmektedir. Mili bileziğe bağlayan bir adet zincir ve yuvası bulunmaktadır. Eser korozyonludur.

Çizim 5.10: Katalog 5.2.3'deki el bileziğinin çizimi

Fotoğraf 5.10: Katalog 5.2.3'deki el bileziğinin genel görünümü

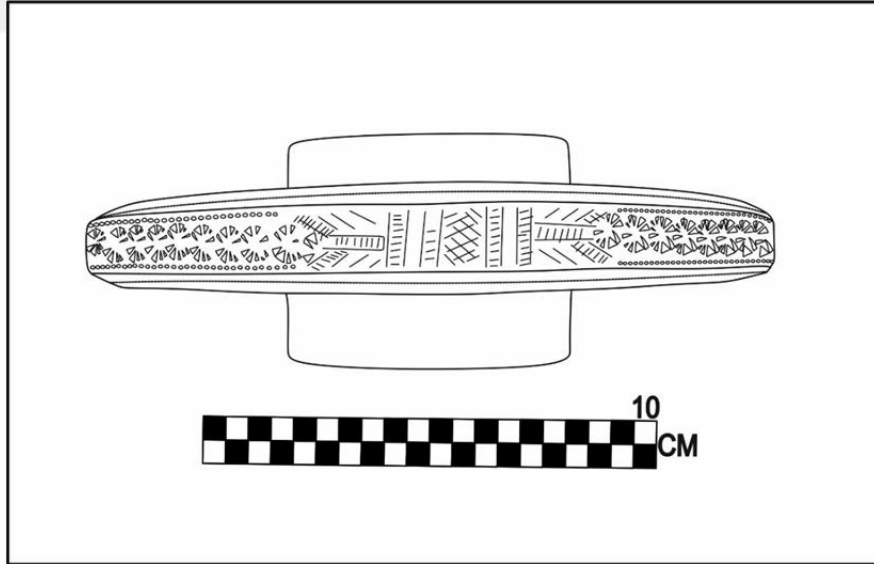
Fotoğraf 5.11: Katalog 5.2.3'deki el bileziğinin yandan görünümü

Katalog No	: 5.2.4
Eserin Türü	: El Bileziği
Envanter No	: 2021-49(E)
Fotoğraf No	: 5.12, 5.13
Çizim No	: 5.11, 5.12
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 8cm (gövde çap), 64.52gr (ağırlık)
Kullanılan Malzeme	: Gümüş
Ait Olduğu Dönem	: Bilinmiyor
Yapım Tekniği	: Döküm ve Dövme
Kullanılan Süsleme Tekniği:	Kazıma ve Kakma Teknikleri
Kitabe	: Yok

Eserin Tanımı: Oval bir biçimde tasarlanan bileziğin topuz uçlarının arasına dikdörgen bir forma sahip plaka yerleştirilmiştir. Plakanın merkezine yerleştirilen akik taşının etrafı kazıma tekniğiyle oluşturulan yaprak ve çiçek motifleriyle bezenmiştir. Bileziğin altıgen formlu halka kısmında ise çok kollu yıldız ve çeşitli geometrik motifler işlenmiştir.

Çizim 5.11: Katalog 5.2.4'deki el bileziğın çizimi

Çizim 5.12: Katalog 5.2.4'deki el bileziğın arka yüzey görünümü

Fotoğraf 5.12: Katalog 5.2.4'deki el bileziğın genel görünümü

Fotoğraf 5.13: Katalog 5.2.4'deki el bileziğın arkadan görünümü

Katalog No	: 5.2.5
Eserin Türü	: Ayak Bileziği
Envanter No	: 2021-50(E)
Fotoğraf No	: 5.14
Çizim No	: 5.13
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 13.2 cm (gövde çap), 1.8cm (kalınlık)
Ait Olduğu Dönem	: Bilinmiyor
Kullanılan Malzeme	: Gümüş
Kullanılan Süsleme Tekniği:	Kazıma ve Kabartma Teknikleri
Kitabe	: Yok

Eserin Tanımı: Bilezik iki ucu açık olarak tasarlanmıştır. Bileziğin uçları dilimli ve kürevi şekildedir. Çokgen formlu halka kısmının dış yüzeyinde kazıma ve kabartma tekniği kullanılarak oluşturulan çiçek ve çeşitli geometrik motifler yer almaktadır. İç yüzeyi sade tutulan bilezik genel itibariyle sağlam durumdadır.

Çizim 5.13: Katalog 5.2.5'deki ayak bileziğinin çizimi

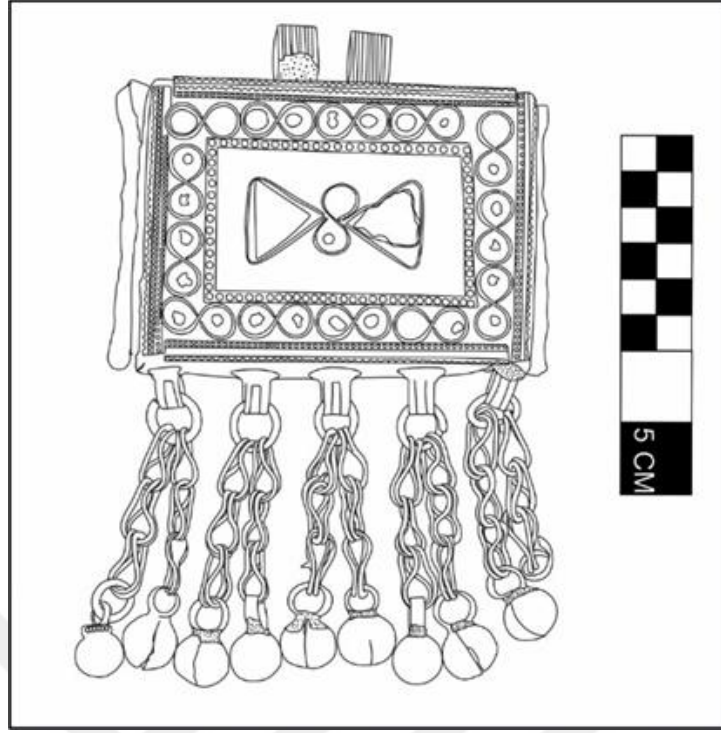

Fotoğraf 5.14: Katalog 5.2.5'deki ayak bileziğinin arkadan görünümü

5.3. Hamayiller

Katalog No	: 5.3.1
Eserin Türü	: Hamayil
Envanter No	: 2021-5(E)
Fotoğraf No	: 5.15
Çizim No	: 5.14
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 4,2cm (gövde uzunluk), 6cm (gövde genişlik)
Ait Olduğu Dönem	: Bilinmiyor
Kullanılan Malzeme	:
Yapım Süsleme Tekniği	: Güherse ve Kakma Teknikleri
Kitabe	: Yok

Eserin Tanımı: Eser dikdörtgen bir formda tasarlanmıştır. Hamayilin en dış hattını, belirli aralıklar ile güherse tekniği kullanılarak oluşturulmuş iki noktasal kuşak çevrelemektedir. Daha geniş tutulan iç kuşak ise tellerin 'S' biçiminde bükülmesi ile tasarlanmış şekillerin içlerine renkli boncukların mihlanması ile oluşturulmuştur. Bu kuşağı iç tarafta inci dizilerinden oluşan bir şerit sonlandırmaktadır. Eserin merkezinde ise tellerin 'S' biçiminde bükülmesiyle elde edilmiş şeklin birleşme noktalarına üçgen formda teller yerleştirilmiştir. Böylece ortada oluşturulmuş bu şeklin görüntüsü, stilize kelebek yada kurdelayı andırmaktadır. Hamayilin üzerindeki bazı boncuklar düşmüş ve eksik durumdadır. Eserin boyna takılması için iki adet geçme bölümü tasarlanmıştır fakat eserin zincir kısmı günümüze ulaşamamıştır. Hamayilin dip bölümünden dört adet geçme bölümü ve halkaların zincirlere bağlanması ile aşağıya doğru yuvarlak çanlar sarkıtılmıştır. Çanlardan birtanesi eksiktir.

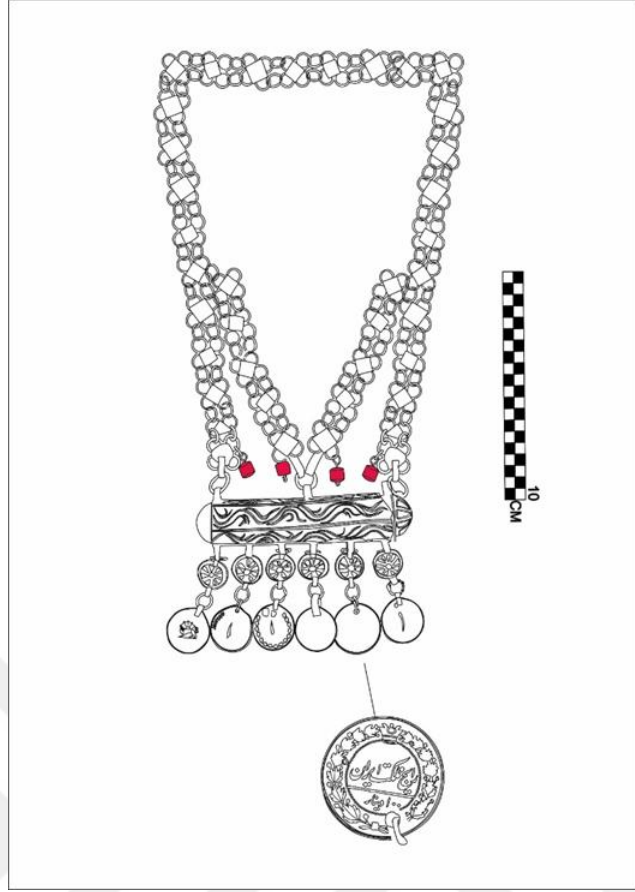
Çizim 5.14: Katalog 5.3.1'deki hamayilin çizimi

Fotoğraf 5.15: Katalog 5.3.1'deki hamayilin genel görünümü

Katalog No	: 5.3.2
Eserin Türü	: Hamayil
Envanter No	: 2021-23(E)
Fotoğraf No	: 5.16, 5.17, 5.18
Çizim No	: 5.15
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 9.2cm (gövde uzunluk), 2cm (gövde genişlik), 26cm(uzunluk)
Ait Olduğu Dönem	: Erken Cumhuriyet (20. yy.)
Kullanılan Malzeme	: Gümüş
Kullanılan Süsleme Tekniği:	Kabartma Tekniği
Kitabe	: Var

Eserin Tanımı: Hamayil silindirik bir formda tasarlanmıştır. Eserin silindirik gövdesi kabartma tekniği ile oluşturulmuş helozonik kıvrımlar ile hareketlendirilmiştir. Hamayilin zincir kısmı dört adet halkanın ortada çokgen formlu plakaya lehimlenmesiyle oluşturulmuş ve üç adet halka ile de esere bağlanmıştır. Zincirlere dört adet kırmızı boncuk eklenmiştir. Hamayilin alt bölümüne açılan altı adet geçme yuvasının içine sırasıyla halkalar, kabartma tekniğiyle üzerleri çiçek motifiyle bezenen oval şekiller yer almaktadır. Tellerin bükülmesiyle oluşturulmuş halkalar son olarak ise en alt bölümde yer alan sikke olabileceği düşünülen yuvarlak plakalar ile birbirine bağlanmaktadır.

Çizim 5.15: Katalog 5.3.2'deki hamayilin çizimi

Fotoğraf 5.16: Katalog 5.3.2'deki hamayilin genel görünümü

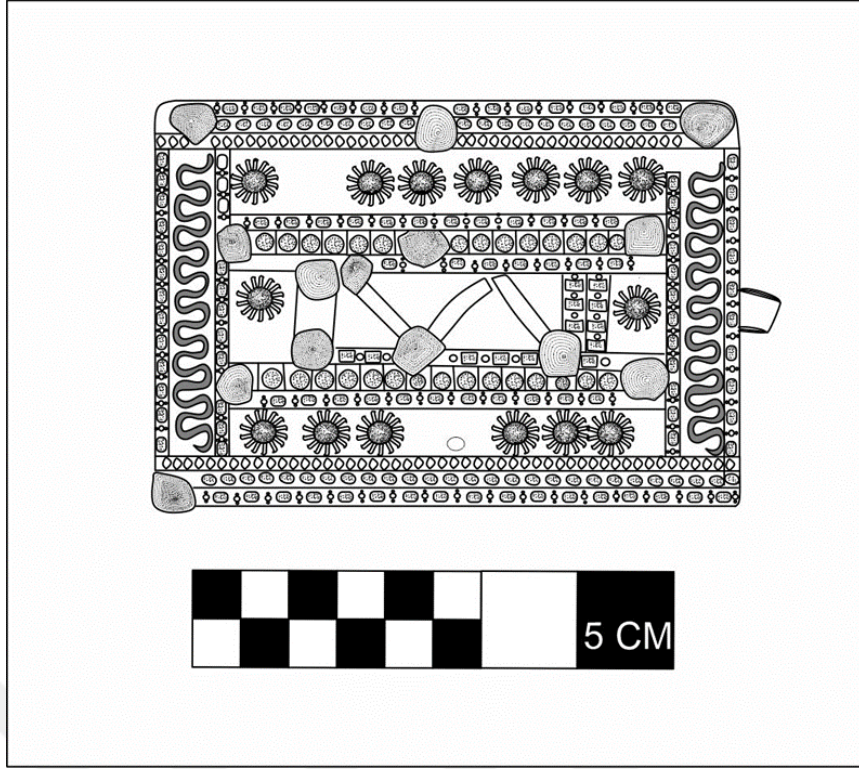
Fotoğraf 5.17: Katalog 5.3.2'deki hamayilin detaylı görünüşü

Fotoğraf 5.18: Katalog 5.3.2'deki hamayilin detaylı görünüşü

Katalog No	: 5.3.3
Eserin Türü	: Hamayil
Envanter No	: 2021-23(E)
Fotoğraf No	: 5.19, 5.20
Çizim No	: 5.16
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 6.1cm(uzunluk), 4.2cm (genişlik)
Ait Olduğu Dönem	: Bilinmiyor
Kullanılan Malzeme	: Gümüş
Kullanılan Süsleme Tekniği:	Güherse ve Oyma Teknikleri
Kitabe	: Yok

Tanımı: Hamayil dikdörtgen bir formda yapılmıştır. Kenarlarına dairesel yuvalar açılan eserin, kısa kenarına zincir takılmak suretiyle bir kulp yapılmıştır. Hamayilin ön yüzünün kısa kenarlarına belirli aralıklarla inci dizilerine benzer bir süsleme yapılırken, uzun kenarlarına ise kabartma tekniğinde “S” biçimli kıvrımlı hatlar ile hareketlendirilmiştir. Eserin ortasına bütün yüzeyi boş bırakmayacak şekilde papatya biçimli çiçekler yapılmıştır. Çiçeklerin ortasındaki kısım güherse tekniği ile yerleştirilmiş toplardan oluşmaktadır.

Çizim 5.16: Katalog 5.3.3'deki hamayilin çizimi

Fotoğraf 5.19: Katalog 5.3.3'deki hamayilin genel görünümü

Fotoğraf 5.20: Katalog 5.3.3'deki hamayilin yandan görünümü

Katalog No	: 5.3.4
Eserin Türü	: Hamayil
Envanter No	: 2021-18(E)
Fotoğraf No	: 5.21
Çizim No	: 5.17
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri: Uzunluk	: 2.6cm (gövde uzunluk), 14 cm (gövde genişlik), 27cm (uzunluk)
Ait Olduğu Dönem	: Erken Cumhuriyet (20. yy.)
Kullanılan Malzeme	: Gümüş
Kullanılan Süsleme Tekniği:	Telkari, Mıhlama ve Ajur Tekniği
Kitabe	: Yok

Eserin Tanımı: Silindirik bir biçimde tasarlanan eserin iki ucu yarım dairevi formda yapılmış ve dilimlidir. Eserin silindirik gövdesi sırasıyla burmalı teller ve noktasal şeritler ile geometrik bir kompozisyon oluşturacak biçimde bezenmiştir. Hamayil üst tarafta iki halka ile zincire bağlanmakta olup bu iki kısmın ortasında yer alan halkada ise yuvarlak şekilli bir plaka mevcuttur. Plaka burmalı teller ile bitkisel bir süsleme kompozisyonu oluşturacak bir biçimde bezenmiş olup ortadaki taşı düşmüştür. Silindirik gövdenin yarım dairevi ağız kısımlarındaki birer halkadan aşağı doğru uzanan zincirlerden yaprak formlu şekiller sarkıtılmıştır. Bu plakalardan sağdaki, burmalı teller ve yuvarlak şekiller ile bezenmiştir. Silindirik gövdenin altında yer alan beş adet halkadan ise çokgen ve yaprak şekillerinde plakalar sarkıtılmış olup sağ taraftaki plaka burmalı teller ile geometrik şekilde bezenmiştir.

Çizim 5.17: Katalog 5.3.4'deki hamayilin çizimi

Fotoğraf 5.21: Katalog 5.3.4'deki hamayilin genel görünümü

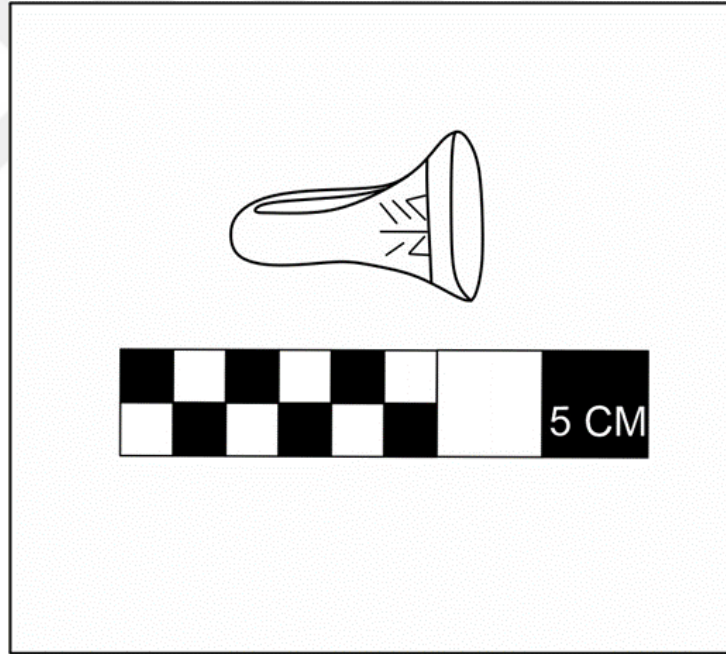
5.4. Yüzükler

Katalog No	: 5.4.1
Eserin Türü	: Yüzük
Envanter No	: 2021-460(A)
Fotoğraf No	: 5.22, 5.23
Çizim No	: 5.18, 5.19
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 4.8 cm (çap), 9.1 (kalınlık), 1.4 cm x 1.4 cm (kaş çapı)
Ait Olduğu Dönem	: Osmanlı (19 yy.) Hicri 1225\ Miladi1810
Kullanılan Malzeme	: Bronz
Kullanılan Süsleme Tekniği:	Kazıma Tekniği
Kitabe	: Var
Kitabe Metni	:
	حسین عبدالله ١٢٢٥
Okunuşu	: Abdullah Hüseyin 1225

Eserin Tanımı: Dövme tekniğiyle bronz malzemeden oluşturulmuş eser geniş bir halka kısmının üzerinde oval bir formda biçimlendirilmiş plaka(kaş) dan oluşmaktadır. Oval plaka üzerinde kazıma tekniğiyle oluşturulmuş ‘Abdullah Hüseyin 1225’ anlamına gelen yazı ve tarih ibareleri yer almaktadır. Eserde halka kısmının kaş ile birleştiği her iki noktada kısa çizgilerden oluşan süsleme kompozisyonu mevcuttur.

Çizim 5.18: Katalog 5.4.1'deki yüzüğün çizimi

Çizim 5.19: Katalog 5.4.1'deki yüzüğün çizimi

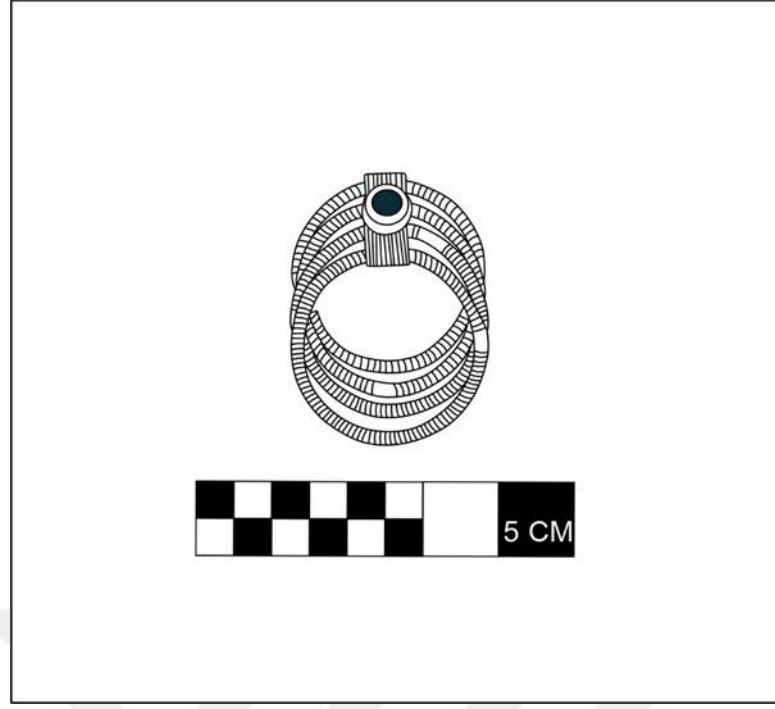
Fotoğraf 5.22: Katalog 5.4.1'deki yüzüğün genel görünümü

Fotoğraf 5.23: Katalog 5.4.1'deki yüzüğün genel görünümü

Katalog No	: 5.4.2
Eserin Türü	: Yüzük
Envanter No	: 2021-7(E)
Fotoğraf No	: 5.24
Çizim No	: 5.20
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 2.4 cm (çapı), 1.3cm (kaş)
Ait Olduğu Dönem	: Osmanlı (19. yy. sonu, 20 yy. başı)
Kullanılan Malzeme	: Gümüş
Kullanılan Süsleme Tekniği:	Kazıma Tekniği
Kitabe	: Yok

Eserin Tanımı: Yüzük kaş kısmındaki yuvalardan geçen 4 adet halkadan oluşmaktadır. Kaş kısmındaki yuva içersinde firuze renkli bir boncuk yer almaktadır. Halkaların yüzeylerinde kazıma tekniğiyle oluşturulmuş spiral süslemeler mevcuttur. Halkalardan bir tanesi kopmuş vaziyettedir.

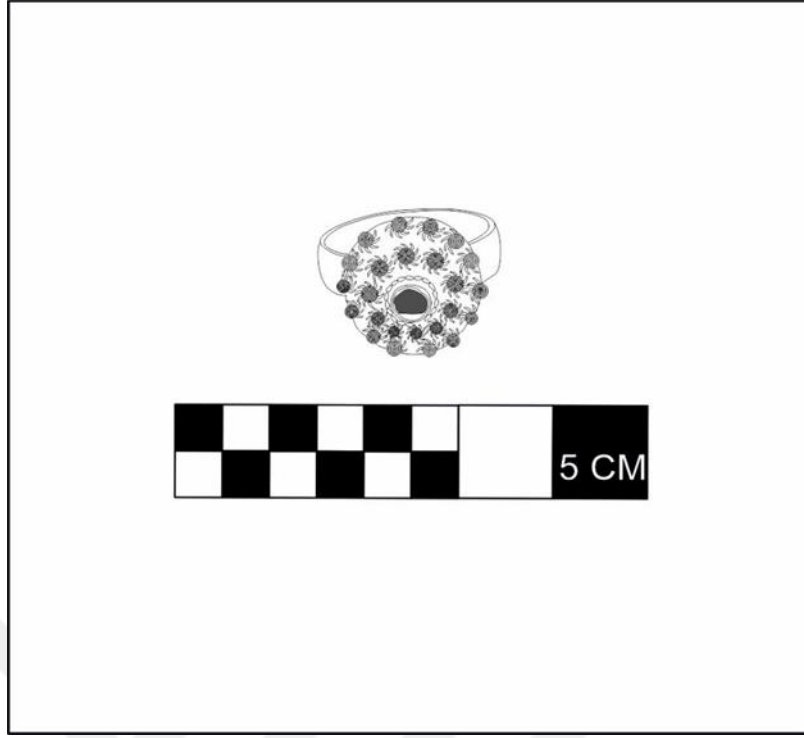
Çizim 5.20: Katalog 5.4.2'deki yüzüğün çizimi

Fotoğraf 5.24: Katalog 5.4.2'deki yüzüğün genel görünümü

Katalog No	: 5.4.3
Eserin Türü	: Yüzük
Envanter No	: 2021-9(E)
Fotoğraf No	: 5.25, 5.26
Çizim No	: 5.21
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 2.1cm (Çap), 1.6cm (kaş genişlik)
Kullanılan Malzeme	: Gümüş
Ait Olduğu Dönemi	: Osmanlı
Kullanılan Süsleme Tekniği:	Mıhlama Tekniği
Kitabe	: Yok

Eserin Tanımı: Yüzük kaşlı ve yuvarlak halkalı bir formda tasarlanmıştır. Kaşın merkezindeki yuvada bir adet taş yer almaktadır. Kaşın etrafını iki sıra halinde güherse tekniğiyle oluşturulmuş topçuklar dolanmaktadır. Eserin halka kısmı sade tutulmuş olup bezemesizdir.

Çizim 5.21: Katalog 5.4.3'deki yüzüğün çizimi

Fotoğraf 5.25: Katalog 5.4.3'deki yüzüğün genel görünümü

Fotoğraf 5.26: Katalog 5.4.3'deki yüzüğün yandan görünümü

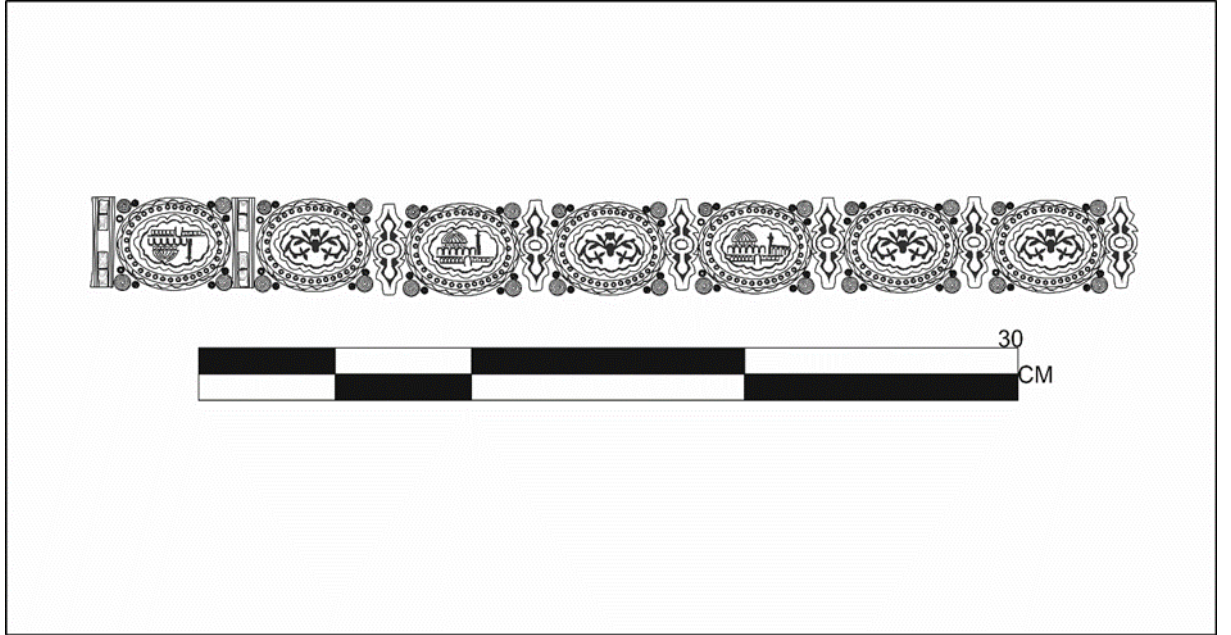
5.5. Kemerler

Katalog No	: 5.5.1
Eserin Türü	: Kemer
Envanter No	: 2021/80/E
Fotoğraf No	: 5.27, 5.28
Çizim No	: 5.22, 5.23
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: Uzunluk: 86 cm (uzunluk), 4 cm (genişlik)
Tarihi	: Erken Cumhuriyet (20. yy.)
Kullanılan Malzeme	: Pirinç, gümüş
Yapım Tekniği	: Dövme
Süsleme Tekniği	: Kabartma, Telkari, Güherse, Savat
Kitabe	: Yok

Eserin Tanımı: Kemer 16 adet parçanın menteşe ile birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Pirinç ve gümüş malzemeden dövme tekniği ile yapılan eser, savat , telkari ve güherse yöntemleri ile süslenmiştir. Eserin süsleme kompozisyonu açısından öne çıkan stilize kelebek formdaki kemer tokası telkari yöntemiyle bezenmiştir. Kemer tokasında, çeşitli çiçeklerin çevrelerine mıhlama tekniğiyle yerleştirilen gümüş topçuklar süsleme kompozisyonu hareketlendirmiştir. Kemer oluşturan her bir levhanın ortası kabartılarak bombeli bir şekil verilmiş olup, etrafı da noktasal tekrarlardan oluşan kabarcıklarla bezenmiştir. Bombeli ve oval kısımların içlerinde ise savat yöntemiyle çeşitli bitkisel süsleme kompozisyonları, osmanlı tuğrası ve çeşitli cami resimleri işlenmiştir. Dikdöğren parçaların son iki bölümüne delik işi yöntemiyle kemer tokasının geçirilip sabitlenmesi için toka çıkıntısıyla uyumlu delikler açılmıştır.

Çizim 5.22: Katalog 5.5.1'deki kemerin çizimi

Çizim 5.23: Katalog 5.5.1'deki kemerin arkadan görünümü

Fotoğraf 5.27: Katalog 5.5.1'deki kemerin genel görünümü

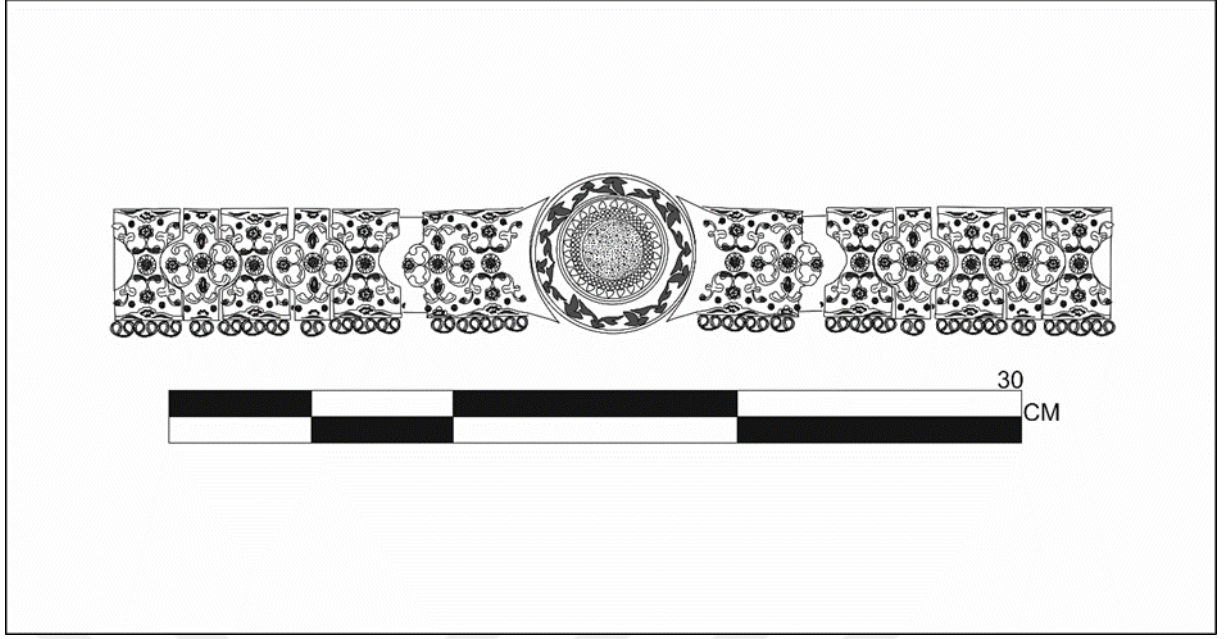

Fotoğraf 5.28: Katalog 5.5.1'deki kemerin arkadan görünümü

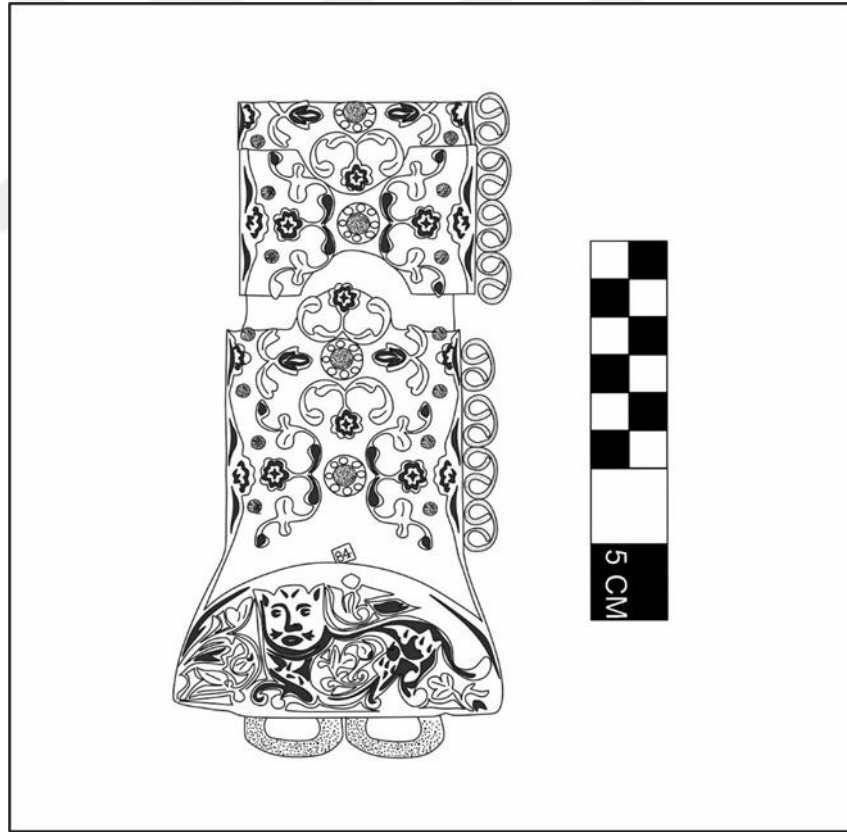
Katalog No	: 5.5.2
Eserin Türü	: Kemer
Envanter No	: 2021/16/E
Fotoğraf No	: 5.29, 5.30
Çizim No	: 5.24, 5.25
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 64cm(uzunluk),4.8(kemer tokası çap),3,5(genişlik)
Kullanılan Malzeme	: Gümüş
Ait Olduğu Dönem	: Erken Cumhuriyet (20. yy.)
Yapım Tekniği	: Dövme
Süsleme Tekniği	: Kabartma,Savat
Kitabe	: Yok

Eserin Tanımı: Dövme tekniği ile yapılan eser, deri üzerine bir tarafı erkekli bir tarafı dişilli levhaların birbirlerine geçirilmesiyle toplam 36 parçadan oluşmaktadır. Kemer tokası bombeli ve yarım dairevi formdadır. Süsleme tezyinatı olarak dikkat çeken yarım dairevi tokenın altını noktalardan oluşan bir kuşak çevrelemekte olup, üstteki geniş kuşakta ise kabartma tekniğiyle yapılmış rumilerden oluşan bir bitkisel süsleme kompozisyonu işlenmiştir. Geniş kuşağın yukarısında yer alan ince kuşaklarda ise küçük damla motifli ve noktasal dairelerden oluşan kuşaklar sırayla tokenın etrafını çevrelemiştir.

Levhaların ortalarına birer adet topçuk, çevrelerine ise boş bir yer kalmayacak şekilde rumi motifleri savatlama yöntemiyle işlenmiştir. Her rumi motifinin iki yanına topçuklar yerleştirilmiştir. Kemer levhalarının altına üçer ve birer tane olmak üzere içeri doğru kıvrılan plakalar eklenmiştir. Kemerin tokayla birleştiği son plakada yer alan, stilize aslan figürü olduğu düşünülen motif oldukça dikkat çekicidir.

Çizim 5.24: Katalog 5.5.2'deki kemerin çizimi

Çizim 5.25: Katalog 5.5.2'deki kemerin detay görünümü

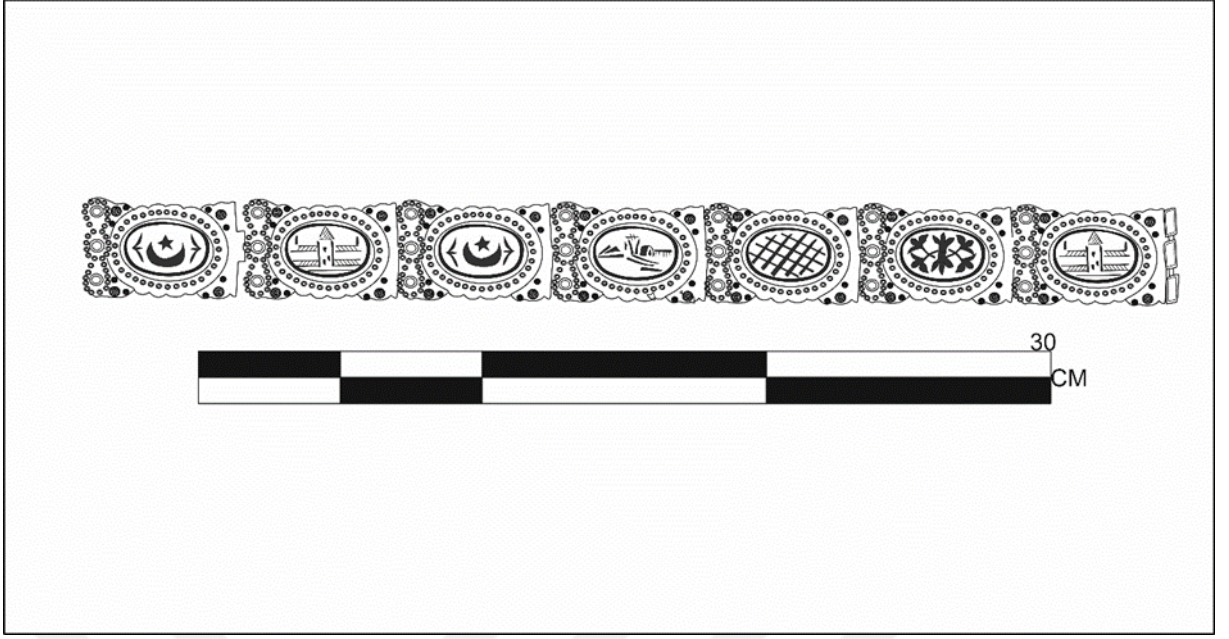
Fotoğraf 5.29: Katalog 5.5.2'deki kemerin genel görünümü

Fotoğraf 5.30: Katalog 5.5.2'deki kemerin detay görünümü

Katalog No	: 5.5.3
Eserin Türü	: Kemer
Envanter No	: 2021-35(E)
Fotoğraf No	: 5.31, 5.32
Çizim No	: 5.26, 5.27
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 76 cm (uzunluk), 3cm (genişlik), 360 gr (ağırlık)
Tarihi	: Erken Cumhuriyet
Kullanılan Malzeme	: Pirinç, gümüş
Yapım Tekniği	: Dövme
Süsleme Tekniği	: Kabartma , Savat, Güherse
Kitabe	: Yok

Eserin Tanımı: Bel takısı olarak kullanılan kemer, tokası dahil toplam 36 parçadan oluşmaktadır. Pirinç ve gümüş malzemeden dövme tekniği ile yapılan eser, kaynak ve perçin yöntemleriyle birleştirilmiş olup savat , kabartma ve güherse yöntemleriyle süslenmiştir. Kemer tokası stilize kurdela biçiminde ele alınmış olup, burada savat tekniğiyle çeşitli bitkisel kompozisyonlar işlenmiştir. Kemer tokasının dış çevresinde güherse tekniğiyle oluşturulmuş topçuklar tokayı çevrelemiştir. Kemer oluşturan diğer dikdörtgen parçalarda da aynı süsleme kompozisyonu kullanılmıştır. Kemer oluşturan parçaların ortasında yer alan oval parçalarda, savat yöntemiyle çeşitli bitkisel süsleme kompozisyonları ve manzara resimleri işlenmiştir. Parçaların çevresini ise topçuklar ile oluşturulan kuşaklar belirli bir düzen içerisinde dolanmaktadır.

Çizim 5.26: Katalog 5.5.3'deki kemerin çizimi

Çizim 5.27: Katalog 5.5.3'deki kemerin detay görünümü

Fotoğraf 5.31: Katalog 5.5.3'deki kemerin genel görünümü

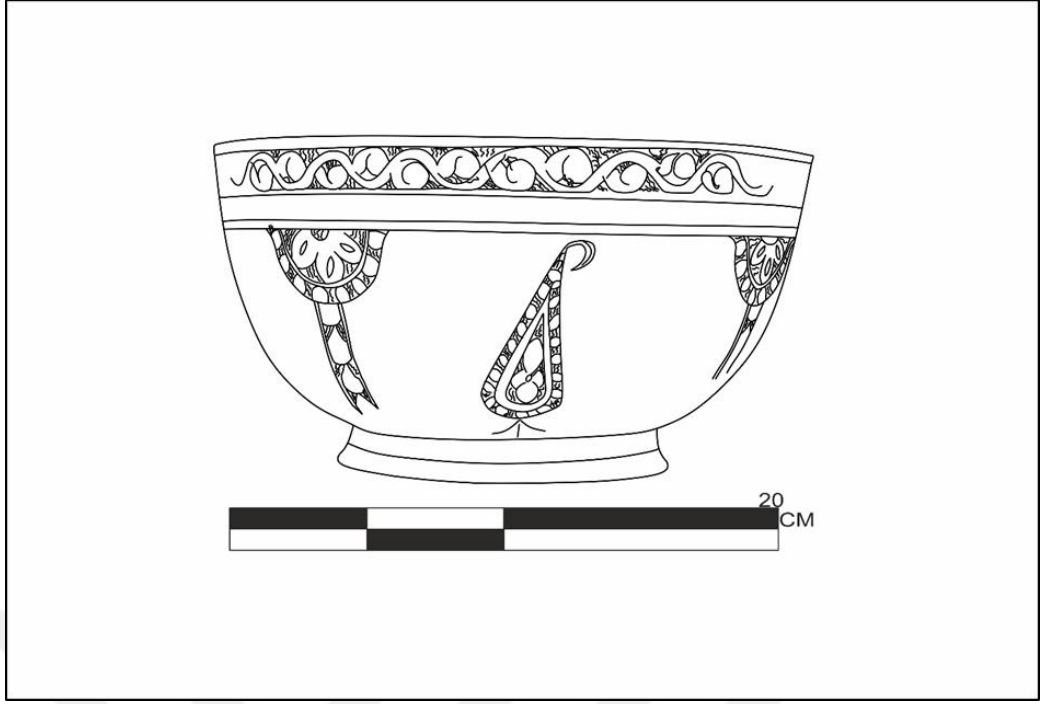

Fotoğraf 5.32: Katalog 5.5.3'deki kemerin arkadan genel görünümü

5.6. Taslar

Katalog No	: 5.6.1
Eserin Türü	: Kap
Envanter No	: 2021-34(E)
Fotoğraf No	: 5.33, 5.34
Çizim No	: 5.28
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 9.9cm (yükseklik), 17.5cm(ağız çapı), 16.1cm(gövde çağı)
Ait Olduğu Dönem	: Osmanlı (18-19.yy.)
Kullanılan Malzeme	: Bakır
Yapım Tekniği	: Dövme Tekniği
Süsleme Tekniği	: Kazıma Tekniği
Kitabe	: Yok

Eserin Tanımı: Eser dövme tekniği kullanılarak, kaide ve gövdesi olmak üzere iki levhadan oluşturulmuştur. Eserin süslenme tekniğinde ise kazıma tekniği kullanılmıştır. Yuvarlak bir kaideye sahip olan eserin, kaideden gövdeye geçiş kısmında bir kavis oluşturulmuştur. Dış bükey olarak açılan yarım daire formundaki gövdeye geçiş, düz ağız kısmıyla da son bulmuştur. İç yüzeyi sade tutulan eserin, süsleme kompozisyonu dış yüzeyinde yoğunlaşmıştır. Gövde kısmı üç bölüme ayrılmış olup, ağız kenarı kıvrık dalların arasında yer alan düzensiz çizgiler ile doldurulmuştur. Orta kısımda yer alan ince ve bezemesiz bölümden sonra ise birer atlamalı şekilde işlenmiş, düzensiz çizgiler ile içleri taranmış olan çok yapraklı çiçek ve servi motifi bezeme kompozisyonunda ki en dikkat çekici bölüm olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çizim 5.28: Katalog 5.6.1'deki tasın çizimi

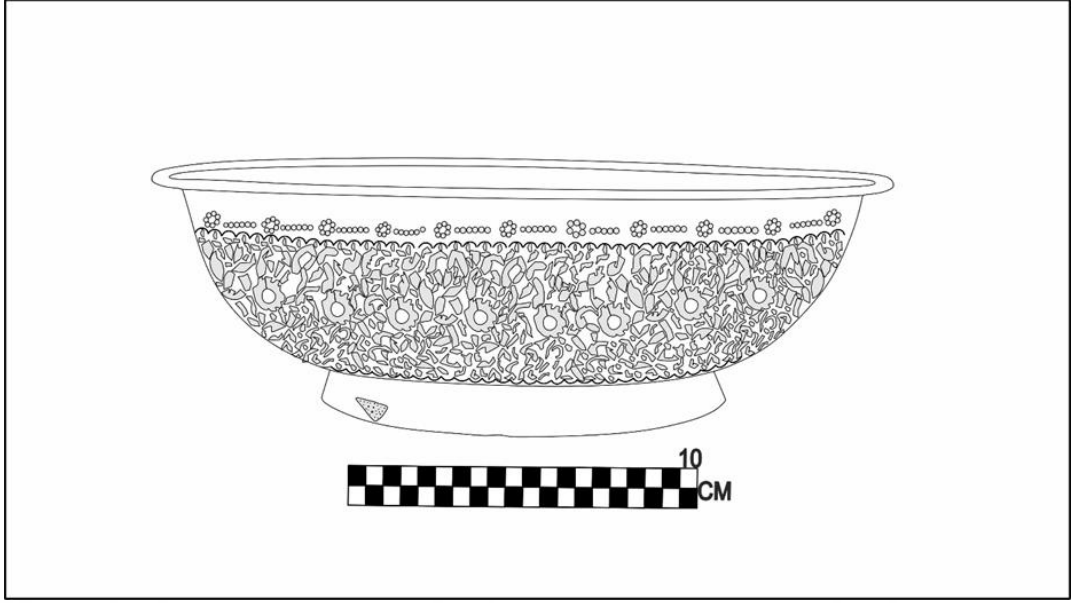
Fotoğraf 5.33: Katalog 5.6.1'deki tasın genel görünümü

Fotoğraf 5.34: Katalog 5.6.1'deki tasın detay görünümü

Katalog No	: 5.6.2
Eserin Türü	: Kap
Envanter No	: 2021-48(E)
Fotoğraf No	: 5.35, 5.36, 5.37
Çizim No	: 5.29
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 6.9cm (yükseklik), 23.8cm (ağız çapı), 13.5cm(dip çap)
Kullanılan Malzeme	: Bakır
Ait olduğu Dönem	: Osmanlı (18-19.yy.)
Yapım Tekniği	: Dövme
Süsleme Tekniği	: Kabartma ve Kazıma Tekniği
Kitabe	: Yok

Eserin Tanımı: Dövme tekniği kullanılarak oluşturulan eserin kaideli ve yukarı doğru hafifçe genişleyen gövdesi, dışa çekik ağız kısmıyla son bulmaktadır. Eserin süsleme programında ise kabartma tekniği kullanılmıştır. Eserin dış yüzeyinin, dışa çekik ağız kenarının hemen altından başlayan ve noktasal bezemelerden oluşan bezeme programı bu bölümün altında yer alan ve daha geniş tutulan kabartma tekniğinde yapılan çiçek motifleriyle son bulmaktadır. İç kısmı süsleme programı açısından sade tutulmuştur.

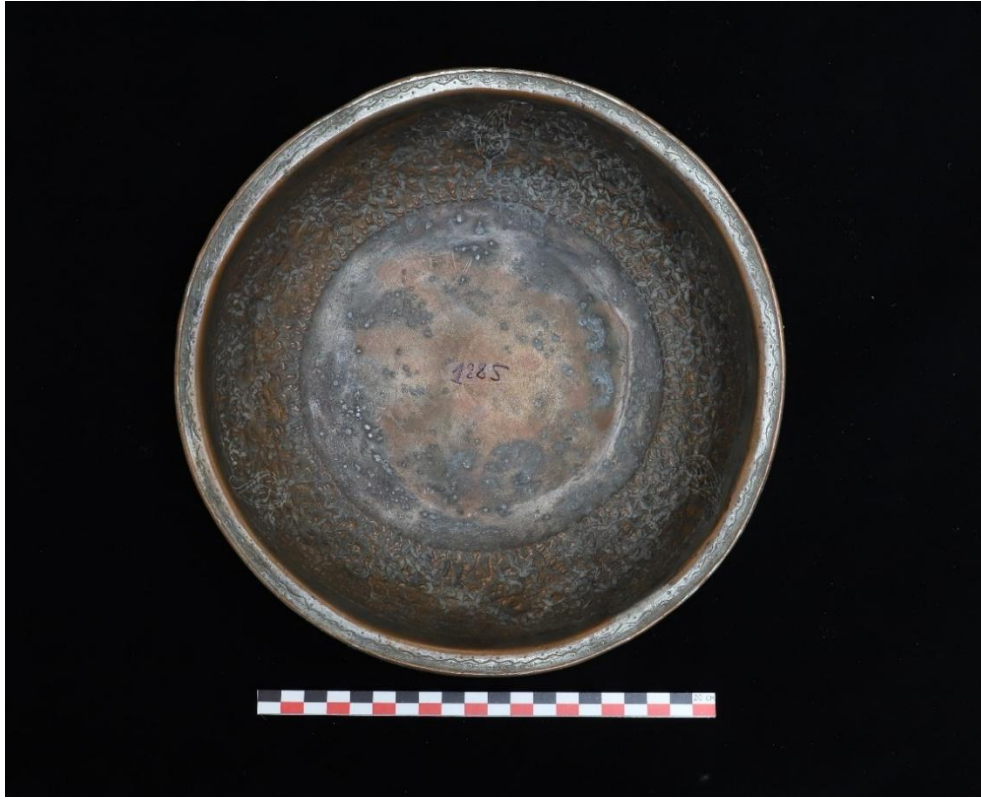
Çizim 5.29: Katalog 5.6.2'deki tasın çizimi

Fotoğraf 5.35: Katalog 5.6.2'deki tasın genel görünümü

Fotoğraf 5.36: Katalog 5.6.2'deki tasın detaylı görünümü

Fotoğraf 5.37: Katalog 5.6.2'deki tasın iç yüzey görünümü

Katalog No	: 5.6.3
Eserin Türü	: Tas
Envanter No	: 2021-32(E)
Fotoğraf No	: 5.38, 5.39, 5.40
Çizim No	: 5.30
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 10.5cm (yükseklik), 17.7cm (ağız çapı)
Ait olduğu Dönem	: Osmanlı (18-19.yy.)
Kullanılan Malzeme	: Bakır
Kullanılan Yapım Tekniği	: Dövme Tekniği
Kullanılan Süsleme Tekniği:	Kazıma Tekniği
Kitabe	: Yok

Eserin Tanımı: Eser dövme tekniği kullanılarak, kaide ve gövdesi olmak üzere iki levhadan oluşturulmuştur. Yuvarlak bir kaideye sahip olan eserin, kaideden gövdeye geçiş kısmında bir kavis oluşturulmuş olup dış bükey olarak açılan yarım daire formundaki gövdeye geçiş sağlanmış ve düz ağız kısmıyla da son bulmuştur. İçi çukur formda ve sade tutulan eserin süsleme programı gövde ve kaide kısımlarında yoğunlaştırılmıştır. Gövde kısmı süsleme programı olarak dört bölüme ayrılmıştır. Ağız kısmının altında yer alan bordürün içi çizgiler ile doldurulmuştur. İnce bordürün hemen altında yer alan baklava motifinin işlendiği bölümden sonra ise içleri çizgiler ile doldurulmuş motif tekrarlanmış ve son olarak da damla motifinin işlendiği kısımla son bulmuştur. Eserin kaide kısmında ise geometrik motifler üç bölümde işlenmiştir.

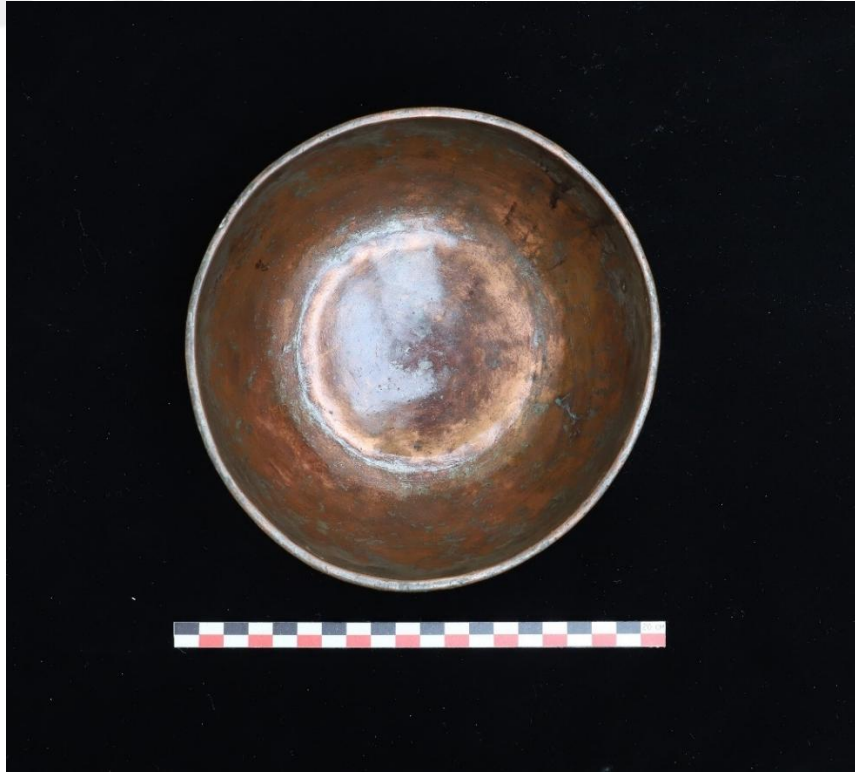
Çizim 5.30: Katalog 5.6.3'deki tasın çizimi

Fotoğraf 5.38: Katalog 5.6.3'deki tasın genel görünümü

Fotoğraf 5.39: Katalog 5.6.3'deki tasın dış yüzey görünümü

Fotoğraf 5.40: Katalog 5.6.3'deki tasın iç yüzey görünümü

Katalog No	: 5.6.4
Eserin Türü	: Tas
Envanter No	: 2021-31(E)
Fotoğraf No	: 5.41, 5.41, 5.43
Çizim No	: 5.31
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 9.1cm (yükseklik), 19.2cm(ağız çap), 11.6cm (dip çap)
Kullanılan Malzeme	: Bakır
Ait olduğu Dönem	: Osmanlı (18-19.yy.)
Yapım Tekniği	: Dövme Tekniği
Süsleme Tekniği	: Kazıma Tekniği
Kitabe	: Var (Okunamıyor)

Eserin Tanımı: Eser dövme tekniği kullanılarak, kaide ve gövdesi olmak üzere iki levhadan oluşturulmuştur. İçi çukur formda, yuvarlak gövdeli ve ince kaideli eserin içi sade tutulmuş süsleme programı gövde ve kaide kısımlarında yoğunlaştırılmıştır. Gövde kısmı süsleme programı olarak beş bölüme ayrılmıştır. Ağız kısmının hemen altında yer alan bölümde kitabeler bordür içerisine alınmış olup bu bölümlerin arasında ise geometrik motifler işlenmiştir. Bu bölümün altında yer alan ince bordürde çizgisel bezeme altında yer alan geniş bölümde ise selvi ağacı motifi ve altında yer alan iki bölümde çizgisel bezemenin işlendiği bordürler tekrarlanmıştır. Eserin kaide kısmı ise kazıma tekniğinde çizgisel bezemeler ile süsleme programına dahil edilmiştir.

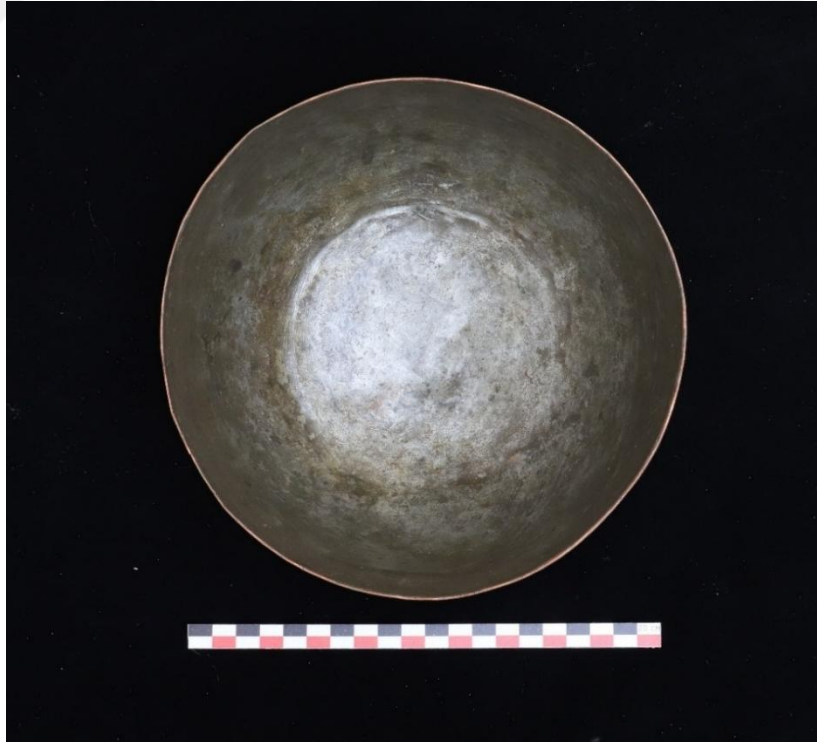
Çizim 5.31: Katalog 5.6.4'deki tasın çizimi

Fotoğraf 5.41: Katalog 5.6.4'deki tasın genel görünümü

Fotoğraf 5.42: Katalog 5.6.4'deki tasın dış yüzey görünümü

Fotoğraf 5.43: Katalog 5.6.4'deki tasın iç yüzey görünümü

Katalog No	: 5.6.5
Eserin Türü	: Tas
Envanter No	: 2021-4(E)
Fotoğraf No	: 5.44, 5.45, 5.46
Çizim No	: 5.32
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 4.4cm (uzunluk), 10.6cm (ağız çap), 5cm (kaide)
Ait olduğu Dönem	: Osmanlı (19 yy.)
Kullanılan Malzeme	: Bakır
Yapım Tekniği	: Dövme Tekniği
Süsleme Tekniği	: Kazıma ve Kabartma Tekniği
Kitabe	: Var

Eserin Tanımı: Eser dövme tekniği kullanılarak, kaide ve gövdesi olmak üzere iki levhadan oluşturulmuştur. İçi çukur formda, yukarı doğru hafifçe genişleyen gövdeli ve ince kaideli eserin içi sade tutulmuş süsleme programı gövde ve ağız kısmında yoğunlaştırılmıştır. Kazıma tekniğiyle yapılmış bezeme programı dış yüzeyde dört kuşakta ele alınmıştır. Düz ağız kısmının altından başlayan ve içlerine zikzaklar işlenen kısımlarının ortasında yer alan ve daha geniş tutulmuş bölümde Arapça kitabe yer almaktadır. Bu bölümde kıvrık dallar ve yapraklar bitkisel süsleme programına dahil edilmiş olup bu kısmın altında yer alan eğik ve ışınsal çizgiler ile hareketlendirilmiş son kuşakla bezeme programı son bulmuştur.

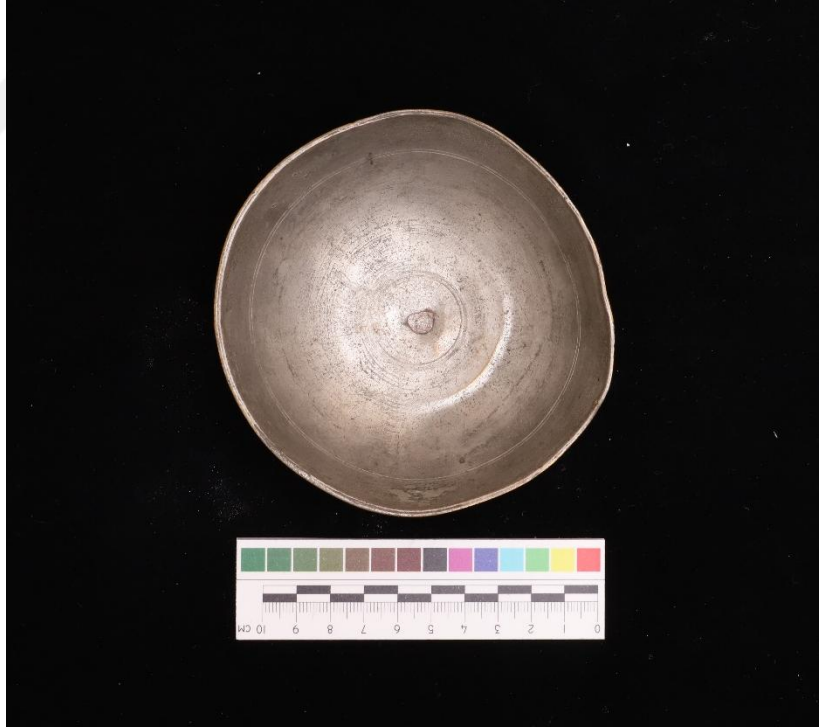
Çizim 5.32: Katalog 5.6.5'deki tasın çizimi

Fotoğraf 5.44: Katalog 5.6.5'deki tasın genel görünümü

Fotoğraf 5.45: Katalog 5.6.5'deki tasın arka yüzey görünümü

Fotoğraf 5.46: Katalog 5.6.5'deki tasın iç yüzey görünümü

Katalog No	: 5.6.6
Eserin Türü	: Tas
Envanter No	: 2021-30(E)
Fotoğraf No	: 5.47, 5.48, 5.49
Çizim No	: 5.33
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 11.7cm (yükseklik), 18.9cm (ağız çapı)
Ait olduğu Dönem	: Osmanlı (18-19.yy.)
Kullanılan Malzeme	: Bakır
Yapım Tekniği	: Dövme Tekniği
Süsleme Tekniği	: Kazıma Tekniği
Kitabe	: Yok

Eserin Tanımı: Eser dövme tekniği kullanılarak, kaide ve gövdesi olmak üzere iki levhadan oluşturulmuştur. Yuvarlak bir kaideye sahip olan eserin, kaideden gövdeye geçiş kısmında bir kavis oluşturulmuş olup dış bükey olarak açılan yarım daire formundaki gövdeye geçiş düz ağız kısmıyla da son bulmuştur. İçi çukur formda ve sade tutulan eserin süsleme programı gövde kısmında yoğunlaştırılmıştır. Kazma tekniğiyle iki bölümde işlenmiş süsleme programı ağız bölümünün altındaki kuşak ile başlamış olup bu bölümde helezonik 'S' motiflerinin araları çizgiler ile doldurulmuştur. Bu kuşağın altında yer alan ve oldukça geniş tutulmuş bölüm ise beşgen bölümlere ayrılmış olup bu kısmın araları ve içleri bitkisel motifler ile bezenmiştir.

Çizim 5.33: Katalog 5.6.6'daki tasın çizimi

Fotoğraf 5.47: Katalog 5.6.6'daki tasın genel görünümü

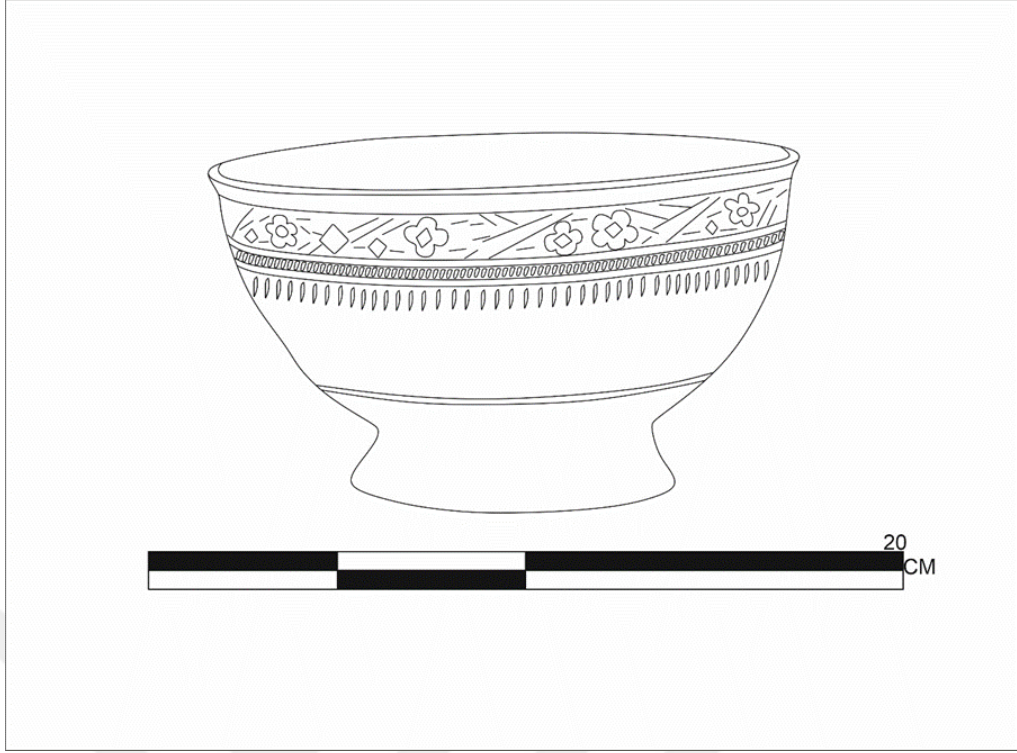
Fotoğraf 5.48: Katalog 5.6.6'daki tasın arka yüzey görünümü

Fotoğraf 5.49: Katalog 5.6.6'daki tasın iç yüzey görünümü

Katalog No	: 5.6.7
Eserin Türü	: Tas
Envanter No	: 2021-22(E)
Fotoğraf No	: 5.50
Çizim No	: 5.34
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 10.5cm (yükseklik), 17.7cm (ağız çapı)
Ait Olduğu Dönem	: Osmanlı (18-19.yy.)
Kullanılan Malzeme	: Bakır
Yapım Tekniği	: Dövme Tekniği
Süsleme Tekniği	: Kazıma Tekniği
Kitabe	: Yok

Eserin Tanımı: Eser dövme tekniği kullanılarak, kaide ve gövdesi olmak üzere iki levhadan oluşturulmuştur. Yuvarlak bir kaideye sahip olan eserin, kaideden gövdeye geçiş kısmında bir kavis oluşturuluş olup dış bükey olarak açılan yarım daire formundaki gövdeye geçiş, hafif dışa dönük ağız kısmıyla da son bulmuştur. Eserin bezeme programı kazıma tekniğinde yapılmış olup ön yüzde yoğunlaşmıştır. Hafif dışa taşkın ağız kısmının altında yer alan kuşağın içerisi çiçek motifleriyle bezeliyken bu bölümün altında yer alan ve daha ince tutulmuş iki bordürde ise çizgisel bezemeler süsleme kompozisyonuna dahil edilmiştir.

Çizim 5.34: Katalog 5.6.7'deki tasın çizimi

Fotoğraf 5.50: Katalog 5.6.7'deki tasın genel görünümü

Katalog No : 5.6.8
Eserin Türü : Tas
Envanter No : 2021-47(E)
Fotoğraf No : 5.51, 5.52, 5. 53
Çizim No : -
Geliş Biçimi : Batman müzesinden devir
Ölçüleri : 7.9cm(yükseklik), 24cm (ağız çapı)
Kullanılan Malzeme : Bakır
Ait Olduğu Dönem : Osmanlı (18-19.yy.)
Yapım Tekniği : Dövme Tekniği
Süsleme Tekniği : Kazıma ve Kabartma Tekniği
Kitabe : Yok

Eserin Tanımı: Düz dipli ve hafif dış bükey gövde kısmı dilimli, dışa çıkık yuvarlak ağız kenarıyla son bulmaktadır. Süsleme kompozisyonu gövde üzerinde kazıma ve kabartma tekniği kullanılarak yapılmıştır. Birleşik göz dizelerinin etrafı stilize hayat ağacı ve çizgisel motiflerle bezenmiştir. İç yüzeyinde süsleme bulunmayan eser, genel itibariyle sağlam durumdadır.

Fotoğraf 5.51: Katalog 5.6.8'deki tasın genel görünümü

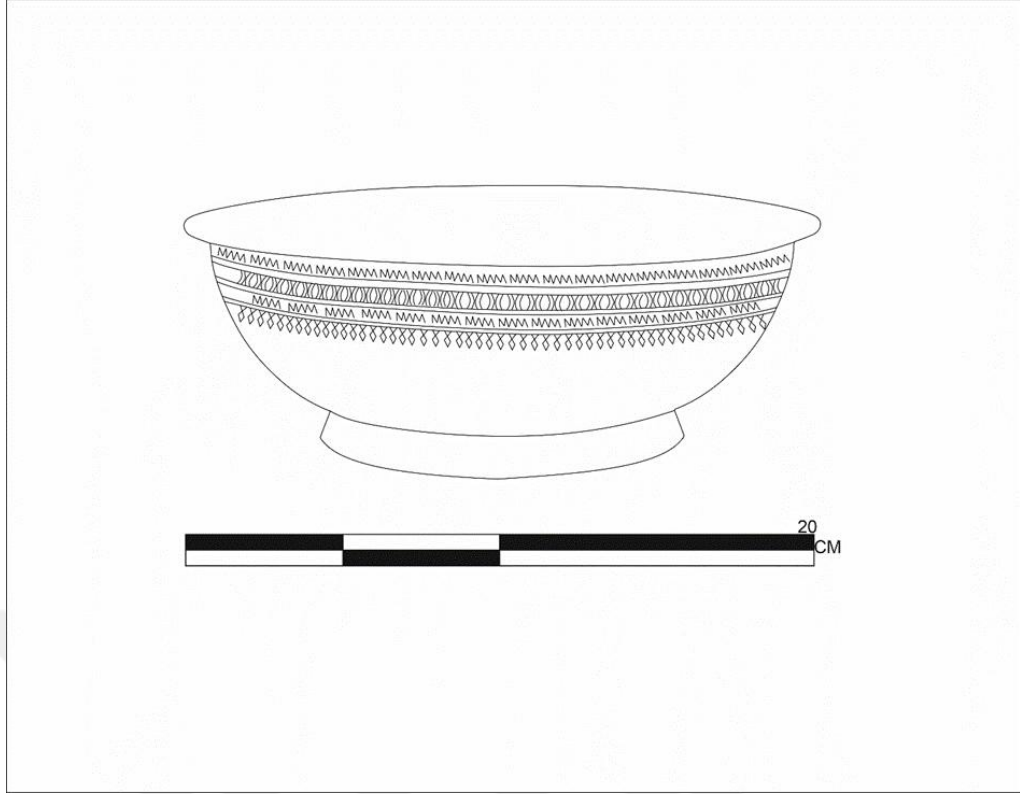
Fotoğraf 5.52: Katalog 5.6.8'deki tasın detay görünümü

Fotoğraf 5.53: Katalog 5.6.8'deki tasın dış yüzey görünümü

Katalog No	: 5.6.9
Eserin Türü	: Tas
Envanter No	: 2021-28(E)
Fotoğraf No	: 5.54, 5.55
Çizim No	: 5.35
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 10.1cm (yükseklik), 26.1 cm (ağız çapı), 15.6 cm (dip çap)
Ait Olduğu Dönem	: Osmanlı (18-19.yy.)
Kullanılan Malzeme	: Bakır
Yapım Tekniği	: Dövme Tekniği
Süsleme Tekniği	: Kazıma Tekniği
Kitabe	: Yok

Eserin Tanımı: Dövme tekniği kullanılarak yapılan içi çukur formda olan eserin yuvarlak kaideden gövdeye geçiş kısmında bir kavis oluşturulmuş olup dışarıya doğru hafifçe açılan yarım daire formundaki gövdeye geçiş, hafif dışa dönük ağız kısmıyla da son bulmuştur. Eserin bezeme programı kazıma tekniğinde yapılmış olup dış yüzeyinde yer almaktadır. Ağız kısmının hemen altından başlayan zigzag motifleriyle doldurulmuş kuşakların ortasında kalan bölümde ise birbirine paralel çizgilerden oluşturulmuş kısım ve bunun hemen altındaki kuşakta yer alan damla motifleriyle bezeme programı son bulmuştur.

Çizim 5.35: Katalog 5.6.9'daki tasın çizimi

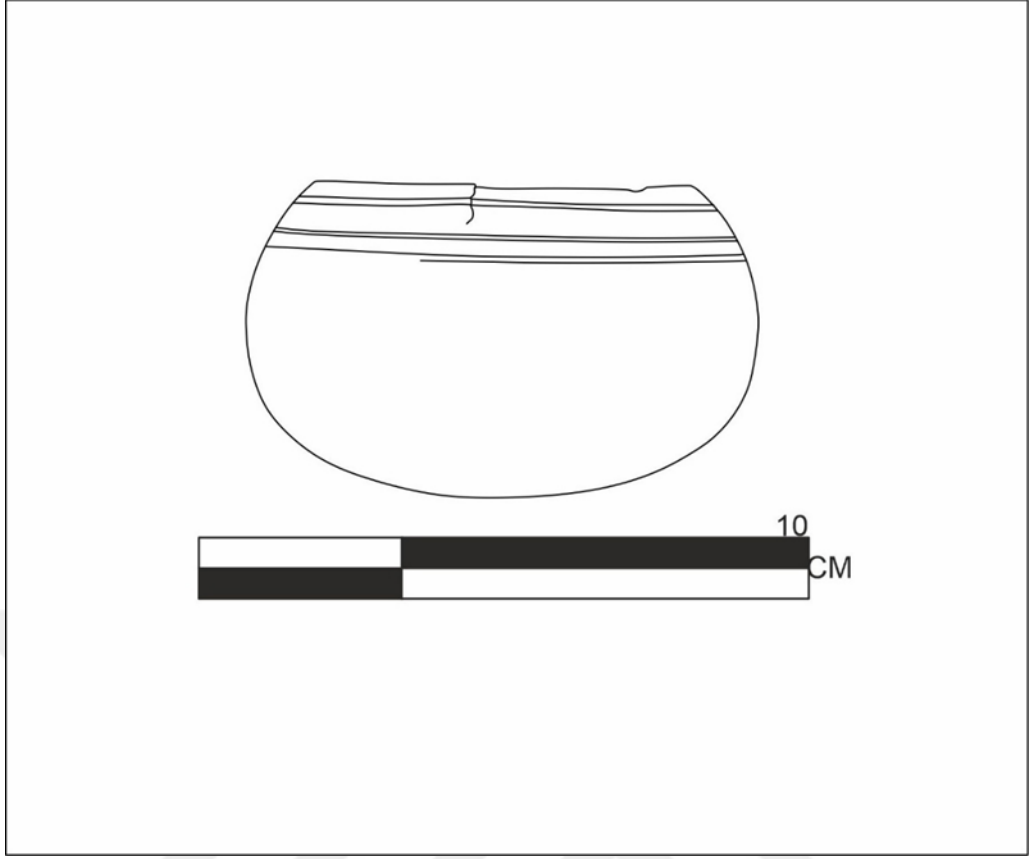
Fotoğraf 5.54: Katalog 5.6.9'daki tasın genel görünümü

Fotoğraf 5.55: Katalog 5.6.9'daki tasın iç yüzey görünümü

Katalog No	: 5.2.10
Eserin Türü	: Tas
Envanter No	: 2021-915(A)
Fotoğraf No	: 5.56
Çizim No	: 5.36
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 6.3cm (yükseklik), 7.1cm (ağız), 10 cm (ağız çap)
Kullanılan Malzeme	: Bronz
Ait Olduğu Dönem	: Bilinmiyor
Yapım Tekniği	: Dövme Tekniği
Süsleme Tekniği	: Kazıma Tekniği
Kitabe	: Yok

Eserin Tanımı: Eser düz dipli, şişkin gövdeli ağza doğru daralan bir formda yapılmıştır. Dövme tekniği kullanılarak yapılan eserin dibi düz zemin üzerinde yükselmekte ve dış bükey formdaki yuvarlak gövdesi düz ağız kısmına doğru hafifçe daralmaktadır. Eserin içi sade olup dış yüzeyinde ise kazıma tekniğiyle oluşturulan çizgi desenler boş friz olarak üç kuşak halinde gövdeyi dolanmaktadır.

Çizim 5.36: Katalog 5.6.10'daki tasın çizimi

Fotoğraf 5.56: Katalog 5.6.10'daki tasın genel görünümü

Katalog No	: 5.6.11
Eserin Türü	: Tas
Envanter No	: 2021-33(E)
Fotoğraf No	: 5.57, 5.58
Çizim No	: 5.37
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 9.5cm (yükseklik), 19.1cm (gövde çap)
Ait Olduğu Dönem	: Osmanlı (18-19.yy.)
Kullanılan Malzeme	: Bakır
Yapım Tekniği	: Dövme Tekniği
Süsleme Tekniği	: Kazıma Tekniği
Kitabe	: Var

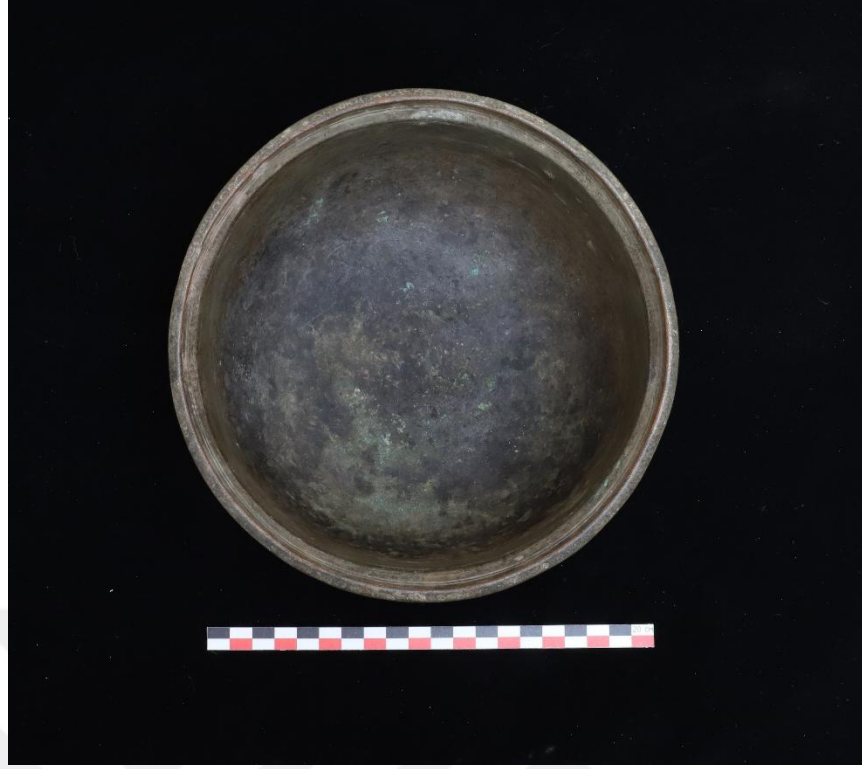
Eserin Tanımı: Dövme tekniği kullanılarak yapılan eser, düz dipli zemin üzerinde yükselen hafif dışarı açılan gövde kısmı ve son olarak da dışa çıkıntı yapan ağız kısmıyla son bulmaktadır. Eserin iç bölümü çukur bir formda olup sade tutulmuştur. Kazıma tekniğiyle ön yüzü bezenen eserin ağız kısmının altında yer alan geniş kuşakta bordürler içerisine alınmış kitabesi mevcuttur. Yazı aralarında çokgen forma sahip içleri geometrik motifler ile bezeli madalyonlar yer almaktadır. Bu bölümün altında, daha ince tutulmuş frizde ise oval motifler birbirini tekrarlamakta olup, son kuşakta ise içleri geometrik motifler ile hareketlendirilmiş damla motifi tası dolanmaktadır.

Çizim 5.37: Katalog 5.6.11'deki tasın çizimi

Fotoğraf 5.57: Katalog 5.6.11'deki tasın genel görünümü

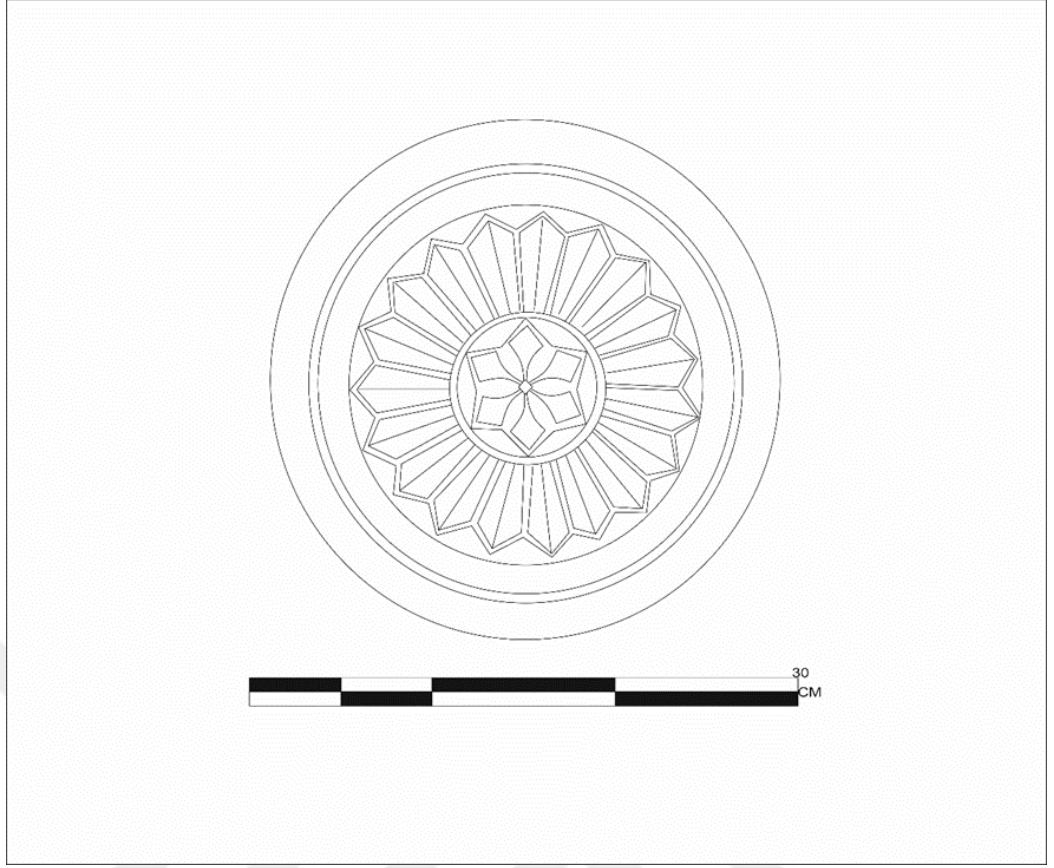

Fotoğraf 5.58: Katalog 5.6.11'deki tasın iç yüzey görünümü

5.7. Hamam Tası

Katalog No	: 5.7.1
Eserin Türü	: Hamam Tası
Envanter No	: 2021-27(E)
Fotoğraf No	: 5.59, 5.60, 5.61
Çizim No	: 5.38
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 7.3cm (yükseklik), 23.7cm (gövde çapı)
Ait Olduğu Dönem	: Osmanlı (19 yy.)
Kullanılan Malzeme	: Bakır
Yapım Tekniği	: Dövme Tekniği
Süsleme Tekniği	: Kabartma Tekniği
Kitabe	: Yok

Eserin Tanımı: Dövme tekniği ile yapılan eser düz ve daire biçimli bir zemin üzerinde yükselen kademeli bir gövde kısmıyla yükselip düz bir ağız kenarıyla son bulmaktadır. Gövde kısmında yer alan kabartma bordür bu bölümü ikiye ayırmaktadır. Eserin kabartma tekniği kullanılarak süslenen dip kısmında, ışımsal yivlerin oluşturduğu bezeme programı dikkat çekici bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümün merkezi ise içten bombeli dıştan çukur olacak şekilde tasarlanıp yüzeyi çok kollu yıldız motifleriyle bezenmiştir.

Çizim 5.38: Katalog 5.7.1'deki hamam tasının çizimi

Fotoğraf 5.59: Katalog 5.7.1'deki hamam tasının genel görünümü

Fotoğraf 5.60: Katalog 5.7.1'deki hamam tasının iç yüzey görünümü

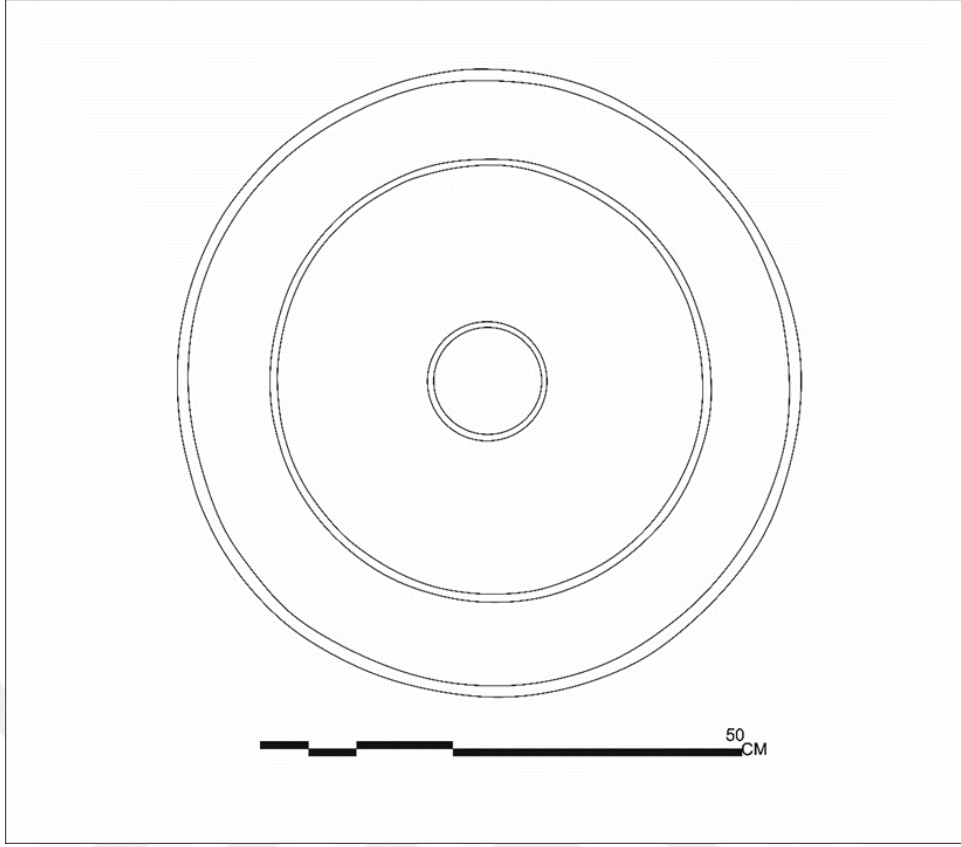

Fotoğraf 5.61: Katalog 5.7.1'deki hamam tasının dış yüzey görünümü

5.8. El Leğeni

Katalog No	: 5.8.1
Eserin Türü	: El Leğeni
Envanter No	: -
Fotoğraf No	: 5.62, 5.63, 5.64
Çizim No	: 5.39
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 10cm (yükseklik), 54,9 cm (ağız çapı), 41,3 cm (dip çapı)
Ait Olduğu Dönem	: Osmanlı (20 yy.)
Kullanılan Malzeme	: Bakır
Yapım Tekniği	: Dövme Tekniği
Süsleme Tekniği	: Kazıma ve Kabartma Tekniği
Kitabe	: Yok

Eserin Tanımı: Dövme tekniği kullanılarak yapılan eser sağlam durumda olup, hafif bombeli bir şekilde yükselen gövde ve oldukça geniş bir biçimde dışa açılan ağız kenarından oluşmaktadır. İçi çukur formda olan eserin ortasında bombeli şekilde tasarlanan kısım içten çıkıntılı dıştan ise çukur biçimdedir.

Çizim 5.39: Katalog 5.8.1'deki el leğenin çizimi

Fotoğraf 5.62: Katalog 5.8.1'deki el leğenin genel görünümü

Fotoğraf 5.63: Katalog 5.8.1'deki el leğenin iç yüzey görünümü

Fotoğraf 5.64: Katalog 5.8.1'deki el leğenin dış yüzey görünümü

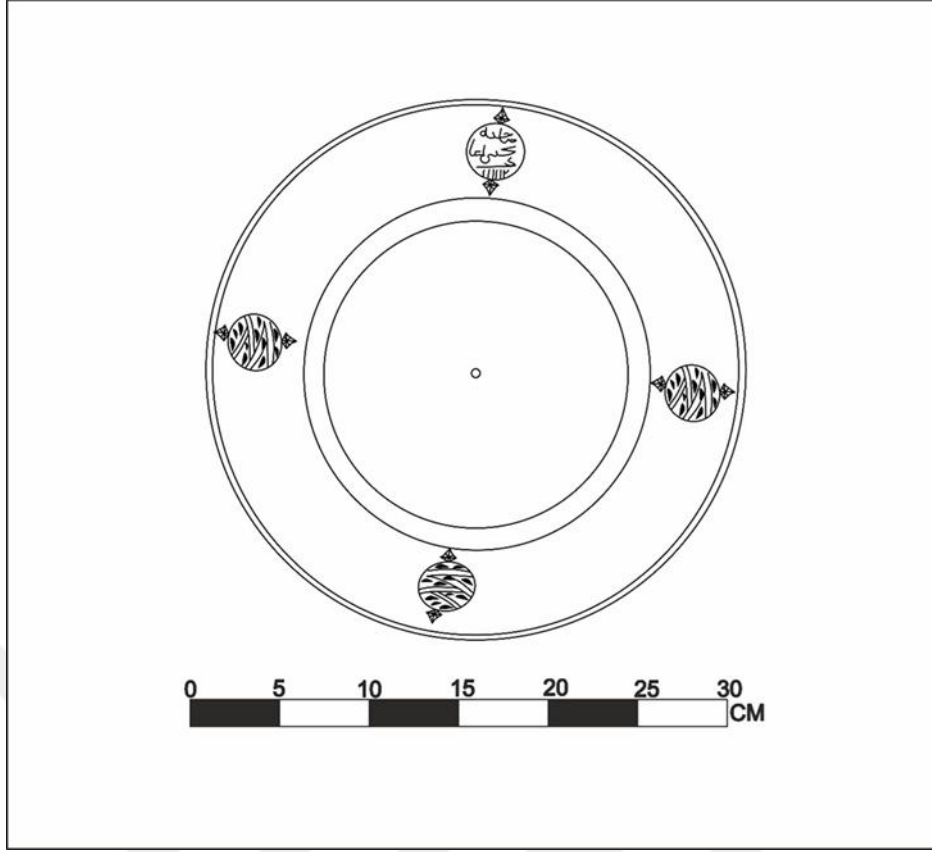
5.9. Lengerler

Katalog No	: 5.9.1
Eserin Türü	: Lenger
Envanter No	: 2021-39(E)
Fotoğraf No	: 5.65, 5.66
Çizim No	: 5.40
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 3.5cm (yükseklik), 30cm(ağız çapı).
Ait Olduğu Dönem	: Osmanlı (18. yy)
Kullanılan Malzeme	: Bakır
Yapım Tekniği	: Dövme Tekniği
Süsleme Tekniği	: Kazıma Tekniği
Kitabe	: Var
Kitabe Metni	:

۱۱۳۲ سنه اغا محبی صحبه

Okunuşu : Sahibet Muhibbi Ağa Sene 1132- (Hicri 1132\ Miladi 1720)

Eserin Tanımı: Eser düz dipli yuvarlak gövdeli ve dışarıya doğru ilerleyen geniş ağızıyla yayvan bir form sergiler. Ölçüleri itibariyle orta boyutlu lengerler grubuna dahildir. Lengerin göbek kısmında, ustanın pergel ya da çizgeç kullanarak yaptığı, merkezden dışarıya doğru belirli aralıklar ile daireler yapılarak boşluk hissi giderilmeye çalışılmıştır. Eserde süsleme kompozisyonun yer aldığı geniş ve yayvan ağız kısmında toplam beş adet içleri kıvrık dallar ve rumiler ile bezeli şemse motifi işlenmiştir.

Çizim 5.40: Katalog 5.9.1'deki lengerin çizimi

Fotoğraf 5.65: Katalog 5.9.1'deki lengerin genel görünümü

Fotoğraf 5.66: Katalog 5.9.1'deki lengerin dış yüzey detay görünümü

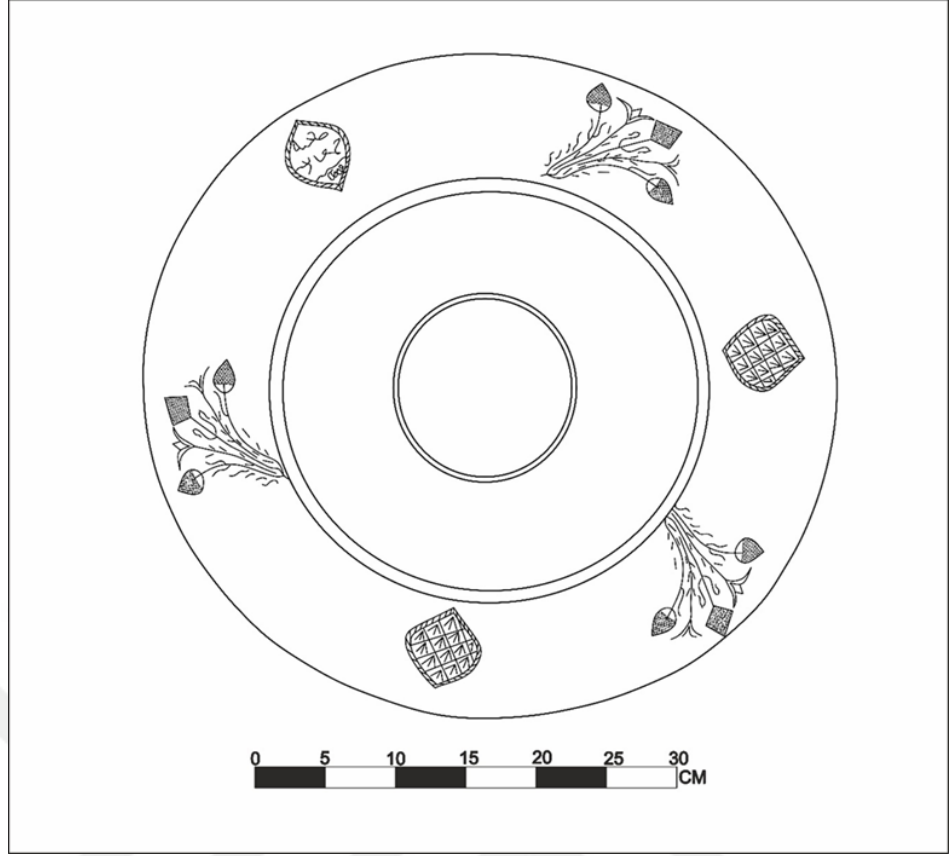
Katalog No	: 5.9.2
Eserin Türü	: Lenger
Envanter No	: 2021-46(E)
Fotoğraf No	: 5.67, 5.68, 5.69
Çizim No	: 5.41
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 48.5cm (ağız çapı), 31cm (dip çapı)
Ait Olduğu Dönem	: Osmanlı (19. yy)
Kullanılan Malzeme	: Bakır
Yapım Tekniği	: Dövme Tekniği
Süsleme Tekniği	: Kazıma Tekniği
Kitabe	: Var
Kitabe Metni	:

سنه ١٢٨٥ رجب جمعال صحبه

Okunuşu : Sahibe Cemal Recep Sene 1285- (Hicri 1285\ Miladi 1868)

Eserin Tanımı: Lenger düz dipli yuvarlak gövdeli ve dışarıya doğru ilerleyen geniş ağızıyla yayvan bir form sergiler. Ölçüleri itibariyle büyük boyutlu lengerler grubuna dahildir. Lengerin göbek kısmında, ustanın pergel ya da çizgeç kullanarak yaptığı, merkezden dışarıya doğru belirli aralıklar ile daireler yapılarak boşluk hissi giderilmeye çalışılmıştır.

Eserde bitkisel süsleme kompozisyonun yer aldığı geniş ve yayvan ağız kısmında dönüşümlü olarak içi baklava dilimleri biçiminde bölünmüş ve kıvrık dallar ile bezenmiş şemse motifleri ve kıvrık üç dal şeklinde uzanan haşhaş motifi görülmektedir. Bordürde yer alan şemse motiflerinden bir tanesinin içinde yazı kuşağı mevcuttur ve motif dıştan ince ışınal çizgilerin yer aldığı bir bordürle sınırlandırılmıştır.

Çizim 5.41: Katalog 5.9.2'deki lengerin çizimi

Fotoğraf 5.67: Katalog 5.9.2'deki lengerin genel görünümü

Fotoğraf 5.68: Katalog 5.9.2'deki lengerin süsleme detay görünümü

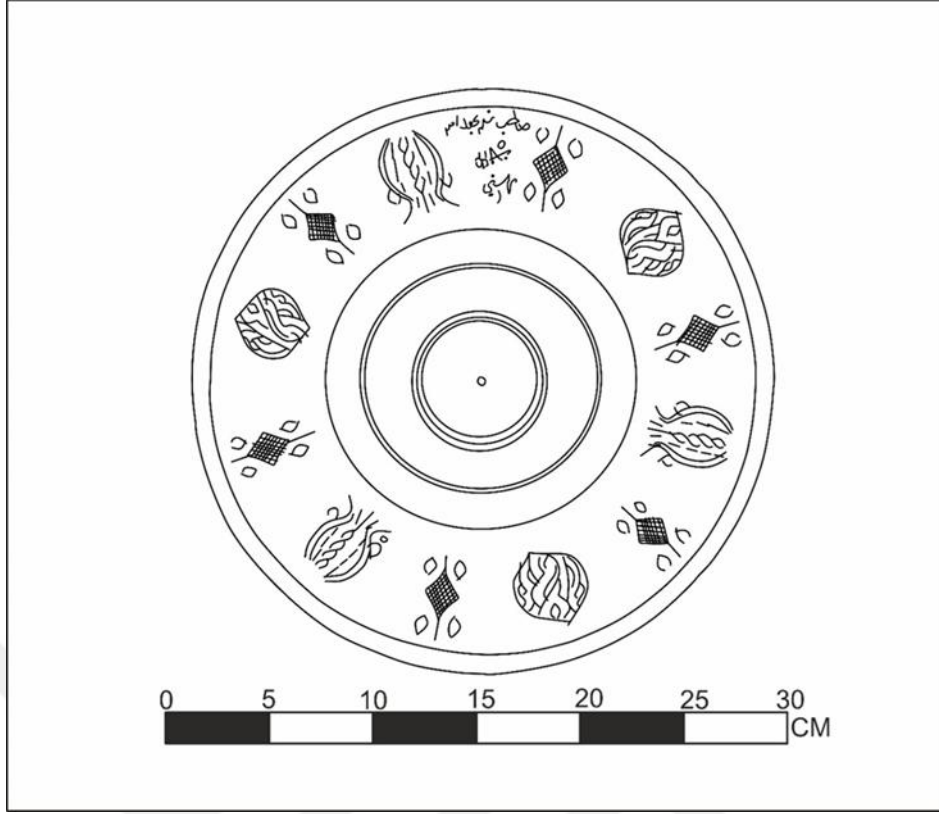
Fotoğraf 5.69: Katalog 5.9.2'deki lengerin yazı detay görünümü

Katalog No	: 5.9.3
Eserin Türü	: Lenger
Envanter No	: 2021-37(E)
Fotoğraf No	: 5.70
Çizim No	: 5.42
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 3.8cm (yükseklik), 28.1 (ağız çapı), 14.4cm(kaide çapı)
Ait Olduğu Dönem	: Osmanlı (18-19 .yy)
Kullanılan Malzeme	: Bakır
Yapım Tekniği	: Dövme Tekniği
Süsleme Tekniği	: Kazıma Tekniği
Kitabe	: Var
Kitabe Metni	:

ابن محبا(عبد مله صاحب

Okunuşu : Sahib Molla Abd-i (Muhibbe) İbn

Eserin Tanımı: Eser düz dipli yuvarlak gövdeli ve dışarıya doğru ilerleyen geniş ağızıyla yayvan bir form sergiler. Ölçüleri itibariyle orta boyutlu lengerler grubuna dahildir. Lengerin göbek kısmında, ustanın pergel ya da çizgeç kullanarak yaptığı, merkezden dışarıya doğru belirli aralıklarla daireler yapılarak boşluk hissi giderilmeye çalışılmıştır. Eserde bitkisel süsleme kompozisyonun yer aldığı geniş ve yayvan ağız kısmında, içi kıvrık dallar ile doldurulmuş şemse motifi, haşhaş ve nar motifinin kazıma tekniğiyle dönüşümlü olarak işlendiği görülmektedir.

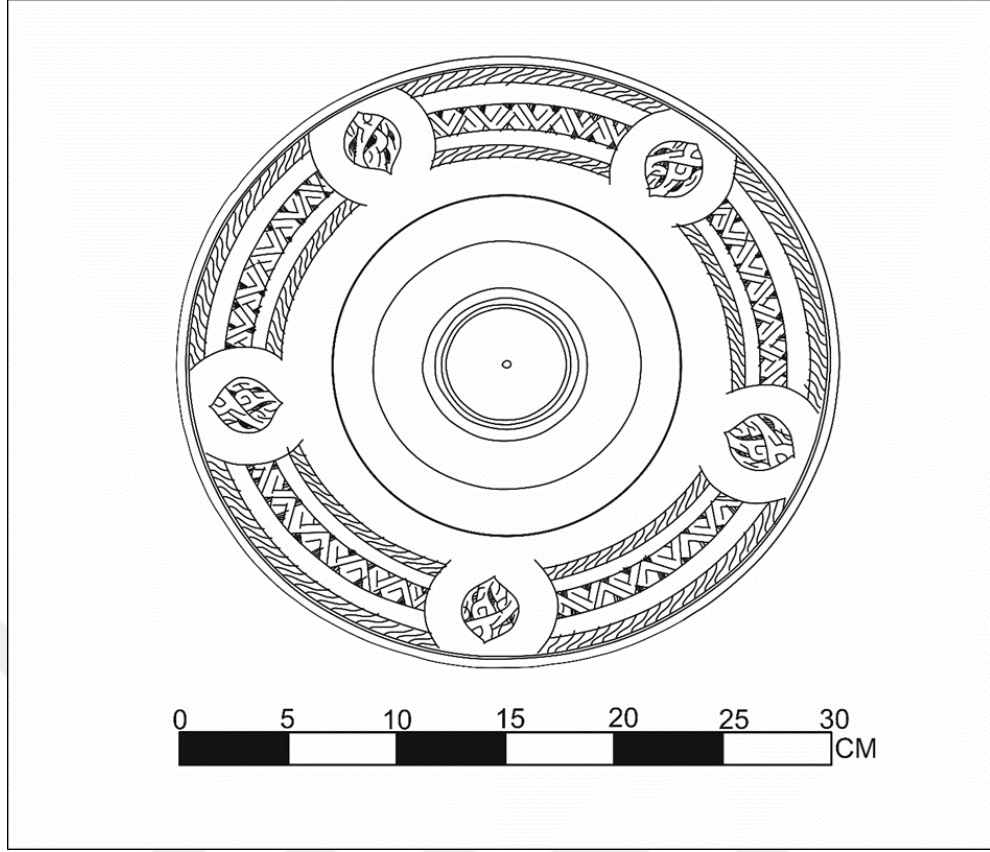
Çizim 5.42: Katalog 5.9.3'deki lengerin çizimi

Fotoğraf 5.70: Katalog 5.9.3'deki lengerin genel görünümü

Katalog No	: 5.9.4
Eserin Türü	: Lenger
Envanter No	: 2021-38(E)
Fotoğraf No	: 5.71, 5.72
Çizim No	: 5.43
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 4.3cm (yükseklik), 30.5cm (ağız çapı), 20.4cm(dip çapı).
Ait Olduğu Dönem	: Osmanlı (18-19. yy)
Kullanılan Malzeme	: Bakır
Yapım Tekniği	: Dövme Tekniği
Süsleme Tekniği	: Kazıma Tekniği
Kitabe	: Yok

Eserin Tanımı: Lenger düz dipli yuvarlak gövdeli ve dışarıya doğru ilerleyen geniş ağızıyla yayvan bir form sergiler. Ölçüleri itibariyle orta boyutlu lengerler grubuna dahildir. Lengerin göbek kısmında, ustanın pergel ya da çizgeç kullanarak yaptığı, merkezden dışarıya doğru belirli aralıklar ile daireler yapılarak boşluk hissi giderilmeye çalışılmıştır. Eserde süsleme kompozisyonun yer aldığı geniş ve yayvan ağız kısmı, üç bordüre ayrılmış ve içleri zikzak çizgiler ve ışınsal tığ motifleri ile doldurulmuştur. Bu bordürlerin arasında ki bölümlere ise içleri kıvrık dallar ile bezenmiş şemse motifinin işlendiği görülmektedir.

Çizim 5.43: Katalog 5.9.4'deki lengerin çizimi

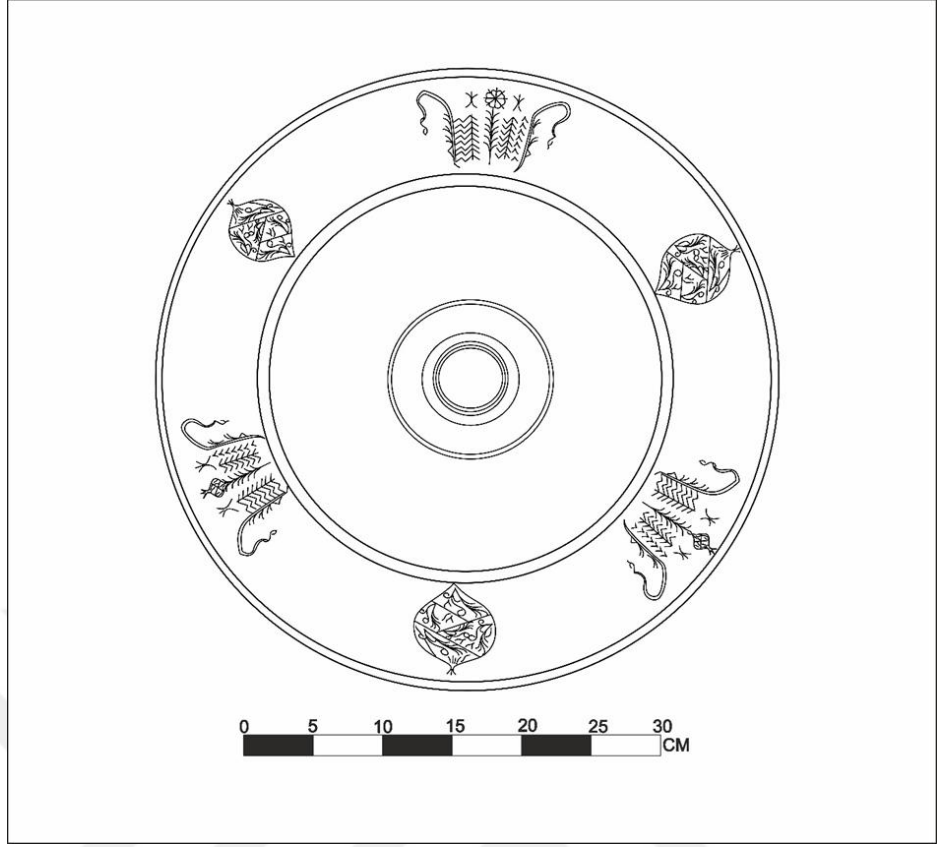
Fotoğraf 5.71: Katalog 5.9.4'deki lengerin genel görünümü

Fotoğraf 5.72: Katalog 5.9.4'deki lengerin arka yüzey görünümü

Katalog No	: 5.9.5
Eserin Türü	: Lenger
Envanter No	: 2021-45(E)
Fotoğraf No	: 5.73, 5.74, 5.75
Çizim No	: 5.44
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 4.5cm(yükseklik),44.7cm (ağız çapı), 20.9cm (dip çapı)
Ait Olduğu Dönem	: Osmanlı (18-19. yy)
Kullanılan Malzeme	: Bakır
Yapım Tekniği	: Dövme Tekniği
Süsleme Tekniği	: Kazım Tekniği
Kitabe	: Yok

Eserin Tanımı: Eser düz dipli yuvarlak gövdeli ve dışarıya doğru ilerleyen geniş ağızıyla yayvan bir form sergiler. Ölçüleri itibariyle büyük boyutlu lengerler grubuna dahildir. Lengerin göbek kısmında, ustanın pergel ya da çizgeç kullanarak yaptığı, merkezden dışarıya doğru belirli aralıklar ile daireler yapılarak boşluk hissi giderilmeye çalışılmıştır. Eserde bitkisel süsleme kompozisyonun yer aldığı geniş ve yayvan ağız kısmında dönüşümlü olarak içleri kıvrık dallar ve rumiler ile doldurulmuş şemse motifi ile nar ya da lale denilen stilize bitkisel süsleme motifleri sırasıyla işlenmiştir.

Çizim 5.44: Katalog 5.9.5'deki lengerin çizimi

Fotoğraf 5.73: Katalog 5.9.5'deki lengerin genel görünümü

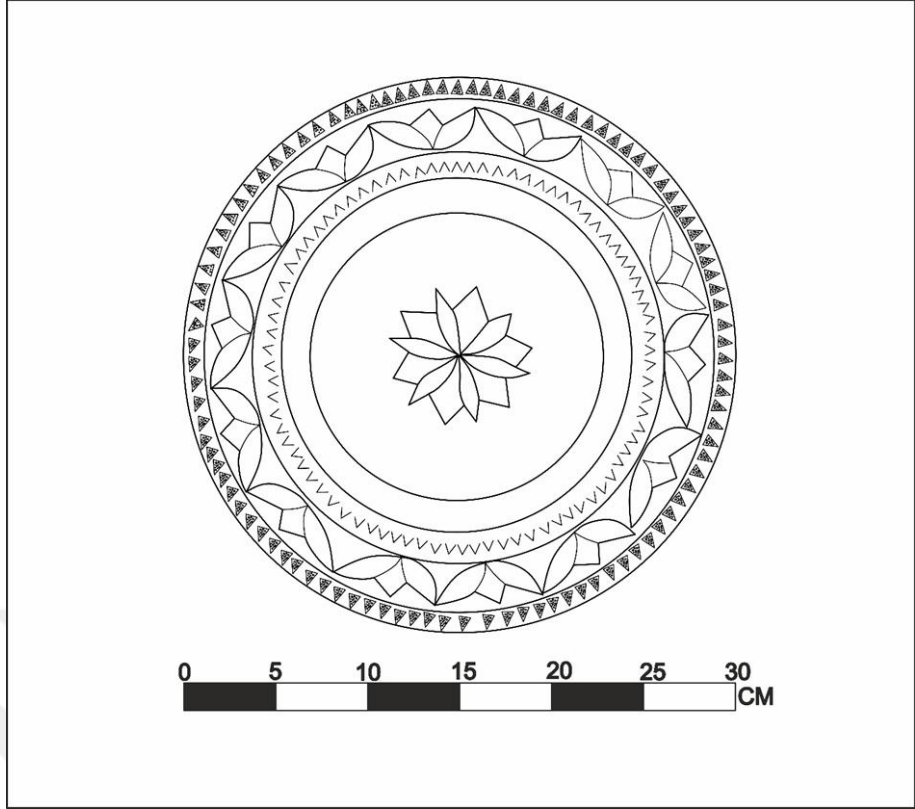
Fotoğraf 5.74: Katalog 5.9.5'deki lengerde yer alan nar (lale) motifi

Fotoğraf 5.75: Katalog 5.9.5'deki lengerde yer alan şemse motifi

Katalog No	: 5.9.6
Eserin Türü	: Lenger
Envanter No	: 2021-36(E)
Fotoğraf No	: 5.76
Çizim No	: 5.45
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 30.8(ağız çapı), 18.5cm (Dip Çapı), 4.3cm (yükseklik)
Ait Olduğu Dönem	: Osmanlı (18-19. yy)
Kullanılan Malzeme	: Bakır
Yapım Tekniği	: Dövme Tekniği
Süsleme Tekniği	: Kazıma Tekniği
Kitabe	: Yok

Eserin Tanımı: Lenger düz dipli yuvarlak gövdeli ve dışarıya doğru ilerleyen geniş ağızıyla yayvan bir form sergiler. Ölçüleri itibariyle orta boyutlu lengerler grubuna dahildir. Eserin süsleme kompozisyonunda bitkisel ve geometrik şekiller görülmektedir. Geniş ve yayvan ağız kısmı üç kuşağa ayrılmıştır. Ortadaki geniş bölümün içleri stilize yaprak formları ile bu bölümün iki yanında daha dar tutulmuş kuşaklar ise testere dişine benzer bir bezeme programıyla süslenmiştir. Lengerin orta kısmında merkez noktasında altı kollu yıldızın üzerinde altı yapraklı bir çiçek motifi işlenmiştir. Bu motif ise zeh atma tekniğiyle, belirli aralıklarla, pergel ya da çizgeç yardımıyla oluşturulmuş daireler tarafından sınırlanmaktadır.

Çizim 5.45: Katalog 5.9.6'daki lengerin çizimi

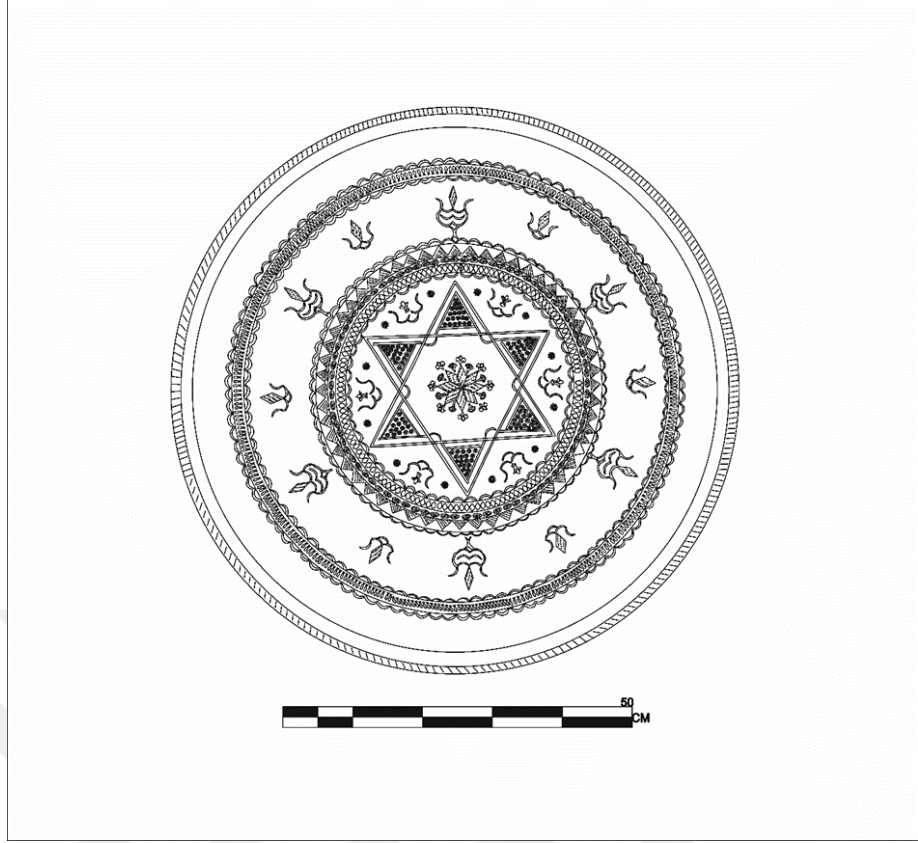
Fotoğraf 5.76: Katalog 5.9.6'daki lengerin genel görünümü

5.10. Siniler

Katalog No	: 5.10.1
Eserin Türü	: Sini
Envanter No	: 2021-52(E)
Fotoğraf No	: 5.77
Çizim No	: 5.46
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 3.6cm (yükseklik), 79.1cm (ağız çapı)
Ait Olduğu Dönem	: Osmanlı (19.yy-20 yy.)
Kullanılan Malzeme	: Bakır
Yapım Tekniği	: Dövme Tekniği
Süsleme Tekniği	: Kazıma Tekniği
Kitabe	: Yok

Eser Tanımı : Mutfak eşyaları grubuna dahil olan yemek sinisi, tek parça bakır levhadan dövme tekniği ile yapılmıştır. Sini düz ve dairesel dipli, tırtıklı, dışa dönük ağızlı profillidir. Kazıma tekniği kullanılarak bezenen sini merkezi bir süsleme kompozisyonu göstermektedir.

Sininin göbeğinde yer alan çemberdeki bezemede Mühr-ü Süleyman motifi yer almaktadır. Mühür Süleyman içersin de bulunan sekiz kollu çiçek motifinin aralarında ise stilize bitkisel motifler yer almaktadır. Eserin göbek merkezindeki süslemeden sonra gelen geniş kuşakta ise stilize vazo ve çiçek motifleri birer atlamalı şekilde işlenmiştir. Bu geniş kuşağı ise geometrik motifler ile bezeli daha dar bir kuşak sonlandırmaktadır.

Çizim 5.46: Katalog 5.10.1'deki sininin çizimi

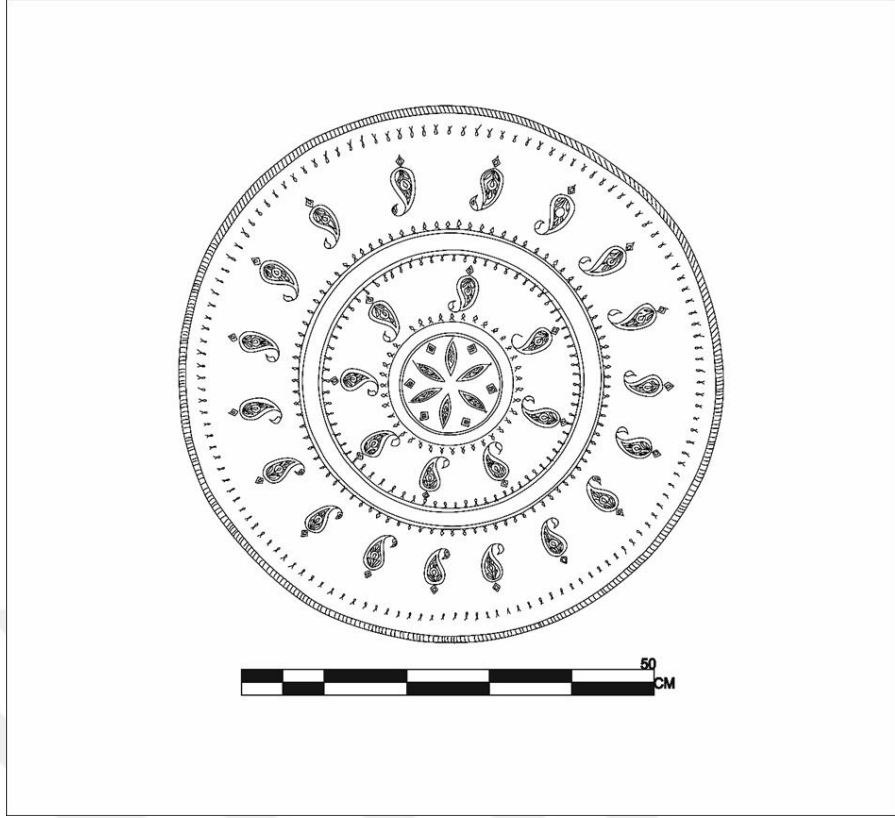

Fotoğraf 5.77: Katalog 5.10.1'deki sininin genel görünümü

Katalog No	: 5.10.2
Eserin Türü	: Sini
Envanter No	: 2021-53(E)
Fotoğraf No	: 5.78, 5.79
Çizim No	: 5.47
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 1.8cm (yükseklik), 61cm(gövde çap)
Ait Olduğu Dönem	: Osmanlı (19.yy-20 yy.)
Kullanılan Malzeme	: Bakır
Yapım Tekniği	: Dövme Tekniği
Süsleme Tekniği	: Kazıma Tekniği
Kitabe	: Yok

Eser Tanımı: Mutfak eşyaları grubuna dahil olan yemek sinisi, tek parça bakır levhadan dövme tekniği ile yapılmıştır. Sini düz ve dairesel dipli, dışa dönük ağızlı profillidir. Kazıma tekniği kullanılarak bezenen sini merkezi bir süsleme kompozisyonu göstermektedir.

Sininin göbek merkezinde yer alan altı kollu çiçek motifini, her iki köşesinde de damla motiflerinin yer aldığı uçları kıvrık yaprak motiflerinin yer aldığı kuşak sınırlandırmaktadır. En dışta yer alan geniş kuşak ise göbek merkezisini sonlandıran diğer kuşağın daha geniş bir şekilde ele alınmasından oluşmuş ve bezeme programı sonlanmıştır.

Çizim 5.47: Katalog 5.10.2'deki sininin çizimi

Fotoğraf 5.78: Katalog 5.10.2'deki sininin genel görünümü

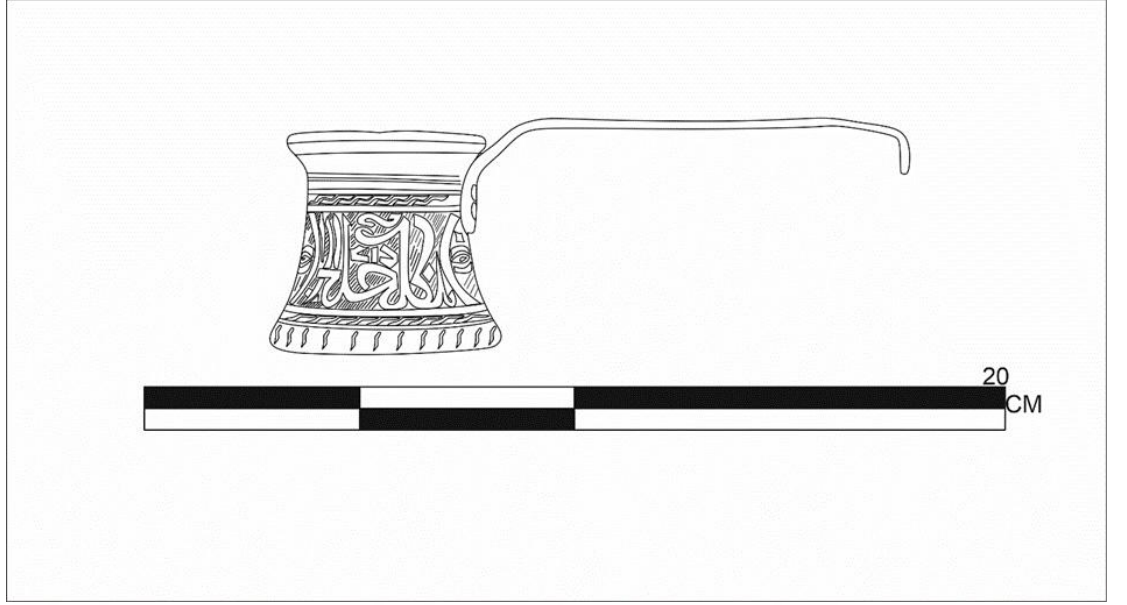

Fotoğraf 5.79: Katalog 5.10.2'deki sininin detay görünümü

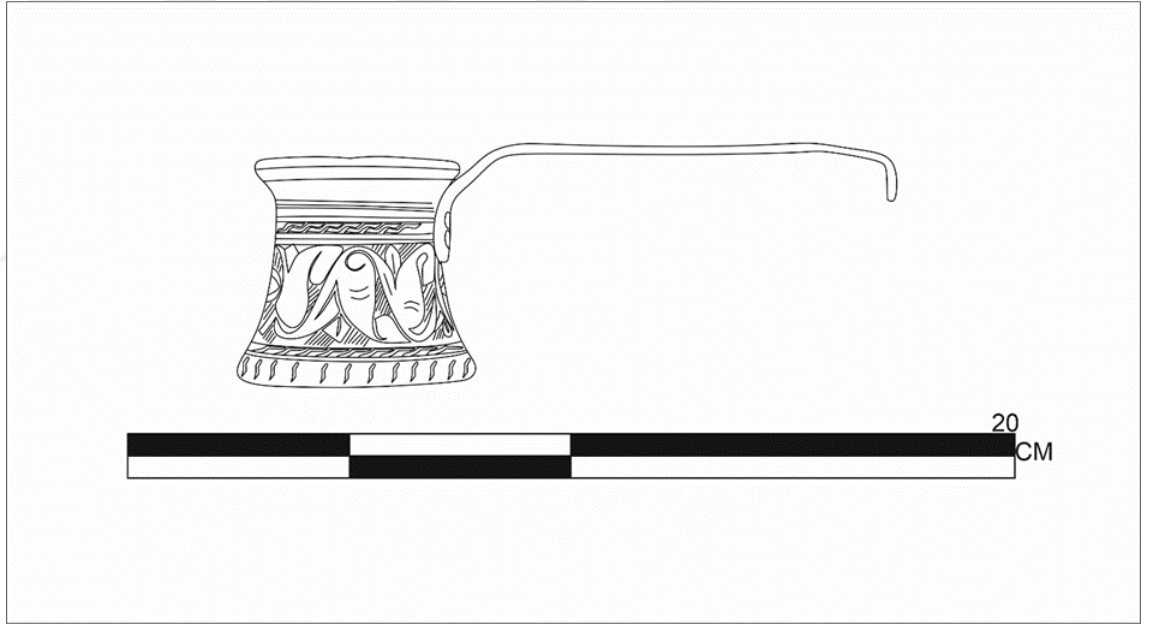
5.11. Cezve

Katalog No	: 5.11.1
Eserin Türü	: Cezve
Envanter No	: 2021-2(E)
Fotoğraf No	: 5.80, 5.81
Çizim No	: 5.48, 5.49
Geliş Biçimi	: Batman müzesinden devir
Ölçüleri	: 5.4cm (ağız çap), 4.4cm (gövde çap),6.4cm (kaide çap), 11.7cm (cezve sap)
Ait Olduğu Dönem	: Osmanlı (19-20.yy.)
Kullanılan Malzeme	: Bakır
Yapım Tekniği	: Dövme Tekniği
Süsleme Tekniği	: Kazıma ve Kabartma Tekniği
Kitabe	: Var

Eserin Tanımı: Mutfak eşyası grubuna giren cezve dövme tekniği kullanılarak yapılmıştır. Düz ve yuvarlak dipli cezve, iç bükey ağız kısmına doğru hafifçe genişleyerek yükselmekte ve dışa çıkıntı yapan ağız kısmıyla son bulmaktadır. Eserin yassı formlu kulpu gövdeye sonradan perçin çivileriyle birleştirilmiş ve ucuna doğru eğimli bir form verilerek asmak için uç kısmı bükülmüştür. Kazıma tekniğiyle oluşturulan süsleme programı açısından oldukça dikkat çekici olan eserin gövde kısmındaki kitabesi kabartma tekniği kullanılarak oluşturulmuştur. Kitabenin yer aldığı içleri çizgiler ile doldurulmuş stilize çiçek ve yaprak motiflerinin yer aldığı geniş kuşağın altı ve üstü bu bölüme göre daha ince kuşakların içlerini dolduran ışınsal ve eğrisel çizgiler ile hareketlendirilmiştir.

Çizim 5.48: Katalog 5.11.1'deki cezvenin çizimi

Çizim 5.49: Katalog 5.11.1'deki cezvede yer alan stilize bitkisel süsleme detayı

Fotoğraf 5.80: Katalog 5.11.1'deki cezvenin genel görünümü

Fotoğraf 5.81: Katalog 5.11.1'deki cezvenin süsleme detay görünümü

6. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

Bu çalışmada Hasankeyf Müzesi'nde yer alan, etnografik madeni eserler, kullanım alanı ve amacı bakımından grublara ayrılarak katalog bölümünde incelenmiştir. Tez kapsamında gerdanlık, bilezik, hamayıl, yüzük, kemer, tas, lenger, hamam taşı, el leğeni, sini ve cezve olmak üzere çeşitli türlerde toplam 44 adet madeni eser ele alınmıştır. İncelenen eserlerin hepsi Mardin Müzesinden devir yoluyla Hasankeyf müzesine kazandırıldığı envanter kayıtlarından anlaşılmıştır. Çalışma kapsamında incelenen eserlerin yüzeylerinde yer yer korozyonlar görülsede hemen hemen hepsi sağlam durumdadır.

Tez kapsamında katalog bölümünde ayrıntılarıyla incelenen 44 adet madeni eserden 10'unda yazı ibaresi 4'ünde ise tarih ibareleri tespit edilmiştir.

6.1. Eserlerin İşlevleri Formları ve Malzemeleri

6.1.1. Gerdanlıklar

Boyna takılan kadın süs eşyaları arasında yer alan gerdanlıklar genel olarak enine doğru genişleyen bir form özelliği gösterirken çok ögeli olarak tasarlanmaktadır. Erken dönemlerde ilk örneklerinin kemik ve deniz kabuğundan yapıldığı bilinse de çeşitli taşlar, camlar ve madenler gerdanlıkların malzemesini oluşturmuştur. İlerleyen dönemlerde ise değerli madenler ile çeşitli formlarda biçimlendirilmiş birçok gerdanlık yapılmıştır. Tarihsel süreçte farklı misyonların da yüklendiği bu ziynet eşyası grubu günümüzde ise sadece süslenme amacıyla kullanılmaktadır. Osmanlı kadınları tarafından da sıkça kullanılan gerdanlıklar, dönem içerisinde yaşayan kadınların dekoltesini tamamlayan bir unsur olarak boyun kısmında sıkça yer almıştır. Gerdanlık Osmanlı kadınları tarafından ziynet eşyası olarak kullanılmasının yanı sıra statü göstergesi olarak da kullanılmıştır. Öyle ki eseri oluşturan öğelerin sayılarının çokluğu ve kullanılan madenin değeri ile üzerinde taşıyan kadının statüsü ve maddi durumu hakkında bizlere bilgide vermektedir (Türkoğlu, 2013: 194- 195).

Takılar grubunda incelediğimiz ve bu başlık altında sayıca en fazla eser grubunu oluşturan gerdanlıklar gümüş malzemeden yapılmıştır. Çalışmada toplam 7 adet gerdanlık biçim, teknik ve süsleme kompozisyonu bakımından detaylıca incelenmiştir.

Eserlerde (Kat No: 5.1.1, 5.1.2, 5.1.3, 5.1.4, 5.1.5, 5.1.6, 5.1.7) herhangi bir tarih ibaresine rastlanmamıştır.

Katalog No: 5.1.1, 5.1.4, 5.1.5 numaralı gerdanlıklar kendi aralarında da benzer özellikler göstermektedir. Gerdanlıklar genel itibariyle biçim ve süslemeleri bakımında merkezi bir kompozisyon oluşturmaktadır. Ortada yer alan üçgen biçimli plakaların çeşitli zincirlerle uçlardaki plakaya bağlanmasıyla oluşturulan eserlerin yüzeylerinde bitkisel süsleme unsurları mevcuttur. Eserler (Kat: No: 5.1.1, 5.1.4, 5.1.5) Diyarbakır (Şekil No: 36) (Çalış, 2016: 131) yöresinde görülen ve 19 yy. sonu ve 20 yy. sonuna tarihlendirilen eserle ve Konya Etnografya Müzesinde (Çeken, 2016: 110) (Şekil No:69) sergilenen gerdanlıkla benzer özellikler göstermektedir.

Katalog No: 5.1.2 numaralı eser de ortada damla şeklinde ve bir adet de boncuğu bulunan levha ve uçlarında yer alan 2 adet yaprak formlu levhadan meydana gelmektedir. Eserin birebir aynısına Alanya (Şekil: 8) (Çalış,2017:186) yöresinde 19.yy. sonu 20.yy. başına tarihlendirilen eserde rastlarken Konya yöresinde ki (Şekil No: 40) (Çeken, 2016: 81) gerdanlıkla da biçim ve süsleme özellikleri bakımından benzeriyle karşılaşmaktayız.

Katalog No: 5.1.3 numaralı eser tez grubunda incelenen gerdanlıklardan biçim özellikleri bakımından farklılıklar gösterir. 2 bölümde ele alınan gerdanlık iki sıra halinde zincir arasına yerleştirilen pullar ve uzunlamasına sarkıtılan zincirlerin uçlarında yer alan baklava formlu plakalardan oluşmaktadır.

Katalog No: 5.1.6, 4.1.7 numaralı eserler genel itibariyle ortada gösterişli ve yuvarlak formlu rozet ve çeşitli zincir modelleriyle süsleme kompozisyonunda ağırlıklı olarak yer verilen bu rozetin yaprak formlu küçük plakalara bağlanmasıyla oluşmaktadır. Gerdanlıklar (Kat No: 5.1.6, 5.1.7) Diyarbakır (Şekil No:34) (Çalış, 2016: 129) yöresine ait olan 19yy. sonu, 20 yy. başına tarihlendirilen eser ile biçim ve süsleme kompozisyonu bakımından benzerlik içindedir.

6.1.2. Bilezikler

Anadolu bölgesinde antik çağlardan beri kadınlar tarafından kullanıldığı bilinen bilezik bir süs eşyasıdır. İlk bileziklerin antik çağda yaşayan insanlar tarafından yiyecek amacıyla avladığı vahşi hayvanların derilerinden imal ettiklerini bilsek de ilerleyen dönemlerde maden ve camın keşfiyle bu malzemelerinde bilezik yapımında yaygın bir şekilde kullanıldığını bilmekteyiz (Kuşoğlu, 1998: 70-71; Er, 2012: 206).

Çalışmada 3 el bileziği ve 2 de ayak bileziği olmak üzere toplam 5 adet bilezik incelenmiştir. Bunlardan 4'ü (Kat No: 5.2.1, 5.2.3, 5.2.4, 5.2.5) gümüş malzemeden 1'i (Kat No: 5.2.2) bakır malzemeden yapılmıştır. İncelenen eserlerden Katalog No: 5.2.2 ve 5.2.5 ayak bileziği olarak tasarlandığı yapılan inceleme sonucu anlaşılmıştır. Eserlerin üzerinde tarih ibaresine rastlanmamıştır. Çalışmada yer alan el ve ayak bileziklerinin her birinin dairesel formda olması incelenen grup arasında ortak bir özellik oluşturmaktadır. Kat No 5.2.3, 5.2.4 numaralı eserlerin iki parça levhadan oluşurken Kat No: 5.2.1, 5.2.2, 5.2.5 numaralı eserlerin tek parça levhadan oluşuyor olması eser gruplarında oluşan farklı bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Katalog No: 5.2.1, 5.2.2 numaralı eserlerin form ve teknik özellikleri bakımından benzerlerine Ege Üniversitesi Etnografya Müzesinde (Şekil No: 89) (Aydın, 2016:115) ve Diyarbakır (Şekil No: 59) (Çalış, 2016: 155) Müzesinde yer alan 19 yy. sonu 20 yy. başına tarihlendirilen eserlerde rastlamaktayız. Ancak Katalog No: 5.2.2 numaralı ayak bileziğinin yüzey süsleme kompozisyonu ve bileziğin uç kısımlarında oluşturulan oval şekilli delikleri ile karşılaştırılan eserden farklı özellik göstermektedir.

Katalog 5.2.3 numaralı oval biçimli ve iki levhadan oluşan bilezik perçin ile birbirine bağlanmıştır. Eserin biçim ve süsleme kompozisyonu olarak benzer örneğine Diyarbakır (Şekil No: 44) (Çalış, 2016: 139) yöresinde bulunan ve 19. yy. sonu, 20 yy. başına tarihlendirilen eserde rastlamaktayız.

Çalışmada incelenen Katalog 5.2.4 numaralı daire formu bilezik ortasında yer alan dikdörtgen plaka ve üzerinde yer alan kaş'dan oluşmaktadır. Bilezik Diyarbakır (Şekil No: 50) (Çalış, 2016:139) yöresinde yer alan 19. yy. sonu, 20 yy. başına tarihlendirilen eserle biçim ve teknik açıdan benzerlik içerisindedir.

Katalog 5.2.5 numaralı dıştan çokgen içten ise oval formu olarak biçimlendirilen ayak bileziğinin uçları açık, dilimli ve kürevi olacak şekilde yapılmıştır. Eser Diyarbakır (Şekil No: 73) (Çalış, 2016: 156) yöresinde yer alan halhal ile kısmen benzerlik gösterse de dış yüzeyinin çokgen olarak biçimlendirilmesi, dilimli ve kürevi uçları ile halhaldan farklı özellikler gösterir.

6.1.3. Hamayiller

Hamayiller, muskalık ya da nazarlık gibi farklı adlarla da anılan bir takı ögesidir. Çeşitli kaynaklarda omuz bağı veya omuz askısı olarak tanımlanan hamayillerin kullanım amacı değişmemektedir (Kuşoğlu,1998: 56; Özkarslı, 2000: 18; Çalış, 2016: 205).

Genel olarak halk arasındaki inanışa göre, taşıyanı hastalık, nazar ve büyü gibi kötü olaylara karşı koruyup muhafaza ettiği düşünülmektedir. Türklerde muska ve büyü gibi inanışların temeli Şamanizm’le ilişkilendirilmektedir (Allak, 2021 :36). Silindirik üçgen veya dikdörtgen formlarda biçimlendirilmiş şekillerde görebileceğimiz hamayillerin içlerinde dua ve ayetlerin yazılı olduğu kağıtlar bulunmaktadır (Karagöz,2013: 124; Şen, 2019: 544; Allak, 2021:38).

Çalışmada toplam 4 adet hamayil form teknik ve süsleme özellikleri bakımından detaylıca incelenmiştir. Eserlerin tamamı gümüş malzemeden yapılmış olup çeşitli süsleme teknikleriyle bezenmiştir. Ele alınan eserler kendi aralarında da benzerlik içerisindedir. Katalog No: 5.3.1, 5.3.3 numaralı hamayillerin dikdörtgen formları kendi aralarında benzerlik gösterirken Katalog No: 5.3.2, 5.3.4 numaralı eserlerin silindirik formları da kendi aralarında benzerlik göstermektedir. İncelenen eserlerde herhangi bir tarih ibaresine rastlanmamıştır.

Katalog No: 5.3.1, 5.3.3 numaralı eserlerin ikisi de dikdörtgen bir formda yapılmış olup hamayillerin boyna takılabilmesi için üzerlerinde geçme bölümleri yer almaktadır. Eserlerin zincir kısımları günümüze ulaşamamış olup hamayiller genel olarak sağlam durumdadır. Ege Üniversitesi Etnografya Müzesinde (Şekil No: 45- 46) (Aydın, 2016: 92-93) biçim olarak benzer örnekleriyle karşılaşıyor olsak da çalışmada incelenen eserler (Kat No: 5.3.1, 5.3.3) süsleme tekniği ve kompozisyonlarıyla bu eserlerden farklı özellikler göstermektedir.

Katalog No: 5.3.2 numaralı hamayil, silindir bir formda biçimlendirilmiş gövdesi, gövdeye üst kısımdaki açıklıklar ile bağlanan zincir kısmı ve alt kısımlardaki açıklıklardan gövdeye bağlanıp aşağı doğru sarkıtılan iki sıra küçük oval plakalar ve çeşitli sikkelerden oluşmaktadır. Hamayil, Van (Şekil No: 72) (Er, 2012: 206) yöresinde, Ege Üniversitesi Etnografya Müzesinde (Şekil No: 48) (Aydın, 2016: 95) ve Konya Etnografya Müzesinde (Şekil No: 48) (Çeken, 2016: 95) yer alan eserlerle form ve biçim özellikleri bakımından benzerlik içerisindedir.

Katalog No 5.3.4 numaralı hamayilin silindirik bir biçimde yapılmış gövdesinin iki ucu yarım dairevi formda ve dilimlidir. Hamayil genel olarak silindirik gövdesinin yanlarına boyna takılmak üzere açılmış açıklıklar, orta kısımda oluşturulmuş açıklık ile oval plakaya ve alt kısımlardaki açıklıklardan sarkıtılan çokgen şekilli plakalardan oluşmaktadır. Çalışmada incelenen eserin biçim form ve süsleme tekniği açısından neredeyse birebir benzerine Diyarbakır (Şekil No: 42) (Çalış, 2016: 137) yöresinde Erken Cumhuriyet dönemine tarihlendirilen örnekte rastlamaktayız.

6.1.4. Yüzükler

Antik çağlardan itibaren kadın erkek ve çocuklar tarafından kullanıldığı bilenen yüzükler süs ögesidir. Erken tarihlerde estetik kaygıdan ziyade mühür ya da amulet olarak kullanıldığı da bilinmektedir. Tarihsel süreç boyunca çeşitli amaçlar doğrultusunda kullanıldığı bilenen yüzükler, maden ve taşın niteliğine göre kötü olaylardan korunmak ve iyileştirici özelliklerinin var olduğuna inanılarak da takılıp kullanılmıştır. İlerleyen süreçlerde yüzüğe evlilik ve bağlılığın sembolü misyonu yüklenmiş öyle ki yüzük önemli bir statü göstergesi haline de gelmiştir. Günümüzde hala kullanılmaya devam eden yüzükler süs ögesi olarak kullanılmanın yanı sıra nişan ve evlilik gibi durumlarda insanlar arası oluşturulan birliğin somut bir ögesi olarak kullanılmaya devam edilmektedir. Erken dönemlerde yapılan yüzükler taş ve fil dişi gibi malzemelerden yapılırsa da ileriki dönemlerde değerli yarı değerli taşlar ve madenler yüzüklerin ana malzeme unsuruna dahil edilmiştir. Günümüzde her parmağa takılıyor olmasına rağmen kral ve devlet adamlarınca kullanılan mühür yüzükler işaret parmağına takılmıştır. Mühür yüzükler daha sonra bazı Osmanlı padişahları tarafından da kullanılmaya devam edilmiştir (Kuşoğlu 1998 :96; Çalış, 2016: 25; Kütük, 2017: 203; Genç, 2019: 171).

Katalogda yer alan bir diğer grup olan yüzükler (Kat No: 5.4.1, 5.4.2, 5.4.3) çalışmada form biçim ve süsleme kompozisyonu olarak detaylıca incelenmiştir. Toplam 3 adet eserden oluşan grubun içerisinde sadece Katalog No: 5.4.1 numaralı eserde tarih tespiti yapılmıştır.

Katalog No: 5.4.1 numaralı yüzük döküm tekniğiyle bronz malzemeden yapılmıştır. Geniş bir halka kısmının üzerinde yer alan oval formda biçimlendirilmiş plaka (kaş) kısmında kazıma tekniğiyle oluşturulmuş yazı ve tarih ibarelerine rastlanmıştır. Çalışmada incelenen eserin benzerine Diyarbakır müzesinde (Şekil No: 54) (Çalış, 2016: 54) 19. yy. sonu, 20 yy. başına tarihlendirilen eserde rastlamaktayız. Karşılaştırılan eserler form ve süsleme tekniği bakımından ortak özelliklere sahip olsalar da çalışmada incelenen eserin (Kat No: 5.4.1) yüzeyinde tarih ibaresinin yer almasıyla Diyarbakır müzesinde yer alan eserden ayrılmaktadır.

Katalog No: 5.4.2 numaralı eser dikdörtgen formda tasarlanmış ortasında firuze renkli bir taşı bulunan kaş kısmındaki yuvalardan geçen gümüş halkadan oluşmaktadır. Gümüş halkaların yüzeyleri kazıma tekniğiyle oluşturulmuş spiral süslemeler ile hareketlendirilmiştir. Çalışmada incelenen eser, Diyarbakır Müzesi (Şekil No: 53) (Çalış, 2016: 148) Konya Etnografya Müzesi (Şekil No: 17) (Çeken, 2016 :58) ve Saraybosna

Ulusal Müzesi (Şekil No: 35) (Çişiç, 2013: 184) gibi çeşitli müze ve koleksiyonlarında yer alan eserlerin çoklu halka kullanımı ve süsleme özellikleriyle ortak özellikler gösterse de kaş tasarımı bakımından verilen örneklerden ayrılmaktadır.

Katalog No: 5.4.3 numaralı eser yuvarlak formu ve bombeli ortasında da taşı bulunan kaş kısmı ve gümüş halkadan oluşmaktadır. Eserin yuvarlak ve çıkıntılı formda tasarlanmış kaş kısmı aynı dönemde yapılmış diğer Osmanlı dönemi yüzükleriyle ortak bir üslup içerisinde ele alınmıştır.

6.1.5. Kemerler

Türk kültüründe köklü bir geçmişe sahip olan kemer, Orta Asya'dan beri kullanılan takı ögesidir. MÖ 2.asırdan beri kullanıldığı bilinen kemerler bozkır kültürünü yansıtan süs eşyası olmasının yanı sıra ihtiyaç ögesi olarak da kullanılmıştır. İlerleyen süreçte Orta Asya topraklarından Anadolu'ya gelen kemer kullanılmaya devam edilmiştir. Günümüzde yapılan evliliklerde kemer takma geleneği hala devam etmektedir. Malzeme form ve teknik açıdan imal edilen bölgeye göre değişen kemerler hem kadın hem de erkekler de giysiyi tamamlayan bir süs eşyası olarak kullanılmıştır. Hasır kemerler Karadeniz yöresinde, telkâri olanları Orta Anadolu ve Ege bölgesinde, Savatlı kemerler ise Orta Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde yaygın olarak kullanılmış ve böylece Anadolu topraklarında yöreye göre çeşitlilik gösterdiği incelenen müze ve koleksiyonlardaki örneklerle anlaşılmıştır (Kuşoğlu 1998 :102; Karagöz,2013: 73; Türkoğlu, 2013:200; Çalış, 2016: 212; Berkol, 2020: 52).

Çalışmada toplam 3 adet kemer (Kat No: 5.5.1, 5.5.2, 5.5.3) biçim, teknik ve süsleme kompozisyonu açısından incelenmiştir. Eserler genel olarak pirinç ve gümüş malzemeden dövme tekniğiyle yapılmış çeşitli süsleme teknikleriyle de bezenmiştir. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yer alan Cumhuriyet dönemi kemerleriyle ortak bir üslup içinde yapıldığı gerek biçim gerekse de süslemede kullanılan teknik ve kompozisyon özellikleri bakımından yapılan detaylı inceleme sonucunda anlaşılmıştır. Kemer yüzeylerinde tarih ibaresine rastlanmamıştır.

Katalog No 5.5.1 numaralı kemer genel itibarıyla gümüş ve pirinç malzemeden dövme tekniğiyle elde edilmiş 36 adet parçanın kaynak ve perçin yöntemleriyle birleştirilmesinden oluşmaktadır. Eserin stilize kurdele biçimindeki kemer tokası Anadolu'nun çeşitli yörelerinde karşımıza çıkan diğer kemer tokalarıyla benzerlik içerisindedir. Kemerin (Kat No: 4.5.1) form ve süsleme tekniği olarak birebir benzerine

Ege Üniversitesi Etnografya Müzesinde (Şekil No:72) (Aydın, 2016: 119) sergilenen Van yöresine ait eserde rastlamaktayız.

Katalog No 5.5.2 numaralı kemer genel itibariyle gümüş malzemeden dövme tekniğiyle elde edilmiş bir tarafı erkekli bir tarafı dişili levhaların birbirlerine geçirilmesiyle toplam 36 parçadan oluşmaktadır. Eserin kubbemsi ve yarım kürevi formda yapılan kemer tokasına kısmen benzer özellikler gösteren Anadolu dışı örneğine 18. yüzyıla tarihlendirilmiş daha erken bir dönemi işaret eden Dağıstan (Şekil No: 63) (Baydar, 2020: 183) yöresinde yapılmış kemer tokasında rastlamaktayız. Çalışmada incelenen eserin Anadolu topraklarında biçim form ve teknik olarak benzerlerine Konya Etnografya Müzesinde (Şekil No: 71) (Çeken, 2016: 95) Diyarbakır Müzesinde (Şekil No:64) (Çalış, 2016:160) Aydın Müzesinde (Şekil No: 8) (Özkan, 2010: 60) ve Bursa Uluumay Vakfı Osmanlı Halk Kıyafetleri ve Takıları Özel Koleksiyonu'nda (Şekil No:47) (Baydar, 2020: 183) yer alan eserlerde rastlamaktayız.

Katalog No 5.5.3 numaralı kemer genel itibariyle gümüş ve pirinç malzemeden dövme tekniğiyle elde edilmiş 16 adet dikdörtgen levhanın menteşe ile birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Eserin stilize kelebek biçimindeki kemer tokası Anadolu'nun çeşitli yörelerinde karşımıza çıkan diğer kemer tokalarıyla benzerlik içerisindedir. Kemerin (Kat No: 5.5.3) form ve süsleme tekniği olarak benzerlerine Konya Etnografya Müzesi (Şekil No:9) (Güler ve Aral, 2014: 166) Diyarbakır Müzesi (Şekil No: 68) (Çalış, 2016:164) Balıkesir Müzesi (Şekil No: 1) (Elyiğit, 2021: 741) ve Van (Şekil No: 54) (Baydar, 2020: 171) yöresindeki örneklerde rastlamaktayız.

6.1.6. Taslar

Genellikle bakır malzemeden yapılan taslar, kaideli veya kaidesiz çeşitli formlarda biçimlendirilen sıcak soğuk, katı veya sıvı yiyecekler için kullanılan derin servis kaplarıdır. Form ve biçim özellikleri çeşitlidir. Eser yüzeyleri genellikle kazıma tekniği kullanılarak tezyin edilir. Tas yüzeylerinde ağırlıklı olarak bitkisel ve geometrik süslemelere rastlansa da yazı ibareleri de tasları süsleyen bir diğer unsurdur (Köşklü, 2005:111).

Tez kapsamında incelenen günlük eşyalardan sayıca en fazla eser grubunu oluşturan taslar bakır malzemeden dövme tekniği kullanılarak yapılmıştır. Çalışmada toplam 11 adet tas form teknik ve süsleme kompozisyonu bakımından detaylıca incelenmiştir. Eserler üzerinde herhangi bir tarih ibaresine rastlanmamıştır.

Katalog No: 5.6.1, 5.6.2, 5.6.3, 5.6.4, 5.6.5, 5.6.6 yer alan taslar form ve süsleme özellikleri bakımından kendi aralarında da birbirlerine benzemektedir. Bu taslar (Kat No: 5.6.1, 5.6.2, 5.6.3, 5.6.4, 5.6.5, 5.6.6, 5.6.8) genel itibariyle bakır malzemeden dövme tekniği kullanılarak gövde ve kaide olmak üzere iki levhadan oluşmaktadır. Yarım dairevi bir form sergileyen gövdeler dairesel şekilli kaideler üzerinden yükselmektedir. Gerek form ve teknik gerekse de süsleme kompozisyonları bakımından eserlerin benzer örneklerine Van, (Şekil No: 47, 48, 55) (Akdeniz, 2021: 86-95) Kars, (Şekil No: 3-4-5) (Çalış ve Erk, 2023:169-170) ve Sivas (Şekil No: 60-64) (Subaşı, 2015: 198-206) yörelerinde rastlamaktayız.

Katalog No: 5.6.7, 5.6.9 5.6.10 numaraları taslar düz dipli olarak biçimlendirildiğinden diğer taslardan farklı bir form sergilemektedir. Bu örneklerin benzerlerine de Van, (Şekil No: 52) (Akdeniz, 2021:82) Gaziantep (Şekil No: 56) (Leventoğlu, 2006:56) Adıyaman (Şekil No: 23) (Özrili, 2017: 52) gibi yörelerde rastlamaktayız.

6.1.7. Hamam taşı

Hamam kültürünün önemli bir fonksiyonel eşyası olarak karşımıza çıkan hamam tasları hamam kurmasından su alıp dökmek için kullanılmıştır. Gümüş, bakır veya pirinç gibi hammaddelerden dövme tekniği kullanılarak yapılan bu metal objeler, genellikle geniş ağızlı ve orta kısımları bombeli olarak yapılmıştır. Biçim özellikleri bakımından ortalarının göbekli olarak yapılması Frigler zamanında Anadolu tanrıçası Kybele'den gelen bir özellik olduğu bilinmektedir. Bu tasların sade ve süslemeli olanları mevcuttur. Genellikle tezyinatında kazıma ve kabartma tekniği ile oluşturulan bitkisel geometrik ve figürlü bezemeler yer almaktadır (Kalyoncu, 2021:401; Uluumay, 2009:23).

Katalog No: 5.7.1 de yer alan dövme tekniği ile bakırdan yapılmış hamam taşı, halka diplidir ve kademeli bir gövde kısmıyla yükselip düz bir ağız kenarıyla son bulmaktadır. Eser (Kat No: 5.7.1) form, teknik ve süsleme özellikleri bakımından Tokat (Şekil No:81) (Bodur, 1987: 124) yöresinde 19. yy.' a tarihlendirilen hamam taşı ve Sivas (Şekil No:89) (Subaşı, 2015: 256) yöresindeki hamam taşıyla benzerlik içerisindedir.

6.1.8. El leğeni

El ve yüz yıkamak ya da abdest almak için ibriklerle birlikte kullanılan el leğenlerinin genellikle üzerinde kirli suyun gözükmelerini engellemek için delikli bir kapak yapılıdır (Subaşı, 2023: 340). Düz dipli ve keskin bir gövde profili gösteren bu eserler ağza doğru genişlemektedir.

Katalog 5.8.1'deki hafif bombeli bir şekilde yükselen gövde ve oldukça geniş bir biçimde dışa açılan ağız kenarlı bir form sergileyen el leğenin benzerine 20 yy.'a tarihlendirilen Isparta Müzesinde (Şekil No: 21) (Ölmez ve Kılınç, 2015: 68) rastlamaktayız.

6.1.9. Lengerler

Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde bakır malzemeden üretilen lengerler, genel olarak yuvarlak dipli, derinliği az, yayvan ağız kenarlarına sahip kaplardır. Lengerlerin pişirme işlevi yoktur, içerisinde pilav ve benzeri yemekler sunmak ya da taşımak amacıyla kullanılmıştır (Çetin, 1956: 96; Subaşı, 2015: 73; Karpuz, 2019: 266; Allak, 2023: 604). Lengerler kendi içlerinde büyüklüklerine göre gruplandırılmaktadır. Boyutlarına göre pilav ve kuzu lengeri olarak isimlendirilen türleri vardır. Lengerlerin isimleri bölgelere göre değişmektedir. Örneğin Aksaray, Bursa, Ürgüp'te "lengeri" olarak isimlendirilen lenger, Gaziantep, Niğde, Amasya'da "ilenger" diye anılırken, Kocaeli, Diyarbakır, Afyon ve Antalya'da ise "tabansıra" olarak adlandırılmaktadır (Koşay, 1957: 7-28; Karpuz, 1997: 45).

Çalışmada ele alınan 6 lengerin form özellikleri incelendiğinde düz halka dipli ve yayvan geniş ağızlı olarak yapılmıştır. Lengerlerin ağız çapları 30cm ve 48cm arasında değişmektedir. Ölçüleri itibarıyla büyük ve orta boy olmak üzere gruplandırılan lengerlerden Kat. No: 5.9.1, 5.9.3, 5.9.6 orta boy lengerler grubunda yer alırken Kat. No: 5.4.2, 5.4.5 büyük boy lengerler grubunda yer almaktadır.

Bakır levhadan tek parça halinde dövme tekniği kullanılarak elde edilmiş lengerlerin benzerlerine Anadolu'nun birçok yöresinde rastlamaktayız. Teknik ve süsleme özellikleri bakımından kendi aralarında da benzerlik gösteren eserlerden Kat No: 5.9.1, 5.9.2 'da yayvan ağız kısımlarında yer alan tarih unsurları lenger grubunda yapılan tarihlendirmede önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Katalog No: 5.9.1, 5.9.2, 5.9.3 ‘deki eserlerin benzerlerine Gaziantep (Eser No:16) (Leventoğlu,2023:75) yöresinde yer alan (Eser No: 4-6) (Çalış ve Leventoğlu, 2023:324) bakır lengerlerde rastlamaktayız. Bu eserlerin (Kat: No:5.4.1, 5.4.2, 5.4.3) form süsleme ve teknik açısından benzerlerine ayrıca Isparta Müzesi (Eser no:3) (Ölmez ve Kılınç, 2015: 59) ve Yozgat Müzesinde de (Eser No:12) (Kızılaslan,2013:67) karşılaşmaktayız.

Lengerler içinde geometrik süsleme kompozisyonu ile dikkat çeken Kat No: 5.9.4’deki örneğin birebir benzerine Sivas yöresinde (Şekil No: No:31) (Subaşı, 2015:140) Kat No: 5.9.6 da göbek kısmında yer alan çok kollu yıldız motifi ile merkezi bir süsleme özelliğine sahip olan örneğin benzerine ise Adıyaman yöresinde (Eser No: 5) (Özrili, 2020: 247) rastlamaktayız.

6.1.10. Siniler

Farsça bir kökene sahip olan sini kelimesi çeşitli sözlüklerde, bakırdan yapılmış büyük, dairevi tepsi veya sehpa olarak tanımlanmaktadır (Develioğlu 1993: 955; Toven, 2004: 663).

Siniler genel olarak bakır, pirinç ve gümüş gibi malzemeden üretilen, üzerinde çatal bıçak, su bardakları, sahan gibi çeşitli mutfak eşyaları ile gündelik yaşamda veya düğün tören gibi özel günlerde üzerlerinde yiyecek ve içecek servislerinin yapıldığı büyük tepsilerdir (Ölmez ve Kılınç, 2015: 60). Kullanım amacına uygun büyüklüklerde üretilen sinilerin ahşap örnekleri de mevcuttur (Önder 1998: 231).

Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde sıklıkla karşımıza çıkan madeni mutfak eşyaları içerisinde değerlendirilen siniler, yerde oturarak yemek yeme geleneğiyle ilişkilendirilmektedir (Hatipoğlu ve Batman, 2014: 68; Subaşı, 2023 :25).

Form ve teknik açısında kendi aralarında da benzerlik gösteren Katalog No: 5.10.1, 5.10.2’deki eserler bakır malzemeden üretilmiştir. Dış yüzeyleri sade tutulan sinilerin iç yüzeylerinde yer alan çeşitli bitkisel ve geometrik süsleme unsurları ve mühür-ü süleyman Anadolu’da rastladığımız 19 ve 20. yy.’ a tarihlendirilen birçok siniyle ortak bir üslupta eser yüzeyine işlenmiştir.

Çalışmada incelenen Katalog No: 5.10.1’deki sini merkezinde yer alan mühür-ü süleyman motifi ile Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde görülen birçok örnekle ortak özellik göstermektedir. Bu sinin (Kat No: 5.10.1) neredeyse birebir aynısını Kars Müzesinde (Eser No:14) (Çalış, 2011:48) karşımıza çıksa da Anadolu’nun Diyarbakır (Eser No:24-25) (Başak, 2004: 99-100) Gaziantep (Leventoğlu, 2006:87) Van (Eser No:11) (Akdeniz,

2021:67) Sivas (Eser No: 11) (Subaşı, 2023:35) gibi birçok yöresindeki ustalar tarafından benzer şekillerde ele alındığını görmekteyiz.

Katalog No: 5.10.2'deki eserin form, teknik ve süsleme bakımından benzerlerine Yozgat, (Eser No: 44) (Kızılaslan, 2013: 176), Isparta (Eser No: 5-6) (Ölmez ve Kılınç, 2015: 60-61) Sivas (Şekil No: 6) (Subaşı, 2023: 31) gibi yörelerde rastlamaktayız.

6.1.11. Cezve

Bakır ya da pirinç malzeme kullanılarak yapılan küçük boyutlu ve saplı olarak biçimlendirilen cezve Osmanlı dönemi gelişmiş kahve kültürünün fonksiyonel bir kabı olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı döneminde ocak veya kömür ateşinde kahve pişirmek için kullanılan cezve günümüzde de hala aynı işlevle kullanılmaya devam edilmektedir. Türk kahvesi geleneğinin vazgeçilmez bir unsuru olarak mutfaklarda ve birçok kafede kahve pişirmek için kullanılmaya devam edilmektedir (Yılmaz, 2013: 810; Karaçeper,2024: 24-25)

Katalog No: 5.11.1'daki bakır cezve dövme tekniği kullanılarak yapılmıştır. Düz ve yuvarlak dipli cezvenin silindirik gövdesi ağız kısmına doğru hafifçe genişleyerek yükselmekte ve dışa çıkıntı yapan ağız kısmıyla son bulmaktadır. Eserin yassı formulu kulpu gövdeye sonradan perçin çivileriyle birleştirilmiştir. Yozgat (Şekil No :59) (Kızılaslan, 2013:229) yöresinde 20. yy. 'a tarihlendirilen cezveyle benzerlik gösteren eser ağız kısmında kapağı olmaması ve farklı kulp tasarımıyla bu yörede ele alınan cezveyle farklı özellikler de gösterir.

6.2. Malzeme

Çalışmada tez kapsamında incelenen 44 eserde gümüş, bakır, pirinç ve bronz malzemelerin kullanıldığı yapılan incelemeler sonucu tespit edilmiştir. Eserlerden 23'ü bakır, 19'unda gümüş, 2'sinde bronz 2 eserde de gümüş malzemeyle birlikte pirinç kullanıldığı anlaşılmıştır (Tablo 1-2).

Tezde yer alan bakır malzemenin eser grupları içerisinde dağılımına bakıldığında; 1 gerdanlık, 1 bilezik, 11 adet tas, 1 hamam taşı, 1 el leğeni, 6 lenger, 2 sini olmak üzere toplam 23 eserde bakır malzemesi kullanılmıştır.

Çalışmada incelenen örneklerin çoğu bakır malzemedendir olsa da onu takiben gümüş malzemesi de yoğun bir şekilde eserlerde kullanılmıştır. Tez de 19 adet eser gümüş

malzemeden yapılmıştır. Gümüş malzemenin eser grupları içerisinde dağılımına bakıldığında; 5 gerdanlık, 5 bilezik, 4 hamayıl, 2 yüzük ve 3 kemer yapımında kullanıldığı tespit edilmiştir.

Eserlerde pirinç 2 kemerde görülmektedir. Pirinç burada gümüş hammaddesiyle birlikte kullanılmıştır. İncelenen eserlerde pirinç tek ve ana yapım malzemesi olarak kullanılmamıştır.

Eser grupları içerisinde bakır ve gümüşe nazaran daha az eserde hammadde olarak karşımıza çıkan tunç 2 eserin yapımında kullanılmıştır. Bunlardan biri tas diğeri ise yüzüktür.

6.3. Yapım ve Süsleme Teknikleri

Süs eşyası olarak kullanılan takılar estetik kaygıdan ziyade kullanılan malzemenin değeri ve biçim özelliklerine bakılarak takan kişinin toplumsal statüsü ve maddi durumlarının yanı sıra toplumların sosyo-kültürel değerleri hakkında da bizlere bilgi vermesiyle oldukça önem arz etmektedir.

Çalışmada incelenen bazı örneklerde döküm ve preste basma gibi tekniklerin kullanıldığı görülse katalog kısmında ele alınan takıların bir süs eşyası olarak kullanılmasından dolayı bu grup da incelenen eserlerde süsleme teknikleri ön plana çıkmaktadır. Tanıtılan muhtelif eserlerde kullanılan süsleme teknikleri Tablo 1 de gösterilmiştir. Eserlerde kullanılan süsleme tekniklerinin grup içerisinde dağılımına bakıldığında, katalog kısmında yer alan örneklerde 9 eserde güherse, 8 eserde kakma, 8 eserde kazıma 7 eserde mihlama, 7 eserde telkâri ve 7 eserde de kabartma tekniklerinin diğer tekniklere nazaran yoğun ve birbirleri arasında kombine edilerek kullanıldığı tespit edilmiştir. Mihlama ve kakma gibi tekniklerin incelenen eserlerde yoğun bir şekilde kullanılması Osmanlı döneminde taşlı takılara olan ilginin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Genellikle kendi içlerinde de kombine edilerek kullanılan bu teknikler takıların süsleme kompozisyonunu hareketlendirerek daha çok göze hitap etmesi amacıyla eserlerde kullanılmıştır.

Çalışmada birçok eserde yoğun olarak kullanılan diğer tekniklere nazaran savat ve ajur tekniklerine incelenen eserlerde daha nadir rastlamaktayız. İncelenen örneklerde savat tekniği 3 eserde ajur ise 1 eserde kullanılan süsleme tekniği olarak karşımıza çıkmaktadır (Tablo 1).

Tez kapsamında ele alınan günlük eşyalarda incelenen toplam 22 adet eserin tamamının dövme tekniğiyle yapıldığı tespit edilmiştir.

Bakır malzeme ve dövme tekniği kombine bir şekilde Anadolu coğrafyasında ve çeşitli yörelerde sıklıkla karşılaştığımız bir uygulamadır. Çalışmada incelenen 22 eserinde dövme tekniğiyle yapılması kullanılan hammaddeyle ilişkilendirilebilir.

6.4. Süsleme Türleri

Tez kapsamında ele alınan eserlerde; bitkisel ve geometrik kompozisyonlardan ziyade çeşitli yazı türleri ve tasvirler olmak üzere 4 çeşit bezeme kullanıldığı yapılan incelemeler sonucunda anlaşılmıştır. Bunlar içerisinde en çok bitkisel süsleme kompozisyonlarına yer verilmiştir. Bitkisel süslemelerden sonra sırasıyla geometrik kompozisyonlar ve çeşitli yazı türleri eser yüzeylerinde sıklıkla karşılaştığımız bir diğer süsleme unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. İncelenen eserlerde az da olsa mimari tasvir ve stilize hayvan motifi görülmektedir. Eserlerin genelinin durumu sağlam olduğundan yüzeylerinde işlenen süslemelerin oluşturduğu kompozisyonlar açıkça seçilmektedir (Tablo 3).

6.4.1. Yazı

İncelenen eserlerde 1 gerdan, 1 hamayıl, 1 yüzük, 3 tas, 3 lenger ve 1 cezve olmak üzere toplam 10 örnekte yazı tespit edilmiştir. Eser yüzeylerinde kullanılan yazıların çeşitlerinin analizleri yapılmıştır (Tablo 4). Sülüs ve talik olarak karşımıza çıkan yazı türlerinin 2 eser de tam olarak tespiti yapılamamıştır.

6.4.2. Bitkisel Süsleme

Katalogla yer alan 7 gerdanlık, 3 bilezik, 2 hamayıl, 1 yüzük, 3 kemer, 9 tas, 6 lenger, 2 sini ve 1 cezve de toplam 31 örnekte bitkisel süsleme tespit edilmiştir. Bitkisel süslemelerde; yaprak, çiçek, şemse, palmet, rumi, kıvrık dallar, ağaç ve stilize nar ve haşhaş motifleri görülmektedir.

6.4.3. Geometrik Süsleme

Eser süslemelerinde işlenen kompozisyonların yoğunluğa göre bitkisel süslemelerden hemen sonra gelen geometrik süslemeler 5 gerdanlık, 4 bilezik, 3 hamayıl, 2 yüzük, 3 kemer, 4 tas, 1 hamas taşı, 6 lenger ve 1 sini olmak üzere toplam 23 örnek de rastlamaktayız. Daire ve çokgen şekillerin eserler üzerinde sıklıkla yer aldığı bu kompozisyonlarda çeşitli formlardan ziyade zigzaglar ve çizgilerden oluşan şekiller ya da bunların birleşiminden oluşan süsleme şemalarının kullanıldığı tespit edilmiştir. Sini merkezinde yer alan ve geometrik süsleme türüne giren Mühr-ü Süleyman sembolik anlamıyla da oldukça dikkat çeken bir motif olarak burada karşımıza çıkmaktadır.

6.4.4. Diğer Temalar

İncelenen eser yüzeylerinde en az rastladığımız süsleme türü diğer temalar içerisinde değerlendirdiğimiz çeşitli mimari tasvirler ve stilize hayvan motifi olmuştur. Mimari tasvirler 2 kemer örneğinde karşımıza çıkmaktadır. 1 kemerde ise stilize aslan motifi olduğu düşünülen süsleme türüne rastlanmıştır.

7. SONUÇ

Hasankeyf, tarihsel süreçte erken dönemlerden itibaren iskân edilmiş olması ve bölgede yapılan çeşitli arkeolojik kazılardan ve buluntulardan da anlaşılacağı üzere köklü bir geçmişe sahip tarihi bir yerleşim alanıdır. Bölgenin stratejik konumu itibarıyla de çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapması bünyesinde birçok kültürü harmanlayarak geliştirmesini de beraberinde getirmiştir.

Yapıldığı dönemin sosyokültürel ve ekonomik özelliklerini bizlere yansıtan adeta birer argüman niteliğinde olan takılar ve mutfak eşyaları bizlere geçmiş kültürümüzün sanatsal üslubu hakkında da bilgi vermektedir. Dolayısıyla tez kapsamında incelediğimiz etnografik madeni eserler bizlere dönem insanların yaşayış tarzları ve maddi durumları hakkında da fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır.

Tez kapsamında katalog bölümünde incelenen 44 adet madeni eserden onunda yazı tespit edilmiş ve çalışmaya dahil olan 4 eserde tarih ibarelerine rastlanmıştır. Osmanlı dönemi maden sanatında yazıya yer verilmesi dönem özelliği göstermesi bakımından oldukça dikkat çekicidir. Tarih tespit edilemeyen eserlerde müze ve koleksiyonlarda yer alan benzer örneklerle karşılaştırma yapılarak varsayımsal dönem çıkarımında bulunulmuştur. Çalışmada incelenen eserler Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemi eserleriyle benzerlik içerisinde olduğu çeşitli müze ve koleksiyonlarda yer alan benzer örneklerle yapılan karşılaştırmalar sonucu anlaşılmıştır. Tez kapsamında incelenen örneklerin nerede ve hangi bölgede yapılmasından ziyade hangi atölyelerde yapıldığına dair de bir bilgiye ulaşılamamıştır.

İncelenen eserler gümüş, bakır, pirinç ve bronz malzemesi kullanılarak yapılmıştır. Mutfak eşyaları olarak kullanılan örneklerin hepsinde dövme tekniğinin kullanıldığı anlaşılmakta olup kazıma tekniği başta olmak üzere çeşitli süsleme tekniklerinin de kullanıldığı görülmektedir. Eser yüzeylerinde daha çok kazıma tekniğinin tercih edilmesi Anadolu bakır taslarında sıklıkla kolay olmasından dolayı tercih edilen bir uygulamadır. Süs eşyası olarak tanımlanan takılarda ise telkâri, mıhlama ve güherse gibi süsleme teknikleri yoğun olarak kullanılsa da eser yüzeylerinde başka süsleme tekniklerinin de kombine bir şekilde uygulandığı yapılan incelemeler sonucu anlaşılmıştır. Tez kapsamında incelenen eserler genel itibarıyla sağlam durumda olsa da bazı eserlerin yüzeylerinde yer yer korozyona(oksitlenme) rastlanmıştır.

Ele alınan eserlerin süsleme türlerinde bitkisel, geometrik, yazı ve diğer temalar tespit edilmiştir. Tez kapsamında incelenen örneklerin yüzeylerinde, palmet, rumu, servi, şemse, haşhaş, kıvrık dallar ve yapraklar gibi bitkisel süslemeler yer almaktadır. Geometrik motifler arasında yer alan Mühr-ü Süleyman sembolik anlamıyla öne çıksa da eser yüzlerinde oval, dörtgen, beşgen gibi şekillere ya da düzensiz çizgilerin oluşturduğu geometrik kompozisyonlara da rastlanmaktadır. Süsleme türlerinde daha nadir rastladığımız mimari tasvir ve stilize hayvan motiflerine bazı kemerler yüzeylerinde yer verilmiştir.

KAYNAKLAR

- Acara, M. (2002). Bizans Döneminde Maden Aydınlatma Araçlarının Kullanımı ve Orta Bizans Dönemi Polykandilionları. Şaman Doğan N. (Ed.), *Ortaçağ'da Anadolu: Prof. Dr. Aynur Durukan'a Armağan* içinde (23-37). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Alp, S. (2003). *Balkanlar'da Osmanlı Dönemi Maden Sanatı: XV. – XVIII. Yüzyıllar Arası Üretilmiş Gümüş Taslar*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Ağaoglu, M. (1946). *The Origin Of The Term Mina And Its Meanings*. Journal of Near Eastern Studies, 5(4), 241-256.
- Akdeniz, F. (1991). *Van Müzesi'nde Bulunan Osmanlı Dönemine Ait Madeni Mutfak Eşyaları*. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Akurgal, E. (1998). *Anadolu uygarlıkları*. Net Turistik Yayınları.
- Allak, F. (2021). Mardin Müzesi'nde Bulunan Son Dönem Madeni Hamayilleri (Muskalıklar). *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 35-45.
- Allak, F. (2023). *İstanbul Türbeler Müzesi'nde Bulunan Madeni Eserler*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Anonim (1986). "Kurşun Maddesi". *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, (XIV, 7177-7179).
- Anonim (1984). "Demir-Çelik Maddesi". *Rehber Ansiklopedisi*, (IV, 81-84). İstanbul.
- Anonim (1997). "Demir". *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, (I, 441). İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Anonim (1997). "Murassa". *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, (I, 1309). İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Anonim (1997). "Bakır". *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, (I, 182). İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Anonim (1997). "Telkârî", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, (III, 1757). Yem Yayınları.
- Anonim (2008). "Ajur". *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*. (I, 392). İstanbul: Yem Yayınları.
- Arslan, H. (2007). *Van Müzesinde Bulunan Osmanlı Dönemi Silahlar (XVIII - XIX Yüzyıllar)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Arlı, M. (1984). *Beypazarı'nda Dövme Bakırcılık*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

- Arseven, C. E. (1966). *Sanat Ansiklopedisi, III*. İstanbul: İstanbul Milli Eğitim Basımevi.
- Arseven, C. E. (1973). *Türk Sanatı* (1. Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Arseven, C. E. (1983). *Sanat Ansiklopedisi, IV*. İstanbul: İstanbul Milli Eğitim Basımevi.
- Aslanapa, O. (2014). *Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ateşoğulları, S. (2019). MÖ 3. Binyılda Anadolu'da Kuyumculuk Sanatı. F. Kulakoğlu, T. Yıldırım, T. Sipahi, V. Şahoğlu ve L. Keskin (Ed.). *Uğur Silistreli Anı Kitabı: Anadolu Arkeolojisi Üzerine Yazılar içinde* (43-62).
- Aydın, G. (2016). *Ege Üniversitesi Etnografya Müzesindeki Osmanlı Dönemine Ait Takıların İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Barışta, Ö. (1998). *Türk El Sanatları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Başaran, C. (1989). *Arkeolojiye Giriş I*. Erzurum: Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Başak, O. (2004). Diyarbakır Arkeoloji Müzesi ile Cahit Sıtkı Tarancı Müzesi'nde Bulunan Türk İslam Dönemine Ait Bir Grup Madeni Eser. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Başak, O. (2010). Diyarbakır'da Maden Sanatının Gelişimi. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (15), 53-68.
- Başak, O. (2008). Taş Çağı'ndan Tunç Çağı'na Anadolu'da Maden Sanatının Gelişimi Ve Kullanımı. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (21), 15-33.
- Başak, O. (2021). *Diyarbakır Arkeoloji ve Cahit Sıtkı Tarancı Müzesinde Bulunan Bir Grup Madeni Eser Eşliğinde: Neolitikten Osmanlıya Anadolu'ya Maden Sanatının Gelişimi*. Ankara: Gece Kitaplığı.
- Belli, O. (1987). Demir Çağda Doğu Anadolu Bölgesinde Demir Metalurjisi. *Anadolu Demir Çağları I*. A. Çilingiroğlu (Ed.). 89-107.
- Belli, O. ve Kayaoğlu, İ. G. (1993). *Anadolu'da Türk Bakırcılık Sanatının Gelişimi- Bakır Yatakları, Üretimi ve Atölyeleri*. İstanbul: Sandoz Yayınları.
- Belli, O. (2004). *Anadolu'da Kalay ve Bronzun Tarihçesi*. Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Berkol, C. (2020). Tarihsel Süreçte Kemer ve Kuşak Kullanımı. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 28-41.
- Başoğlu, T. (1979). *Bronz Döküm*, İstanbul: Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları.
- Bayraktar, M. S. (2017). Kastamonu'da Üç Tarihî Külhan Kazanı. *Vakıflar Dergisi*, (47), 99-132.

- Baydar, T. (2020). *Bursa Uluumay Vakfı Osmanlı Halk Kıyafetleri ve Takıları Özel Koleksiyonunda Yer Alan Kemer, Kemer Tokaları, Başlık ve Tepelikler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sivas: Ondokuz Mayıs Üniversitesi
- Bingöl, F. R. I. (1999). *Antik Takılar: Anadolu Medeniyetleri Müzesi*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Birkan, S. (2005). *İslamiyet Öncesi Orta Asya Türk Maden Sanatının Gelişimi (M.Ö. IV-M.S. X. Yüzyıllar)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi.
- Bilgi, Ö. (2004). *Anadolu Dökümün Beşiği*. İstanbul: Döktaş A.Ş. Kültür Yayınları.
- Bozkurt, N. (2001). "Kakmacılık". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (XXIV 216-219). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bodur, F. (1987). *Türk Maden Sanatı*. Türk Kültür Hizmet Vakfı Sanat Yayınları.
- Can, Y. ve Gün, R. (2006). *Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları ve Estetiği*. Kayıhan Yayınları.
- Çalış, E. (2011). *Kars Müzesi'nde Bulunan Türk Devri Metal Mutfak Eşyaları (18. Yüzyıldan Günümüze Kadar)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi
- Çalış, E. (2016). *Diyarbakır Müzesi'nde Bulunan Etnografik Madeni Takıları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi
- Çalış, E. (2017). Alanya Atatürk Evi ve Müzesi'nde Sergilenen Bir Grup Madeni Takı. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 36, 177-193.
- Çalış, E. (2019). Etnografik Madeni Takılar Üzerine Bir Analiz: Ahlat Müzesi Örneği. *Current Debates On Social Sciences, Human Studies, Archaeology and Arts*, 2, 25-39.
- Çalış, E., ve Leventoğlu, S. (2023). Gaziantep Hasan Süzer Etnografya Müzesi'nde Bulunan Osmanlı Dönemi'ne Ait Bir Grup Lenger. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 317-336.
- Çalış, E., ve Erk, A. (2023). Kars Müzesi'nde Bulunan Osmanlı Dönemine Ait Bir Grup Tas. *Mecmua*, (15), 165-175.
- Çatal, G. (2009). *Antik Anadolu madenciliği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Çeken, M. (1999). *Anadolu Selçuklu Dönemi Maden Sanatı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi.
- Çeken, F. N. (2016). *Konya Etnografya Müzesindeki 19 ve 20. yy'a Ait Osmanlı Dönemi Takılarının İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi.

- Çetin, P. (1956). Etnografya Müzesindeki Bakır Eserler Üzerinde Araştırma. *Türk Etnografya Dergisi*, (1), 95-101.
- Çevrimli, N. (2008). Nevşehir Hacı Bektaş Müzesi'ndeki Tekke Eşyalarından Bir Grup Madeni Keşkül. *Vakıflar Dergisi*, (31), 311.
- Çilingiroğlu, A. (1997). *Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı*. Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayını.
- Çişçi, E. (2013). *Saraybosna Ulusal Müzesi Koleksiyonundaki Osmanlı Halk Takıları (XVIII-XIX Yüzyıl)* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Devellioğlu, F. (2013). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Aydın Kitabevi.
- Dimand, M. S. (1945). Saljuk Bronzes From Khurasan. *The Metropolitan Museum of Art Bulletin New Series*, 4 (3), 87-92.
- Elyiğit, U. (2008). *Türk İslam Dönemine Ait Şanlıurfa Madeni Mutfak Kapları*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Elyiğit, U. (2022). Bandırma Müzesi'nde Yer Alan Osmanlı Dönemi'ne Ait Bir Grup Kemer ve Kemer Tokası. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(2), 737-752
- Erginsoy, Ü. (1978). *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Erginsoy, Ü. (1997). "Maden Sanatı" Maddesi, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, (II, 1138-1147). İstanbul, İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları
- Erginsoy, Ü. (1980). Musul Atabeki Bedrettin Lü'lü Devrine Ait Bir Pirinç Şamdan. Bedrettin Cömert'e Armağan, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Beşeri Bilimler Dergisi*, 437-548.
- Erdoğan E. (1993). "Bizans Küçük Sanatları", *Tema Larousse Tematik Ansiklopedi*, 180–181. İstanbul.
- Eruz, F. (1993). *Konuşan Maden Tombak ve Gümüş Madeni Eserler Koleksiyonu*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Er, B. (2012). *Van İlinde Üretilen Takıların Bazı Özellikleri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi.
- Ertaş, A. (2014). Ankara İli Bakırcılık Sanatı. *Folklor/Edebiyat*, 20(79), 161-178.
- Esnaf, T. (1972). *Turkish Metalwork Of The Ottoman Period*. (Unpublished Doctoral Thesis). University of London.

- Eviz, Z. (2019). *Şanlıurfa Müzesinde Bulunan Etnografik Madeni Takılar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Genç, M. (2019). Tarihsel Süreçte Takı Tasarımında Kullanılan Malzemelerin Değişimi ve Çağdaş Uygulamalarda Yeni Alternatifler: Seramik ve Porselen. *Uluslararası Disiplinler arası ve Kültürlerarası Sanat*, 4(9), 167-178.
- Göktaş Kaya, L. (2001). *13-14. Yüzyıllara Ait Çan Gövdeli Şamdanların İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Göktaş Kaya, L. (2008). Anadolu Maden Sanatı İçinde Artukluların Yeri. *I. Uluslararası Artuklu Sempozyumu*. (25-27 Ekim 2007) Bildiriler Kitabı içinde (119-134 ss.). C. II, Mardin.
- Güler, M. ve Arral, S. (2014). Konya Kemer ve Kemer Tokaları. *Art-e Sanat Dergisi*, 7(13), 149-173.
- Hasol, D. (1988). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Hatipoğlu, A. ve Batman, O. (2014). Osmanlı Saray Mutfacı'na Ait Gastronomik Unsurların Günümüz Türk Mutfacı ile Kıyaslanması. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 11(2), 62-74.
- İnal, G. (1978). *Türk İslam Maden Sanatı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Kalyoncu, H. (2021). Türk Hamam Kültüründe Metal Objeler ve Objelerin Form Ve Bezeme Özellikleri. *Akademik Hassasiyetler*, 8(16), 397-427.
- Kamiloğlu, İ. (2013). Geleneksel Gümüş-Altın Telkâri Ustası İlyas Sarımen. *Uluslararası Geleneksel El Sanatı Ustaları Sempozyumu* içinde (589-599). Ankara.
- Kaptan, E. (1983). Türkiye Madencilik Tarihi İçinde Kalayın Önemi ve Kökeni. *Bulletin of the Mineral Research and Exploration*, 95, 1-9.
- Karagöz, M. (2013). *Topkapı Sarayı Müzesi ve Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde Bulunan Osmanlı Dönemine Ait Takıların İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Karaçeper, E. İ. (2024). Osmanlı Dönemi Kahve Kültürünün Gastronostalji Açısından İncelenmesi. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 11(3), 16-35.
- Kaplan, K. (2003). *Türkiye'de Kuyumculuk ve Altın*. İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Karpuz, E. (1999). *Anadolu'da Türk Mutfak Mimarisi ve Madeni Kullanım Eşyaları (18-20.yüzyıl)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Karpuz, E. (1997). Konya Lengerleri. *Sanatsal Mozaik Dergisi*, 21, 44-48.

- Karpuz, E. (2019). Anadolu'daki Geleneksel Süslemeli Bakır Mutfak Kapların Tasarımı. 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri içinde (271-284), Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Karpuz, E. (2002). Anadolu Mutfaklarında Kullanılan Bakır Kaplar ve Osmanlı Dönemi rnekleri. *Türkler*, (12), 425-432.
- Kanar, M. *Osmanlı Türkçesi Szlg*, Say Yayınları, İstanbul 2011.
- Kazmaz, S. (1973). *Bakırcılık: Küçük Sanat Alanında Bir İnceleme*. Ankara: Kardeş Matbaası.
- Kayaoğlu, İ. G. (1984). Bakır Kap Yapım Teknikleri: I Dövme Tekniğ. *Folklor ve Etnografya Araştırmaları*. İstanbul.
- Kayaoğlu, G. (1985). Maden İşçiliğinin Dn, Bugünü ve Yarını. *Türkiye'de Sanatın Bugünü ve Yarını I. Ulusal Sempozyumu Tebliğleri*. 439.
- Kaya, F. (1981). *El ve Köy El Sanatları Çerçevesinde Bakırın İşlenmesi (Bakırcılık) zerinde Bir Araştırma*. Ankara: A Ziraat fakültesi Yayınları.
- Kayabaşı, N. ve şanlı, H. S. (2014). Türkiye’de Dövme Bakırcılık Sanatı. *International Journal of Science Cultura and Sport*, 1, 733-744.
- Kayabaşı, N. (1997). Çorum’da Dövme Bakırcılık. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri* içinde (225-238). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı
- Kuşoğlu, M. Z. (1994). *Türk Kuyumculuk Terimleri Szlg*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kuşoğlu, M. Z. (1994). *Dünkü Sanatımız Kültürümüz*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kuşoğlu, M. Z. (1994). “Mhrclk-Osmanlı Dönemi”. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, (VI, 17-18). İstanbul: İstanbul Ansiklopedisi Neşriyatı.
- Kuşoğlu, M. Z. (1998). *Tılsımdan Takıya*. İstanbul.
- Kuşoğlu, M. Z. (2006). *Resimli ansiklopedik Türk kuyumculuk ve maden terimleri szlg*. Ötüken Neşriyat.
- Kuşoğlu, M. Z. (2009). “Savat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (XXXVI, 201). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kuban, D. (2002). *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kütükoğlu, M. S. (1983). Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 2 (1), 279-281.
- Kütük, A. (2017). İslam/Türk Devlet ve Toplum Geleneğinde Yüzük ve Hukuki Mahiyeti. *Türkiyat Mecmuası*, 27(2), 195-206.

- Koşay, H. Z. (1957). Türkiye Halkının Maddî Kültürüne Dair Araştırmalar. *Türk Etnografya Dergisi*, (52), 7-55.
- Köşklü, Z. (2005). Geçmişten Günümüze Erzurum'da Bakırcılık ve Bakır Kaplar. *Sanat Dergisi*, (8), 107-120.
- Köroğlu, G. (2004). *Anadolu Uygarlıklarında Takı*, İstanbul, 2004.
- Kenar O. (1998). *M.Ö. I. Binyılda Doğu Anadolu'da Madencilik ve Maden Sanatı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi.
- Kılıç, S. 2016. Eski Türklerde Kuyumculuk Geleneği ve Metal Süsleme Teknikleri, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (58), 23-55.
- Leventoğlu, S. A. (2006). *Gaziantep Hasan Süzer Etnografya Müzesi'nde Bulunan Orta çağ ve Sonrası Döneme Ait Madeni Mutfak Kapları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Maryon, H. (1971). *Metalwork And Enameling*. New York: Dover Publications.
- Memişoğlu, F. (1973). Harput Bakırcılığı. *Türk Etnografya Dergisi*, (13), 33-54.
- Mıynat, A. (2009). Eyyubi Hanedanlığının Son Kalesi Hasankeyf'in Düşüşü. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 24(2), 47-68.
- Naldan, F. (2014). Erzincan Bakırcılığı. *Electronic Turkish Studies*, 9(10), 776-796
- Oruç, Z. (2017). Selçuklularda Bir Hâkimiyet Alâmeti Olan Mühür-Yüzük ve Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme. *Journal of International Social Research*, 10(54), 241-349.
- Ödekan, A. (1997). “Kakma Sanatı”. *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, (II, 931). Yem Yayınları.
- Ödekan, A. (1997). “Mine” Maddesi. *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, (II, 1260). Yem Yayınları.
- Ölmez, F. N., ve Kılınç, A. (2015). Isparta Müzesindeki Osmanlı Dönemine Ait Bakır Eşyalar. *Arış Dergisi*, (11), 53-72.
- Önder, M. (1983). *Yurt Dışı Müzelerinde Türk Eserleri*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Önder, M. (1998). *Antika ve Eski Eserler Kılavuzu*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Öney, G. (1969). Anadolu Selçuk Sanatında Ejder Figürleri. *Belleten*, 33(130), 171-192.
- Öney, G. (2007). *Beylikler Devri Sanatı XIV. – XV. Yüzyıl (1300 – 1453)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Özdemir, M. Ve Ozan Kaya F. (2011). Günümüzde Gaziantep İlinde Bakırcılık. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (3), 1249-1270.
- Özcan, K. (2005). Orta Çağda Anadolu'nun İdarî Coğrafyasına Bakış Anadolu'da Selçuklu İdarî Birimleri. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 3 (1), 73-99.
- Özkan, Y. (2010). *Aydın Müzesinde Bulunan Etnografik Takılar. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Özkarlı Ş. Y. (2000). *Türk Kültüründe Tılsımlı Objeler. (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özkarcı, M. (2018). 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, Ankara. Erişim Adresi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-251073/9-milletlerarası-türk-halk-kulturu-kongresi.html>. (Erişim Tarihi: 11.11.2020).
- Özrili, Y. (2017) *Adıyaman Müzesinde Bulunan Orta çağ Dönemine Ait Bir Grup Madeni Eser. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Öztürker Demir, H. C. (2022). Hasankeyf Müzesinde Bulunan Artuklu Devrine Ait Bir Grup Madeni Eser. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(3), 1243-1255.
- Rachel, W. (1993). *İslamic Metalwork*. London: British Museum Press.
- Sevin, V. (1991). *Anadolu arkeolojisinin ABC'si*. Simavi Yayınları.
- Sevin, V. (2003). Eski Anadolu ve Trakya (Başlangıcından Pers Egemenliğine Kadar). İletişim Yayınları.
- Subaşı, E. (2015). *Sivas Yöresine Ait Madeni Eserler. (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Subaşı, E. (2022). Sivas Yöresi Bakır Mutfak Kapları. Aça, M.ve Yolcu, M. A. (Ed.). *Geçmişten Geleceğe Küçük Asya-Anadolu içinde* (329-348).
- Subaşı, E. (2023). Sivas Mutfağına Ait Bir Grup Bakır Sini. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (46), 19-39.
- Sezgin, N. (2014). *Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki Madeni Takılar. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Soyhan, C. (1987). “Maden Sanatı”, *Antika*, (XX, 13). İstanbul.
- Sözer, Y. (1998). *Denizli Yöresi Mutfağında Kullanılan Bakır Madeni Eşyası (18.- 19. yüzyıl)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Denizli: Pamukkale Üniversitesi.
- Sözen, M. ve Tanyeli, U. (1994). *Sanat Kavram ve Terimler Sözlüğü*. Remzi Kitabevi.
- Şekerci, H. (2014). Kuyumculukta Savat Tekniği ve Savatlı Takı Uygulamaları. *Vocational Education*, 9(4), 100-109.

- Şen, İ.T. (2018). Ankara Etnografya Müzesi'nde Yer Alan Hamayıl Ya Da Bugünkü Adıyla Muskallıklar. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 99 (7), 542-555.
- Toven, M. B. (2004). *Yeni Türkçe Lügat*, Hayber, A. (Haz.). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Matbaacılık, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tuluk, H. (2008). *Türk Süsleme Sanatları İçinde Metal Sanatı*. Millî Eğitim Bakanlığı.
- Turani, A. (1966). *Sanat Terimleri Sözlüğü*. Toplum Yayınevi.
- Türkoğlu, S. (1987). *Traditional Turkish Arts: Metalwork and Jewellery, Woodwork*. İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Türkoğlu, S. (1993). Maden Sanatı ve Kuyumculuk. *Geleneksel Türk Sanatları içinde* (13-45). İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Türkoğlu, S. (2013). *Tarih Boyunca Anadolu'da Takı Ve Kuyumculuk Kültürü*. İstanbul Kuyumcular Odası Yayınları.
- Türkoğlu, S. (2013). *Tarih Boyunca Anadolu'da Takı ve Kuyumculuk Kültürü*. İstanbul Kuyumcular Odası yayınları.
- Uluçam, A. (2005). Hasankeyf Tarihi ve Arkeolojik Sit Alanı Araştırma, Kazı ve Kurtarma Projesi 2004-2005 Çalışmaları. *Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı, Güneydoğu Anadolu Projesi, Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı*.
- Uluengin, M. (2006). Bülent, *Mimari Metaller* (Özelikleri, Bozulma Nedenleri, Koruma Ve Restorasyon Teknikleri). Birsen Yayınevi.
- Uluumay, E. (2009). "Hamam Kültürü Üzerine", *Eski Tas Eski Hamam*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ülseven, M. (1986). "Mıhlama Sanatı", *Antika Aylık Dergisi: The Turkish Journal Of Collectable Art*, 18.
- Yalçın, Ü. (2003). Anadolu Madenciliği. *Arkeoatlas, Tunç Bakışlar, Son Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı*, 2(203), 72-79.
- Yeşil, E. (2020). *Bafra Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'ndeki Etnografik Madeni Mutfak Eşyaları*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Yılmaz, E. (2023). Adana Müzesi Eserlerinden Örneklerle Osmanlı Dönemi'nde Kahve Kültürü. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32(2), 805-820.
- Yüksel, H. (2014). Heykel Döküm Tekniklerinden Mum Yok Etme Tekniği ile Bronz Döküm. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 7 (14), 77.

EKLER

EK-1 Tablo 1: Takılar grubunda yer alan eserlerin yapım malzemesi ve tekniklerine göre dağılımı

Kat. No	Bakır	Tunç	Pirinç	Gümüş	Kazıma	Kabartma	Savat	Telkâri	Mıhlama	Ajur	Güherse	Kakma
5.1.1				✓				✓	✓			
5.1.2				✓		✓			✓		✓	
5.1.3				✓	✓	✓					✓	✓
5.1.4				✓				✓	✓		✓	
5.1.5	✓							✓				✓
5.1.6				✓							✓	✓
5.1.7				✓		✓		✓			✓	✓
5.2.1				✓								✓
5.2.2	✓				✓							
5.2.3				✓							✓	✓
5.2.4				✓	✓							✓
5.2.5				✓	✓	✓						
5.3.1				✓								✓
5.3.2				✓		✓						
5.3.3				✓	✓				✓		✓	
5.3.4				✓				✓	✓	✓		
5.4.1		✓			✓							
5.4.2				✓	✓				✓			
5.4.3				✓					✓			
5.5.1			✓	✓	✓		✓	✓			✓	
5.5.2				✓		✓	✓					
5.5.3			✓	✓		✓	✓				✓	
Toplam	2	1	2	19	8	7	3	7	7	1	9	8

EK-2 Tablo 1: Mutfak eşyaları grubunda yer alan eserlerin yapım malzemesi ve tekniklerine göre dağılımı

Kat. No	Bakır	Tunç	Dövme	Kazıma	Kabartma
5.6.1	✓		✓	✓	
5.6.2	✓		✓	✓	✓
5.6.3	✓		✓	✓	
5.6.4	✓		✓	✓	
5.6.5	✓		✓	✓	✓
5.6.6	✓		✓	✓	
5.6.7	✓		✓	✓	
5.6.8	✓		✓	✓	✓
5.6.9	✓		✓	✓	
5.6.10		✓	✓	✓	
5.6.11	✓		✓	✓	
5.7.1	✓		✓		✓
5.8.1	✓		✓	✓	✓
5.9.1	✓		✓	✓	
5.9.2	✓		✓	✓	
5.9.3	✓		✓	✓	
5.9.4	✓		✓	✓	
5.9.5	✓		✓	✓	
5.9.6	✓		✓	✓	
5.10.1	✓		✓	✓	
5.10.2	✓		✓	✓	
5.11.1	✓		✓	✓	✓
Toplam	21	1	22	21	6

EK-3 Tablo 2: Eserlerin süsleme türlerine göre dağılımı

Kat. No	Yazı	Bitkisel	Geometrik	Diğer Temalar
5.1.1		✓	✓	
5.1.2		✓	✓	
5.1.3	✓	✓	✓	
5.1.4		✓		
5.1.5		✓	✓	
5.1.6		✓		
5.1.7		✓	✓	
5.2.1		✓		
5.2.2			✓	
5.2.3			✓	
5.2.4		✓	✓	
5.2.5		✓	✓	
5.3.1			✓	
5.3.2	✓	✓		
5.3.3		✓	✓	
5.3.4			✓	
5.4.1	✓	✓		
5.4.2			✓	
5.4.3			✓	
5.5.1		✓	✓	✓
5.5.2		✓	✓	✓
5.5.3		✓	✓	✓
5.6.1		✓		
5.6.2		✓		
5.6.3			✓	

5.6.4	✓	✓	✓	
5.6.5	✓	✓		
5.6.6		✓		
5.6.7		✓	✓	
5.6.8		✓		
5.6.9				
5.6.10				
5.6.11	✓		✓	
5.7.1				
5.8.1				
4.9.1	✓	✓		
5.9.2	✓	✓		
5.9.3	✓	✓		
5.9.4		✓		
5.9.5		✓		
5.9.6			✓	
5.10.1		✓	✓	
5.10.2		✓		
5.11.1	✓	✓		
Toplam	10	31	23	3

EK-4 Tablo 3: Eserlerin yazı çeşitlerine göre dağılımı

Kat. No	Sülüs	Talik	Bilinmiyor
5.1.3		✓	
5.3.2		✓	
5.4.1		✓	
5.6.4			✓
5.6.5	✓		
5.6.11			✓
5.9.1		✓	
5.9.2		✓	
5.9.3		✓	
5.11.1	✓		
Toplam	2	6	2